

AIDAI

1959

NR. 1

TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

MENAS

RELIGINIS GYVENIMAS

ILIUSTRACIJOS

JANUARY, 1959

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1959 METAI SAUSIO MĖNUO Nr. 1 (116)

URBANIZMAS IR LIETUVA

DOC. DIPL. INŽ. K. KRIŠČIUKAITIS

1

Miestai yra tam, kad žmonės juose gyventų sveiki ir laimingi — šie Aristotelio žodžiai, manau, geriausiai išreiškia urbanizmo tikslą. Graikų filosofas jau tuomet suprato, kad urbanizmas didele dalimi yra sociologinė problema, kuri buvo tokia visuotinai pripažinta tik XX a. angoje.

Apskritai žmogus nori turėti sveiką bei jaukų šeimos židinį — butą, sveiką darbovietę, galimai arčiau to židinio ir pagaliau galimybę patenkinti savo kultūrinius bei dvasinius poreikius.

Urbanizacija tikrai buvo civilizacijos sinonimu, kolei tų pagrindinių urbanizmo tikslų buvo paisoma. Kai XIX a. pramonė išugdė neaprėžtą kapitalizmą, kurio tikslas buvo pelno siekimas, daugiausia darbo žmonių sąskaita, urbanizacija jau nereiškė civilizacijos, nes iš tų laikų mes turime didžiųjų miestų vad. "slum" kvartalus, kuriuose tie darbo žmonės buvo apgyvendinami. Ryšium su tuo kyla epidemijos, ypač vaikų tarpe, nes jie visai buvo atitraukti nuo gamtos, gyvendami daugiaaugščiuose mūriniuose namuose—dėžėse. Miestai tapo lyg smakais, ryjančiais sveiką kaimo prieauglį.

Bet XIX a. gale buvo pagaliau susirūpinta grąžinti urbanizmui seną paskirtį. Atsiranda specialūs įstatymai, tvarką miestų statybą. Pionierių tarpe buvo Švedija ir Prūsija, nes ten jau 1875-78 m. buvo išleistas pirmas panašus įstatymas. Urbanizmas iš meno virsta jau mokslu, tačiau su didele meno įtaka. Tais laikais atsiranda ir pats terminas, kilęs iš lotynų urbs, miestas, apimąs ne tik patį planavimą, bet aplamai viską, kas liečia miestą, pvz. net ir administraciją.

Periodiškai, dažniausiai kas dveji metai, buvo šaukiami urbanizmo darbuotojų tarptautiniai kongresai, kuriuose buvo svarstomi visiems svarbūs klausimai. Nutarimai buvo vykdomi tose šalyse, kurios buvo tuose kongresuose atstovaujamos. Ilgainiui atsiranda tarptautinė organizacija — Corporation Internationale d'Architecture Moderne — trumpai — C.I.A.M. Ji išdirbo specialią programą, pagal kurią turėtų būti miestai tvarkomi, kad civilizacijos laimėjimai taptų prieinami ir labiausiai nepasiturintiems miestų gyventojams. Nors tos taisyklės nėra privalomos, bet vis dėlto jos turėjo ir turi įtakos miestų tvarkymui įvairiose šalyse.

Nuo to laiko urbanizacija vėl tampa civilizacijos sinonimu. 1898 m. atsiranda Anglijoje Howardo miestų sodų idėja, kuri, nežiūrint savo radikalumo, greit laimi visuotinį pripažimą. Jau 1902 m. atsiranda pirmas panašiais pagrindais tvarkomas miestas — Lethworth, garsaus urbanisto Raymond Unwino suprojektuotas.

Idėja greit persimeta į kontinentą, kur vienas po kito dygsta panašiais principais tvarkomi miestai.

Toji idėja, galima sakyti, yra "vox populi", nes jos kūrėju buvo anglų parlamento stenografas Ebenetzer Howard. Tos idėjos principai yra šie:

1. Sudarymas palankių sąlygų gyventojų emigracijai iš perpildytų miestų į artimesnius miestelius bei kaimus, t.y. aprūpinus juos patogiu ir pigiu susisiekimu su miestu.

2. Naujai kurti pagal racionaliai sudarytą projektą miestus su iš anksto fiksuotu gyventojų skaičiumi (Howard siūlo 30,000 gyv.). Tokius miestus turi supti žemės ūkio juosta, kurios negalima užleisti miestinio pobūdžio statyboms. Naujas miestas gali būti įkurtas tik už dvigubo platumo juostos nuo pirmojo.

3. Žemė priklauso savivaldybei, kad išvengus spekuliacijos jąja; ji tik nuomojama miesto gyventojams, kurie gali joje statytis pagal zonas priimtus namų tipus. Jiems grąžinamos išlaidos, jei dėl kurios nors priežasties savivaldybė atsiims sklypą.

Urbanizmas, virtęs mokslu, nenustoja, kaip jau buvo nurodyta, kartu būti ir menu. Todėl pagrindiniu urbanizmo dėsniu yra vadinamasis prisitaikymo dėsnis: urbanistas savo darbe turi prisitaikyti prie vietos, o ne vietą pritaikyti prie savo plano, kaip dažnai dar esti, ypač Amerikoje, nes tuomet bus laimētas ne tik grynai utilitarinis planavimo tikslas, bet bus patenkintas ir estetinis momentas — žmogaus kūrinio sujungimas su gamta į vieną darnų ansamblį. Kas galioja visumai, tas privaloma ir detalėms, t.y. kiekvienas miesto pastatas turi būti taip suprojektuotas, kad sudarytų su vietos gamtos elementais darnų vienetą. Kitaip sakant, kiekvienas pastatas mieste turi būti viso miesto, o ne sklypo, elementu, kuris harmoningai būtų įjungtas į bendrą ansamblį su kitais miesto trobesiais ir su vietos gamtovaizdžiu.

Todėl architektūros pastatas kaip toks tik tuomet bus vertingas, kai jis su gamta ir aplinkiniais trobesiais sudarys darnų vienetą, vadinamą urbanistiniu ansambliu. Visas miestas turėtų susidaryti iš eilės panašių ansamblių. Urbanistinį ansamblį gali sudaryti ir gerai tvarkomi parkai, kuriuose atskiros medžių grupės gali būti natūralios ar dirbtinės (landscaping). Tačiau, dirbtinai sudarant tokius ansamblius, reikia atsižvelgti į visas vietos sąlygas, kad, kaip dirbtinį elementą, nepadarius jį nuobodų.

Urbanistinio ansamblio sudaryme didelės reikšmės turi vadinamasis lyginamasis mastelis, kai žiūrovas gali palyginti pastatą su jam gerai pažįstamo dydžio daiktais — medžiais ar net ir su žmogaus figūra. Pvz., gotinė katedra atrodo didingai, kai ji stovi tarp kitų trobesių, ir nustoja žymios savo didingumo dalies, kai atsiduria visai atviroje vietoje, sakysime, po aplinkinių kvartalų gaisro ar subombardavimo, kaip Ulmo katedra pietų Vokietijoje. To nereikia pamiršti, kuriant naujus urbanistinius ansamblius, ar užstatant kokio nors esamo monumentalaus trobesio apylinkę, ar parenkant vietą paminklui jau užstatytoje vietoje. Čia kaip neigiamą pavyzdį galima nurodyti Kauno Rotušės aikštės užstatymą Nepriklausomybės laikais.

Todėl urbanizme egoistiškai siauri privatūs interesai turi nusilenkti prieš altruistinius visuomeninius interesus, kitaip sakant, čia negali viešpatauti neaprėžtos nuosavybės teisė, kaip tai yra tokio kapitalizmo kraštuose, kaip Amerika. Tuo galima paaiškinti, kodėl konservatyviame krašte, kaip Anglija, radikali Howardo idėja taip greit laimi sau pripažinimą.

Lietuvis esmėje yra didelis individualistas, bet tas jo individualumas turės būti susiaurintas, jei mes norėsime matyti mūsų miestus tikrai vertus savo vardo ir tikslo.

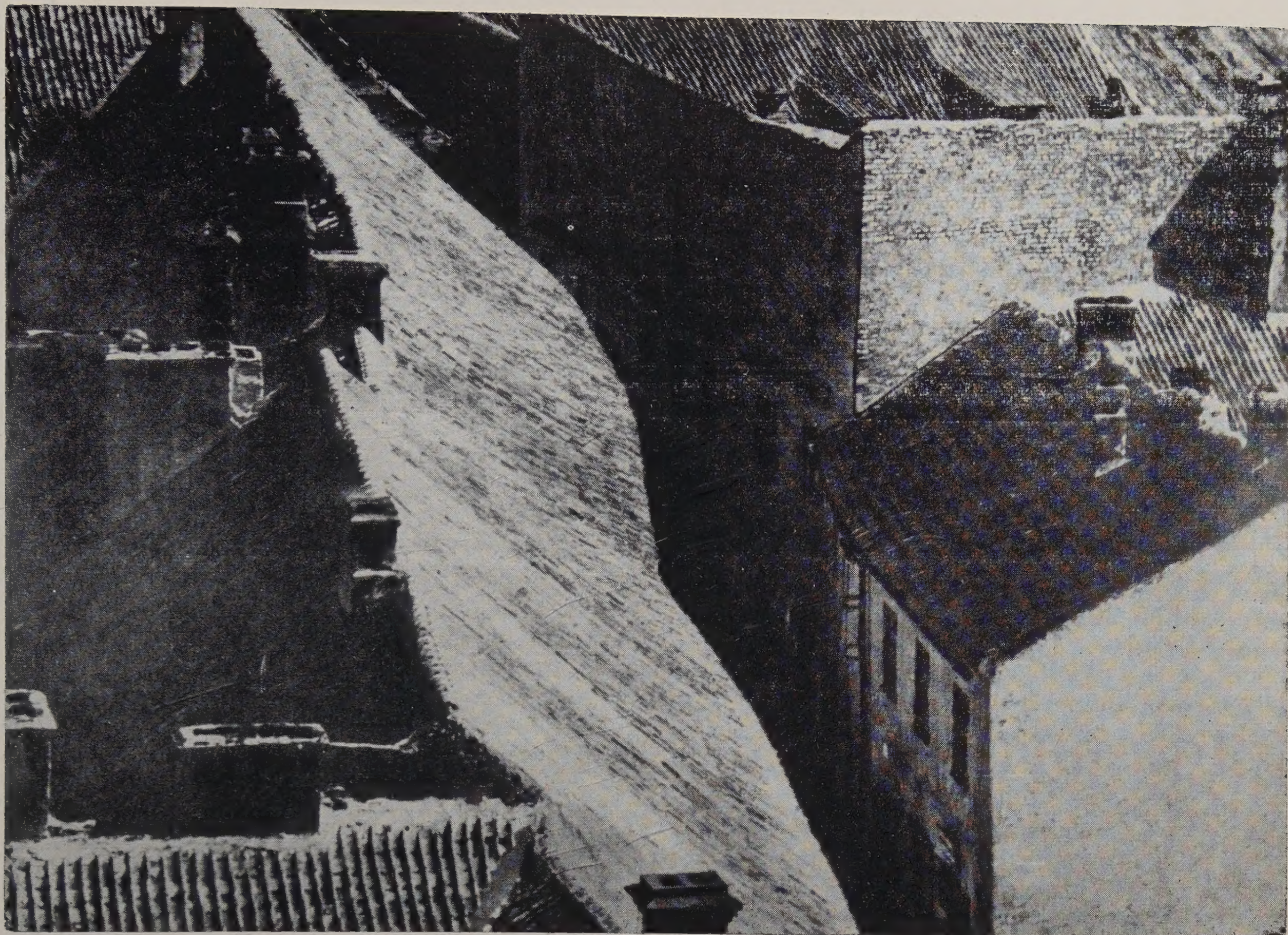
Nors Lietuva ir yra žemės ūkio kraštas ir labai didelių miestų kaip ir neturi, bet esamieji, palyginti, nedideli miestai turėtų būti ateityje tvarkomi pagal krituose kultūringuose kraštuose naudojamus pavyzdžius. Tačiau dažnai teks į tuos pavyzdžius žiūrėti kritiškai, taikant juos specifinėms Lietuvos sąlygoms, turint galvoje skirtingus materialinius išteklius.

2

Spaudoje ir specialistų tarpe buvo nagrinėjamas grupinių sodybų kaime klausimas. Kai kurių nuomone, tokia apgyventa vietovė galėtų tapti gan didele ir pasidaryti panašia į miestą. Todėl, jau kalbant apie urbanizmą, nejučiomis ateina į galvą klausimas: kas yra miestas ir koks gi iš tikrųjų yra skirtumas tarp miesto ir kaimo? Iš daugybės tuo klausimu nuomonių, kaip tinkamiausią, tenka pasirinkti vadinamąjį sociologinį miesto ir kaimo apibrėžimą, kurį pasiūlė du sociologai — Jean Brunhes ir Deffontaines, būtent: "Miestu bus kiekviena apgyventa vietovė, neatsižvelgiant į jos dydį, kurios gyventojų daugumos darbovietė bus pačioje vietovėje, tuo tarpu kai kaime gyventojų daugumos darbovietė yra lauke".

Iš tikrųjų miestas yra labai sudėtingas organizmas, sudarytas iš įvairių socialinių grupių, kurios įvairiai santykiauja tarp savęs. Anglai, pvz., net turi specialų savotišką miesto apibrėžimą, atitinkantį jų tradicijas: "Miestu vadinasi apgyventa vietovė, turinti specialų juridinį statutą", pvz., viduramžiais tik miestams priklausė teisė turėti rinką. Tuo jie pagrindinai ir skyrėsi nuo kaimo, ypač tuomet, kai jie pasistatė sienas tai rinkai apsaugoti, nes jau griežtai atskyrė savo teritoriją nuo kitos krašto dalies.

Pagal Marcel Poete miestas yra gyvas organizmas ir kaipo toks gali gimti, augti ir mir-

Vilniaus stogai

ti. Kiekvienas miestas, panašiai kaip gyvas organizmas, turi turėti savo funkcijas, vieną ar daug. Jei miestas nustoja savo funkcijų, jis irgi nyksta ir galų gale gali net ir mirti.

Istorija mums pateikia apsčiai panašių pavyzdžių. Kaip klasiškas pavyzdys yra Ronos žiotyse Aigues-Mortes miestelis, Liudviko IX Šventojo įkurtas kaip uostas, iš kurio jis pradėjo savo nelaimingą kryžiaus žygį į Tunisą. Dabar tas miestas yra visai mažas, nes jūra pasitraukė nuo jo per 5 km. Jis galutinai neišnyko, nes turi šiokias tokias žemės ūkio funkcijas. Lietuvoje pavyzdžiais gali būti K.Naumiestis ir Šakiai. Kai apskrities centras buvo pirmajame, jis augo, kai centras buvo perkeltas į Šakius, jis nustojo augęs, o Šakiai per tą laiką išaugo trigubai.

Tos miestų funkcijos būna įvairaus pobūdžio: politinės, religinės, militarinės, ekonominės ir k. Svarbiausiomis tenka laikyti ekonomines funkcijas, kurių dėka miestas iš mažo kaimo išauga kartais į milijoninį, pvz. Čikaga.

Von Below ir Sombarto nuomone, svarbiausioji miestų atsiradimo priežastis buvo žemės ūkio produktų perprodukcija, nes ji iššaukia reikalą padidinti jų suvartojimą, kartu padidinus gamybą tokių prekių ar daiktų, kurių reikia žemės ūkio produktų gamintojams. Rezultate ir atsiranda pramonė, o kartu su ja ir miestas, kuris duoda darbą kaimo gyventojų prieaugliui. Tuo būdu darosi suprantamas vienas iš pagrindinių urbanizmo dėsnių, būtent: negalima dirbtinai kelti miesto gerovės, kartu nekeliant ir kaimo gyventojų gerovės, t.y. visuomet tarp miesto ir kaimo turi būti ekonominė pusiausvyra. Jei to nebus, ilgainiui ateina katastrofa depresijos pavidale. To nereikia pamiršti, dabar nagrinėjant Lietuvos urbanizacijos klausimą, nustatant pagrindines jo gaires bei principus, pagal kuriuos turės vykti jau konkretus planavimo darbas ateityje, Nepriklausomybę atstačius.

Antras klausimas, kuris kyla, mums nagrinėjant Lietuvos urbanizmą, yra štai koks: ko-

dėl mūsų miestai kitaip atrodo, negu panašūs miestai Vakarų Europoje? Ar lietuviai čia kalti? Kas darytina, kad Lietuvos miestų išvaizda pasikeistų? Daugeliui gal iš karto atrodo, kad atsakyti į tuos klausimus yra lengva. Pavyzdžiui, tokia mūsų miestų išvaizda yra dėl to, kad Lietuva neturtinga, ar kad lietuviai iš viso yra mažesnės kultūros žmonės, ar pan. Bet toks atsakymas būtų paviršutiniškas ir mažai ką įtikintų.

Atsakymo tenka ieškoti po ilgesnės Lietuvos miestų atsiradimo ir vystymosi sąlygų studijos. Toms studijoms medžiagos galima rasti įvairiuose istoriniuose archyvuose.

Iš archyvuose rastųjų dokumentų nustatyta, kad pirmieji miestai Lietuvoje atsirado tik XII amžiaus gale, t.y. tais laikais, kai Vakarų Europoje jau buvo susidaręs stiprus miestiečių luomas, kuris ne tik kad sugebėjo išsikovoti sau plačių teisių, bet ir duoti žmonijos kultūros istorijai nemažą įnašą, pvz. didelės meno vertės architektūrinių pastatų, kurie ir dabar savo didingumu mus stebina. Juk Dievo Motinos katedra jau stovėjo Paryžiuje tais laikais.

Lietuvoje pirmieji miestai atsiranda daugiausia dėl militarinių tikslų, kad pastojus kelią į rytus besiveržiantiems teutonams. Ir tik tada, kai ĖIV ir net ĖV amžiuje tam veržimuisi buvo padarytas galas, pradėta galvoti apie Lietuvos miestų vystymąsi jau taikos metu.

Tam vystimuisi pagreitinti didieji Lietuvos kunigaikščiai kviečiasi iš užsienio miestiečių luomo atstovų, pirklių bei amatininkų, suteikdami jiems plačių teisių. Daugiausia tai buvo žydai, kurie plačiai tuo kvietimu pasinaudojo ir greit visiškai įsisvyravo ekonominiame Lietuvos gyvenime. Mat, žydai, turėdami plačių privilegijų, buvo nenugalimi konkurentai iš vietos žmonių kilusiems miestiečiams. Pastarieji pradėjo iš miestų keltis į kaimą, tapdami žemdirbiais ir, iš dalies, už paskutinius savo pinigus stengdamiesi patekti į privilegijuotą bajorų luomą. Miestai tuo būdu pasidarė kraštui visiškai svetimi, tuo tarpu kai Vakarų Europoje miestiečių luomą sudarė tos pačios tautybės žmonės.

Ilgainiui toji spraga tarp kaimo ir miesto pasidarė dar didesnė, nes svetimtaučių skaičius dar padidėjo, lietuviai vertėsi vien tik žemės darbu, o bajorų luomas visiškai sulenkėjo ir nesirūpino tiesiogine savo pareiga pakelti valstiečių kultūrą ir gerovę.

Rusijai pavergus Lietuvą, Lietuvos gyventojus matome susiskaldžiusius į vienas kitam priešingus luomus, būtent: į sulenkėjusią bajoriją, į svetimtaučius-miestiečius ir į pilką valstiečių masę, kuri didelės įtakos gyvenimui negalėjo padaryti, nes buvo bemokslė. Tuo tarpu Vakarų Europoje ekonominiame gyvenime seniai jau buvo pereita nuo autarkinio atskirų miestų ūkio prie pažangesnio viso krašto ūkio, kai vienas ir kitas išsivysto savo ekonominį gyvenimą iki augščiausio laipsnio ir, galima sakyti, vienas kitą papildo.

Rusai visai nesirūpino normaliomis mūsų miestų augimo sąlygomis, t.y. ekonomine pusiausvyra tarp miesto ir kaimo. Jie žiūrėjo vien tik savo interesų, ką galima matyti nors ir iš to fakto, kad geležinkeliai ir šiaip magistralinės reikšmės keliai per Lietuvos teritoriją buvo vedami vien tik tranzito reikalams, statant stotis per keletą ar net keliolika kilometrų nuo pakelės miestų.

Miestuose svetimtaučių tais laikais atsiranda dar daugiau, nes žydams buvo įsakyta persikelti iš kaimų į miestus; likusieji negausūs amatininkai ir prekybininkai-lietuviai galutinai buvo tų svetmtaučių užguiti; negausūs ir silpni amatų cechai išnyko; susidomėjimas amatais bei prekyba galutinai buvo pakirstas, ir jie buvo laikomi visai nenaudingu darbu. Iš tų laikų yra užsilikęs įdomus rusų generalgubernatoriaus Frezelio pranešimas, kuriame jis skundžiasi, kad žydai esą blogi amatininkai ir konkuriuoja su kitų tautybių amatininkais tik pigia kaina, bet prastu darbu. Taip žydai daryti galėjo, nes, turėdami privilegijų, organizuotai supirkinėdavo vietos žaliavą, mokėdami už ją brangesnes kainas.

Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpyje kai kurie veikėjai, steigdami miestuose įvairias įmones, pvz. inž. P. Vileišis "Neries" b-vę, stengėsi sudaryti ir lietuviams palankesnes sąlygas tapti gerais amatininkais.

Tokia padėtis miestuose buvo viena iš pagrindinių priežasčių gausios tais laikais lietuvių emigracijos, kai kaimo prieauglis tik užjūryje galėjo susirasti darbo.

1918 m. atstačius Nepriklausomybę, valdžios programon buvo įrašytas ir aktualusis krašto miestų atstatymo bei atlietuvinimo klausimas. Taip dar 1921 m. su plačiomis teisėmis buvo sudarytas Atstatymo Komisariatas, kurio uždavinys buvo "planingas ir kultūringas Lietuvos miestų bei kaimų atstatymas". Tačiau buvo sutikta nepaprastai daug sunkumų, būtent: trūko specialistų, nebuvo atitinkamo statybos įstatymo ir pagaliau lėšų trūkumas ypač sunkino tą klausimą spręsti platesniu mastu. Teko jau 1925 m. komisariatą pakeisti Statybos Inspekcija su daug kuklesniais uždaviniais.

1923 m. Žaliojo Kalno parceliacijos tikslas buvo padidinti Kauno lietuviškąjį elementą,

tačiau, nors tai iš dalies ir pavyko, amatai bei prekyba liko ir toliau svetimtaučių rankose. Vėliau, padidinus amatų mokyklų tinklą, pavyko ir lietuvius nors šiek tiek sudominti amatais bei prekyba, o įsteigus eilę stambių kooperatyvų ar akcinių bendrovių, kaip Pienocentras, Lietūkis, Lietuvos Cukrus ir pan., pavyko paveržti iš svetimtaučių kai kurias pramonės bei prekybos šakas.

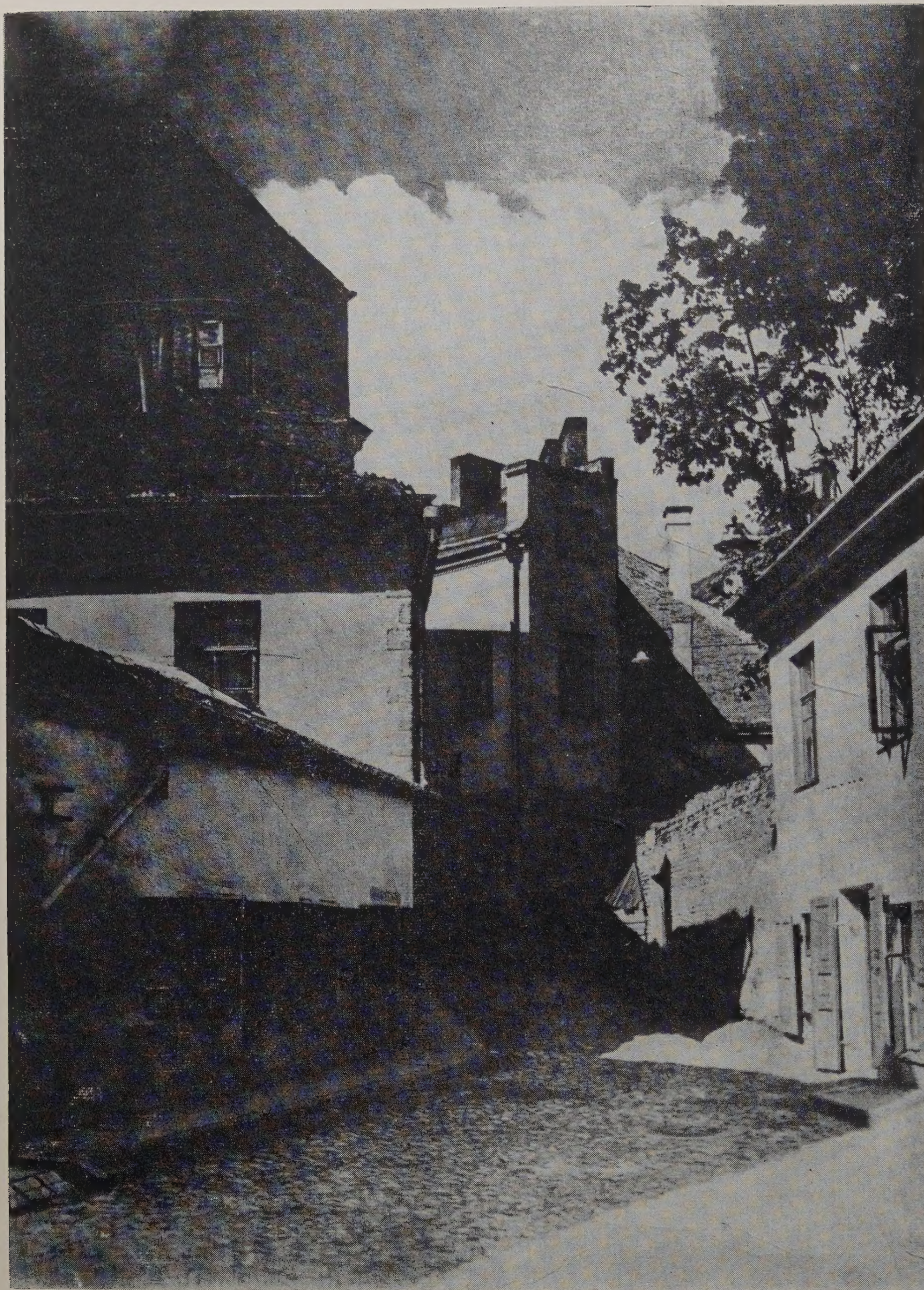
Antrasis pasaulinis karas sutrukdė tolimesnę miestų atlietuvinimo eigą. Bet reikia tikėtis, kad visokių rūšių okupacijoms praėjus, tikrieji krašto šeimininkai-lietuviai paims pagaliau į savo rankas savo tėvynės ekonominio bei ūkinio gyvenimo vairą, pakels krašto gerovę ir sulygins jį su Vakarų Europos kraštais. Bet tam reikalinga iš pagrindų pakeisti gyventojų nusistatymą amatų bei verslų atžvilgiu, reikia visais galimais būdais padėti norintiems jais verstis, kolei jie sustiprės pakankamai, kad galėtų konkuruoti su senaisiais. Tas pasiekiama, pvz. mokesčių mažinimu, ar ilgalaikių paskolų suteikimu. Urbanistų pareiga būtų išvystyti tuo reikalu propagandą, o pats vykdymas tektų organizuoti jau to klausimo specialistams — ekonomistams bei finansininkams. Tik tuo keliu eidami, galėsime žymiai palengvinti Lietuvos urbanizacijos klausimo sprendimą, galėsime pagaliau įstatyti jį į tinkamas vėžes. Kaip matote, čia pasitvirtina jau anksčiau minėta aksioma — pusiausvyros tarp kaimo ir miesto reikalingumas tinkamam urbanizacijos klausimo sprendimui.

Kitas svarbus veiksnys, kuris turės neabejotinos įtakos Lietuvos urbanizmui, yra spėliojimas, kad po trečiojo pasaulinio karo bus prieita prie šiokio tokio atskirų valstybių suverenumo suvaržymo, ypač ūkinius klausimus sprendžiant, kas jau daroma Vakarų Europoje. Tas faktas, aišku, gali pakeisti ir Lietuvos ūkinę struktūrą. Todėl nežinant, kokia toji struktūra bus, yra labai sunku dabartiniu momentu kalbėti ir apie konkretų Lietuvos urbanizacijos darbą, pvz. jau dabar ruošti atskirų vietovių planus, net ir turint jų dabartinio stovio duomenis, ko irgi nėra.

Visiems yra žinoma atskirų vietovių planų priklausomybė nuo bendro krašto planavimo, kurio uždaviniu yra krašto natūralių turtų maksimalus išnaudojimas viso krašto labui. Tas krašto planavimas prieš antrąjį karą buvo tik užuomazgoje, todėl pirmuoju uždaviniu ateityje bus kaip galima greičiau ir tinkamiau tą planavimą išvystyti, įsteigus tam reikalui specialų organą, kuris savo darbe turi palaikyti nuolatinį kontaktą su mokslo įstaigomis, kaip universitetas, bei atitinkamomis kitomis įstaigomis, kurios to planavimo tam tikrą dalį "ex officio" jau atlieka, pvz. žemės ūkio ministerija, Susisiekimo min. (mano nuomone, turėtų būti įsteigta vieton pastarosios speciali Technikos min., kuri apimtų visus technikinius klausimus krašte) ir kt. Planavimo įstaigos uždavinys, tarp kita ko, ir bus rinkti atskirų įstaigų planavimo medžiagą, klasifikuoti ją ir galutinai apdirbti, sudarant jau pilną krašto planavimo projektą. Tik tuomet galės būti vykdomas rimtas atskirų vietovių planavimas, kuris galutinai atbaigs krašto planavimą. Nors Nepriklausomybės metu ir buvo iš dalies atitaisyta žala, padaryta rusų bei vokiečių okupacijų metu, vedant netinkamą krašto reikalams kelių tinklą, bet toli gražu tas darbas nebuvo baigtas. Kad nuo kelio krypties priklauso miestų augimo kryptis, galima jau buvo pastebėti iš kai kurių miestelių. Kai nepriklausomybės laikais buvo išvesti nauji keliai priešinga kryptimi, miestelis savaime pradėjo tąja kryptimi augti, pvz. Tryškiai. Tą patį rodo tyrinėjimas senų miestų augimo Vakarų Europoje. Taigi nežinant naujų kelių krypties, negalima tinkamai miestelio planuoti.

Krašto planavimo išdavoje kai kurie miesteliai galės išnykti, virsti kaimais, kai kurie turės pakeisti savo vietą, kai kurie galės atsirasti, kad išnaudojus vietoje esamus natūralius turtus. Tokių pavyzdžių mes galime apsčiai rasti, ypač Amerikoje. Visa tai rodo, kokia paini yra urbanizmo problema, kai ji tinkamai sprendžiama .

Apskritai reikia pasakyti, kad nebūnant vietoje pačiam, iš viso negalima visais atžvilgiais sudaryti tinkamo miesto plano, o ypač negalima tinkamai išspręsti jo užstatymo klausimo meniškumo žvilgsniu, nes tai yra jau trijų matavimų uždavinys ir kaip toks gali būti sprendžiamas tik akivaizdiniu būdu, t.y. autoriui pačiam gerai susipažinus su vieta ir jos gamtovaizdžiu. Juk pati urbanistinio ansamblio sąvoka, kaip jau buvo nurodyta, yra žmogaus kūrinio darnumas su gamta. Abu tie elementai turi vienas kitą papildyti, o ne nustelbti vienas kitą, kaip tai dažnai atsitinka, nors ir čia Amerikoje — šioje, galima sakyti, absoliutaus praktiškumo šalyje, kur planavime atsižvelgiama dažniausiai vien tik į utilitarinę pusę, visai užmirštant meninę. Dėl to Amerikoje miestai daugiausia žiūrovo akies nepatraukia, o gyvenant juose, greit nusibosta dėl jų pastatų monotoniškumo ir daugumoje nesuderinimo su aplinkos gamtovaizdžiu. Išimtį sudaro tik nedaugelis miestų, pvz. Vašingtonas, ir tai tik pats jo centras, ir iš dalies Bostonas.

VILNIUS

Mano nuomone, Lietuvoje to neturėtų būti, juo labiau, kad lietuvis, sprendžiant iš liaudies meno pavyzdžių, iš prigimties yra nežemos meno kultūros. Ne jo kaltė buvo, kad mūsų urbanistika daugiausia yra tokios menkos vertės. Išimtį sudaro Vilnius ir iš dalies Kaunas.

Kad taip yra, galima matyti iš nedaugelio dar užsilikusiųjų kaimų užstatymo būdų, kai gyvenamasis trobesys statomas galu prie gatvės, o kiti trobesiai sudaro keturkampį kiemą. Juk tai yra moderninio anglų garden city planavimo idėja, kai panašiai sugrupuojami gyvenamieji namai aplink vidurinį kiemą-skverą, jo galą prie gatvės paliekant atvirą. Dar įdomiau atrodo tokių senų kaimų gatvės pasisukimo užstatymo "moderniškumas". Tikrai nuostabu, kad

daugiausia bemokslis lietuvis valstietis jau tuomet turėjo intuityvinį urbanizmo dėsnių supratimą, vėliau miestų ir blogai suprasto modernizmo bei materializmo įtakos nustelbtą.

Kitu teigiamu pavyzdžiu gali būti jau nedaug kur užsilikusių senų medinių bažnytėlių su atskirai stovinčia varpine tikrieji urbanistiniai, nors ir primityvūs, ansambliai — vėl to paties intuityviai suprasto grožio supratimo išdava. Ir liūdna darėsi, kai matydavome, kad panašūs mažieji šedevrai vienas po kito dingdavo, užleisdami savo vietą "moderniems" kūriniams, dažniausiai imponuojantiems tik savo dydžiu ir betiksliu puošnumu. O kiek žalos buvo padaryta panašiems ansambliams, neva pritaikant senų kelių vingius moderniško susisiekimo tikslams, tuos vingius be atodairos naikinant, nusileidžiant neteisingam principui, kad modernus susisiekimas būtinai reikalauja tiesaus kelio, be to, visai ir nepagalvojus apie to susisiekimo menką intensyvumą mūsų krašte. Tuo tarpu kitur net moderniškose autostradose vingių nevengiama, kai tai reikalinga gamtos grožiui pabrėžti.

O štai ir vėl, kiek meninės nuovokos buvo, kai buvo parenkama vieta nors ir koplytstulpiui ar kryžiui prie senos sodybos. Čia irgi galima konstatuoti nuostabų kryžiaus darnumą su gamtovaizdžiu bei pastatais.

Taigi, semkime sau įkvėpimo liaudies meno pavyzdžiuose, urbanistinius klausimus meniniu požiūriu spręsdami. Tuo mes ir toliau palaikysime sveiką meninę tradiciją, išaugusią tautos gelmėse. Ta pati tradicija, manau, padės mums nusikratyti blogais statybos pavyzdžiais, atneštais iš kitur, nors ir kaip jie atrodytų "moderniški bei madingi", pvz. kaip svetimas mūsų kraštui yra Amerikoje taip dažnai naudojamas plokščias stogas. Juk jis įneštų disharmoniją į mūsų krašto statybos tradicijas, nekalbant jau apie jo netinkamumą mūsų klimato sąlygoms. Apipavidalinant atskirų trobesių fasadus, atrodo, nereikėtų užmiršti savotiškos mūsų miestelių "romantikos", kai beveik visi prie gatvės namai turi frontonus.

Taisyklingas stačiakampinis planas, kaip tai mes matome Amerikoje, tinka tik tuomet, kai vietos reljefas yra lygus, be didesnių iškėlimų. Jeigu pasitaiko didesnės kalvos, tai ir planavimas turės būti netaisyklingas, arba taisyklingas radialis, jei kalvos tinka viešiems pastatams statyti, pvz. Vašingtonas. Manau, kad šis dėsnis neturi būti užmirštas Lietuvos urbanizme.

3

Iš viso galima padaryti šias išvadas:

1. Dabartiniu metu galima išdirbti tik bendrus planavimo principus schemų pavidalu, netaikant tuo tarpu tų principų kokiam nors konkrečiam atskiro miestelio planavimo projektui, nors ir turint jo dabartinio stovio duomenis.

2. Kol nėra išdirbto bent bendrais bruožais krašto planavimo projekto, planavime tektų pasitenkinti tik profilaktika, apie kurią bus kalbama vėliau.

3. Bendrieji urbanizmo dėsniai tinka ir Lietuvai.

4. Dar tremtyje turi būti sudarytas statybos įstatymo projektas, kuris galės būti pataisytas vėliau, jau savo krašte, jei paaiškėtų kokios nors specifinės vietos sąlygos, kurios dabar nežinomos (žiūr. L.U.A.S.Komisijos sąs. N. 5, 1952).

5. Sudaryti Technikos (ar kitaip pavadintos) ministerijos struktūros projektą. Tos ministerijos žinioje turės būti visas technikinio inžinierinio darbo dalinis organizavimas bei pilna jo priežiūra, nes, kaip parodė praktika, be tokios įstaigos negali būti tinkamai organizuotas krašto atstatymas.

6. Propaguoti būtinumą jau dabar ruošti būsimuosius planavimo specialistus iš tremties jaunimo tarpo.

Kaip suprasti antrame punkte minėtą profilaktiką? Kai bus paaiškėję, kad koks nors esantis miestelis tikrai pasiliks ir augs ateityje, galima bus jo teritorijoje tąją profilaktiką vykdyti. Profilaktiniai klausimai yra šie:

1. Jei prie miestelio yra koks nors dvaras, piliakalnis, milžinkapis, pilies griuvėsiai ar panašiai, tai reikia juos išimti iš privačios nuosavybės arba, kol tai bus padaryta, bent apsaugoti juos nuo sunaikinimo.

2. Stengtis kaip galima didesnius plotus perimti savivaldybės nuosavybėn, sustabdyti činšinės žemės išpirkimą, sutvarkyti činšinės žemės perdavimą kitam asmeniui. Žymią pelno dalį nuo to perdavimo turi gauti savivaldybė, o ne dabartinis nuomotojas, kaip buvo iki šiol. Tuo būdu sustabdoma nepagrįsta sklypais spekuliacija ir žymiai palengvinamas ateityje planavimo klausimas. Mat, atpuola brangus žemės išpirkimas viešam reikalui, kada tai tampa būtinu dalyku planavimo procese. Gauti iš pelno pinigai duos galimybę savivaldybei panaudoti juos viešųjų plotų sutvarkymui, ar savivaldybinės žemės rezervui padidinti. Reikia pagalvoti ir apie kai kurių naujų mokesčių įvedimą, kurie jau seniai įvesti kitur, pvz. padidėjusios vertės mokestis ir neužstatytų sklypų mokestis, nors pastarąjį galima bus įvesti tik krašto planavimą baigus.

3. Visokios rūšies vandens plotų krantus miestų ribose, kaip upių, upelių, ežerų, kūdrų ir t.t. paimti iš privačios nuosavybės, ar bent laikinai juos apsaugoti nuo užteršimo. Vėliau

tie plotai įjungiami į miestelio planą kaip viešas žaliasis plotas. Tie vandens plotai, kurių nuo užteršimo negalima bus apsaugoti, arba jei tai neapsimokės dėl jo brangumo, reikia panaikinti, juos užpylus arba sukanalizavus, pvz. labai nešvarius upelius, pačius plotus irgi įjungus į planą kaip viešą žaliąjį plotą. Tas reikalas buvo iki šiol užmirštas (Vilkaviškis, Šakiai, Panevėžys ir k.). Mažuose upeliuose naudinga daryti užtvankėles, kad padidinus vandens rezervą juose. Tos juostos platumas neturi būti mažesnis kaip 50 metrų, geriau — apie 100m., atsižvelgiant į vietovės dydį.

4. Tikrinti visokios rūšies melioracinius projektus, vykdomus miestų ribose, nes, kaip praktika parodė, nors ir tobuli technišku atžvilgiu projektai nepaprastai kliudo tinkamai suplanuoti tuos rajonus. Mat, melioracinius projektus sudarant, dažniausiai pamirštama meninė pusė, pvz. tiesinant upelį, į planą įvedama negražiai atrodanti tiesioji linija, dažnai dirbtinai sudaryta, kas darko vietos gamtovaizdį. Jei vieton to būtų padaryta šiek tiek išlenkta linija, jos dirbtinumas išnyktų, nemažinant tobulumo laipsnio.

5. Tikrinti miestelių rajone statomų ar, geriau pasakius, numatomų statyti tiltų projektus vietos ar net ir konstrukcijos parinkimo žvilgsniu. Retai kuris Lietuvos tiltas atitiko gamtovaizdį. Užsienyje jau seniai prie tilto projekto sudarymo, be konstruktoriaus, kviečiami ir architektai, ypač miestuose. Nevisuomet čia nusveria ekonominis veiksnys. Klaidų buvo padaryta daug (Kaune, Prienuose ir ypač Panevėžyje).

6. Stengtis daryti esamos padėties nuotraukas, geriausia 2000 ar 2500 mastelyje, nevengiant ir nuotraukų iš lėktuvų.

7. Vengti statyti kapitalinius viešus pastatus, kolei krašto planavimo projekto dar nėra.

Štai ir visi svarbesnieji profilaktiniai klausimai.

Kai krašto planavimas, bent bendrais bruožais, bus baigtas, jau galima bus prieiti prie galutinio vietovių planavimo. To planavimo pagrindinės gairės yra šios:

1. Nustatyti miestų bei miestelių teritorijos tikslias, ekonomiškai pagrįstas ribas, lygiai kaip ir jų įtakos zonų ribas. Tai yra vadinamieji ekonominiai ir demografiniai tyrinėjimai, kurie pas mus ypač buvo apleisti. Niekuomet tos ribos neturi eiti viduriu kelio ar gatvės. Įtakos zona užtikrina miesto maitinimąsi pigiausiu būdu. Valsčių savivaldybių teisės toje zonoje turi būti susiaurintos — jos neturi nieko daryti ten, neatsiklausus miesto savivaldybės. Nesusipratimams spręsti turi būti numatyta nesudėtinga procedūra, kad klausimo neužvilkinus.

2. Tranzitinis judėjimas turi būti pašalintas iš miestelio ribų, jei jis yra mažesnis kaip 2000 gyv., ir nukreiptas į pakraštį, jei miestelis yra didesnis. Į tai ypač reikia atsižvelgti, tiesiant naujus kelius.

3. Sudaryti esamo ar ateityje numatomo gatvių tinklo projektą, atsižvelgiant į vietovės ekonominį pajėgumą, nes ekonomiškai nepagrįstas projektas vistiek nebus įvykdytas, ar bus įvykdytas tik iš dalies, kas net yra blogiau. Pvz. Kauno Žaliajam Kalne gatvių turi būti kaip galima mažiau, bet gerai sutvarkytų, ypač magistralinių. Iki 2000-2500 gyv. miesteliuose pakanka tik vienos aikštės, bet gerai sutvarkytos, pagal jos dvejopas funkcijas — administracijos ir rinkos. Didesniuose miestuose turi būti rinkai speciali aikštė, parenkant jai centrinę padėtį tarp gyvenamųjų kvartalų, tačiau to rajono pakraštyje ir ne prie upės, padarant jai aptarnauti specialią magistralę, kad nebūtų apsunkinta miesto svarbioji gatvė. Upės krantų reikia vengti, nes utilitarinės rinkos funkcijos visai nesiderina su tos vietos funkcijomis — būti miesto papuošalu.

Parenkant gatvių plotį tarp reguliacinių linijų, griežtai reikia laikytis principo — geriau siauresnė gatvė, bet geriau sutvarkyta, negu platesnė, bet blogai sutvarkyta, geriau didinti gatvės plotį tarp statybos linijų. Tarptautinės gatvėms nustatytos normos (2,5 m. stovėjimo ir 3 m. judėjimo juostoms) turi būti privalomos tik magistralinės reikšmės gatvėms, gyvenamųjų gatvių platumą darant minimalų, nevengiant kai kur daryti net ir vienos judėjimo juostos gatvių su prasilenkimo aikštele viduryje. Plačiai naudotini ir žalieji takai pėstiems per ilguosius kvartalus. Net kai kurios esamos be ypatingo judėjimo gatvės turėtų būti paverstos tokiais žaliais takais, nes jų užlaikymas daug pigesnis, pvz. Šilutės gatvė Kaune, prie Gardino gatvės. Tiesiant naujas, ar tiesinant senas gatves kreiptinas dėmesys į estetinę pusę, darant perspektyvas į esančius ar naujus pastatus, ar į vietoje esančius gražiuosius gamtos elementus, pvz. medžių grupes ar vandenis ir pan. Apskritai vengtina be ypatingo reikalo naikinti medžius, net ir tuomet, kai koks vertingas medis atsidurtų gatvės viduryje. Jam įrengtinos specialios aikštelės, kaip tai daroma kitur, ypač Vokietijoje.

4. Tinkamiau panaudoti miesto teritoriją, ją suskirsčius į kvartalus, o pastaruosius į sklypus. Šį darbą nepaprastai palengvintų anksčiau minėtas savivaldybinės žemės rezervas. Sklypų didumas bei jų užstatymas turi būti nustatomas, atsižvelgiant į visų gyventojų interesus. Paprastai, kai yra nustatoma butų statybos programa, reikia sudaryti palankių sąlygų, kad visi tikrie-

ji miesto gyventojai galėtų įsigyti savo butą, ir tik miesto centre turėtų būti tam tikras skaičius namų su nuomojamais butais, kurie skiriami nenuolatiniams miesto gyventojams, pvz. valdininkams ir šiaip įvairių firmų bei įstaigų tarnautojams, kurie mažai tesuinteresuoti turėti nuosavybę tame mieste, kur jie gyvena tik laikinai.

Parenkant namų tipus, tenka atsižvelgti į Lietuvos sąlygas, t.y. klimatą, tradicijas, papročius ir t.t. Dėl to, atrodo, tenka sustoti prie šių tipų: a) eilinio užstatymo vieno ir dviejų augštų tipu (anglų cottege); b) dvigubų namų, su bendra siena, vieno ir dviejų augštų tipu; c) atskirai stovinčių namų — saunamio vieno ar dviejų augštų, bet su atskirais butais kiekviename augšte. Mūsų krašto mažiems miestams yra svetimas tipas, kai butas eina per du, ar net per tris augštus, todėl jis naudotinas tik dideliuose miestuose.

Nustatant sklypų didumą, reikia atsižvelgti į lietuvių pamėgimą turėti prie namų daržą. Praktika parodė, kad reikia turėti po 100 m. vienam žmogui, norint išauginti pakankamą kiekį daržovių (neskaitant bulvių, kurioms reikia turėti apie 280 kv.m. vienam centneriui). Tuo būdu nuosavų namų sklypai išeitų vidutiniškai 600-800 kv. m. dydžio, esant vidutinei šeimai iš 4-5 žmonių, kartu su viengungiais. Čia dar reikia tolimesnių tyrinėjimų. Eilinio užstatymo sklypai galėtų būti daug mažesni, nes čia jau daržo gali ir nebūti.

Parenkant namų tipus ir skirstant kvartalus į sklypus, reikia miestelio branduolio tankumą daryti ne mažesnį kaip 100 žmonių vienam ha, arba po 100 kv. m. vienam gyventojui. Vidutinis miestelio gyventojų tankumas neturėtų būti mažesnis už 50 žmonių vienam ha, nes tik toks tankumas leidžia be sunkumų apsirūpinti miestiškais patogumais, ypač kanalizacija. Kaune tankumas buvo tik 26 gyventojai, nors senamiestyje kai kur buvo net iki 400 žmonių, todėl sunku buvo aprūpinti priemiesčius kanalizacija.

Atskirų sklypų maksimalus užstatymas neturėtų būti didesnis kaip 50 nuošimčių ar net 40 nuošimčių, ir tai tik pačiame miesto centre. Užstatymo intensyvumas neturėtų viršyti 1,5-1,6, t.y. maksimumas turi būti tik 4 aukštai.

Visa tai turint galvoje, atskirų sklypų dydis išeitų toks:

a) Eilinio užst. 1 augšto—9-10 x 50-60m^2.

b) Eilinio užst. 2 augštų—11-12 x 50-60 m^2.

c) Dvynių tipui — 15-16 x 40-50 m^2.

d) Saunamio tipui—20-25 x 40-50 m^2.

Tuo būdu kvartalo plotis išeitų lygus 80-100 metrų, t.y. pakankamo rentabiliškumo. Eilinio užstatymo kvartaluose turi būti prie to pridėta 3 m. gatvelei kvartalo viduryje, t.y. privažiavimui prie sklypų.

Užstatymo projektas turi būti lankstus, nes jis sudaromas 20-30 m. priekin. Todėl Lietuvos sąlygose normalaus platumo kvartalai gali būti tik pačiame centre, o toliau tuo tarpu tenka daryti dvigubo platumo (plius gatvės plotis) kvartalus, užstatymui naudojant tuo tarpu tik dalį prie gatvių, o vidurį naudojant daržams. Ateityje, miestui augant, jie galės būti suskaldyti į normalaus platumo kvartalus, išvedus vidurinę gatvę.

Miestelio pakraščiuose, kur, reikia manyti, gyvens ūkininkai ar smulkūs amatininkai, turės tuo tarpu būti planuojami dar platesni, jau keturgubo platumo (plius 3 gatvės pločiai) kvartalai, kuriuos ateity nebus sunku paversti į miestiško pobūdžio kvartalus, jei atrodys, kad miestas augs. Reikia tik žiūrėti, kad dabartinis užstatymas tam nekliudytų, t.y. reikia dabar užstatyti tik ketvirtą sklypo dalį arba jo kampą. Tuo būdu sklypo plotis būtų 50 m., o vėliau — jau normalus 25 m.

Labai yra svarbu užpakalinę sklypo dalį turėti neužstatytą, todėl projektuose turėtų būti nurodomos ir priešakinė ir užpakalinė statybos linijos. Tai apsaugos nuo užstatymo chaotiškumo, tačiau tos linijos neturėtų būti laikomos nepažeidžiamomis, jei būtų tikro reikalo pagražinti vietą. Nutarimai turi būti daromi kelių asmenų komisijos, kad išvengus šališkumo. Viešųjų trobesių projektams peržiūrėti turi būti įkurtas specialus organas — meno komisija. Toji pat komisija galėtų kontroliuoti, kad įvairūs mūsų miestuose esantieji architektūriniai ir negausūs urbanistiniai ansambliai nebūtų darkomi, ar netinkamai užstatant gretimus sklypus bei kvartalus, ar "moderninat" aplinkinių namų fasadus, pvz. padarant dirbtinio granito tinklą, kaip kad buvo atsitikę Kauno Rotušės aikštėje. Be to, komisija, ar kas nors kitas, pvz. miesto architektas, turėtų turėti teisę Kauno bei Vilniaus, o eventualiai ir Gardino senamiesčiuose įsakyti sugriauti netinkamos architektūros namus, kurie darko istorinių gatvių vaizdą.

Baigiant pabrėžiu, kad urbanistas savo darbe turi būti visiškai apolitinis ir nešališkas, turi atsižvelgti į visų miesto gyventojų, o ne kokios nors klasės ar grupės interesus, nes tik tuomet tikrai galės būti suplanuotas toks miestas, kuriame, anot Aristotelio, žmonės tikrai gyventų sveiki ir laimingi, nes tam miestas kuriamas.

B A L Y S   A U G I N A S

NENUGALĖTIEJI

APKLOSTYTI Gerosios Žemės miline,
Jūs miegat mano tėviškės kalneliuos ir arimuos,
Sugulę poilsiui blindažuos juodžemio smaluoto — —
Ant kauburių užkopę, žvalgosi dangaus line,
Nepavargstą ir budrūs jūs saugai — mediniai kryžiai ramūs.
Ir už vijoklių ir erškėtrožių vielų spygliuotų ploto —
Sapnuoja kario mieganti širdis.

Už jūsų apkasų — pavasario žvalgai,
Keliaudami laukais, aguonų žydinčių šūsnis sukrauja,
Ir jos — liepsnodamos Gyvenimu — jums šviečia lyg raketos— — —
Ir džiūdami dienovidžio dangaus langai
Sudrumsčia jūs sapnus — — — Tada išvystat savo karštą kraują,
Pasruvusį žiedais, vilnijantį daubom ir dirvomis iš lėto — —
Ir džiaugiatės brandžios Aukos grūdais — — —
Ir jau šaltais suakmenėjusiais delnais
Žegnojate mane — sužiedusio jūs Kūno mažą sėklą —
Ir aš jaučiu laimingo žemdirbio žemėtą saują,
Sugrįžusią žydėt į savo žemę pelenais — — —
Jūs vėl sapnuojate brangius žaislus: skylėtą šalmą, ir šaudyklę,
Ir arklą, ir trimitą — — — Kvepiančioj vagoj kariaujat
Ir mirštate kasnakt už žydinčius laukus.

Jūs nieks nenugalės! Ir laiko pusnyse
Joks priešas nepaims tvirtovės jūsų ir tranšėjų! —
Tai vakaro saulėlydžių įkaitę kalavijai
Rūdija lūždami kareivių širdyse —
Nei niekas niekada jų Dvasios dar nenugalėjo —
Ir ji šviesi skraidys, kaip mėnesienos naktį vėjai,
O tie N e ž i n o m i Kariai sapnuos — — —

VIENATVĖS OBUOLIAI

Ir taip praeis Didžioji mano nebaigtų darbų Diena: —
Su sambrėškio melsva skara ant kaulėtų pečių,
Artėjanti Naktis — lyg Motina — užklos pavargusias blakstienas —
Kurčiu balsu ji man dainuos nutilusią Lopšinę,
Ir mano vizijų sapne raudos vaškinė šiaurės saulė — — —

Ir mano akyse miegos šios Žemės abejingi sodai,
Ir mylimų veidai — nublukę, tolimi ir brangūs obeliskai — —
Tuščia našlaujanti namų širdis
Žėruos nuodėguliu — lyg tyrumoj sušalęs laužas,
Ir auksaplaukę galvą verkiančios purienos apkabinę,
Užsnūs suplėšytais sparnais
Manų svajonių mėlyni drugiai — — —

Ir vėl dundės per Žemę Amžinybės Žingsniai —
Skubės aušros rožinės pėdos per pavasario aksomą.
Auksiniai vasaros paveikslai švies viliojančiais miražais — —
Ir kruvinais rudens varsų natiurmortais
Viendieniai žemės vabalai nerūpestingai lėbaus ir puotaus.
Ir vėl žiemos speiguos įšals jų gyvos viltys,
Ir žalią paukščio giesmę užpustys
Baltų žarijų pusnys — — —

Ir aš gulėsiu šnabždančių žiedų šilkiniam guoly —
Ramybės smiltys —lyg geltonas šydas — dengs akių išsekusį šaltinį,
Iš mano pėdų paukštės troškulį ramins — —
Ir tik keliaujančių bastūnų vėjų besidriekiantys skvernai
Nutrins kadais ant vieškelio žydėjusį žmogaus likimą.

Ir ant nutilusios širdies,
Padėjęs kvepiantį sakais ir vėju skruostą —
Sapnuos apverks ir savo nukirstą jaunystę karsto medis — —
Ir mūs — nerūpestingai miegančių ir pamirštų —
Atbėgusi atkalnėn aplankyt laukinė obelis —
Numes ant vienišos krūtinės saują išnokintų obuolių — — —

AKMENĖJANTI ŽEMĖ

Ruduo dainuoja skynime
Ir vėjo kirviais tašo skroblo virpančias lentas.
Banguojančios raudonos skiedros — vaiduokliški laivai —
Nusiiria vaidentis į mirties ledinį uostą — —
Rytoj bus mūsų žemės šermenys: —
Ji merdi lūpom suaižėjusiom — išdžiūvus upių šnaranti vaga.
Dumblėtose jos akyse įšalę gervių tirpstantys šešėliai,
Nublukę ir suplyšę skiautės debesų drėgnų,
Ir paskutinis lašas saulės — lyg saulėgrąžos nuvytęs žiedas — — —
Laukų voratinklių šilkai
Skausmingu šydu akmenėjantį jos veidą dengia.
Tik medžiai — tarsi šonkauliai kančios atodūsy sustyrę —
Nebealsuoja dvelkdami žaliais garais gyvybės — —
Ir tuščiose šaltų arimų įsčiose,
Rudens žudiko pirštų nužudyti —
Sustingę miega neužgimę vaisiai — — —

ŽMOGUS PASKALIO DIALEKTIKOJE

FELIKSAS JUCEVIČIUS

I

Sakoma, kad originalios asmenybės sunkiai leidžiasi įspraudžiamos į rėmus. Paskalis yra viena iš tokių. Negalima jo laikyti nei filosofu, nei teologu. Netinka jam ir rašytojo vardas. Gal tiksliausiai būtų jį vadinti moralistu bei mąstytoju, ir tai genialiu. Kad Paskalis buvo genijus, niekas neabejoja. Štai ką rašo apie šį nuostabų savo tautietį Chateaubriand: "Buvo žmogus, kuris dvylikos metų sukūrė matematiką bežaisdamas; šešiolikos metų parašė apie konusus tokį mokslo veikalą, kokio nebuvo nuo antikinių laikų; septynioliktaisiais metais tik protu suvokiamą mokslą suvedė į mašiną (t. y. išrado skaičiavimo mašiną - F.J.); dvidešimt trejų metų įrodė oro sunkumo apraiškas ir atitaisė vieną iš pagrindinių senosios fizikos klaidų; amžiuje, kai kiti tik pradeda gimti, apibėgęs visą pažinimo lauką, pamatė jojo niekingumą ir nukreipė savo mintis į religiją. Nuo to meto iki mirties, sulaukęs trisdešimt devintuosius metus, silpnas ir sirguliuodamas, išdirbo kalbą, kuria kalbėjo Bossuet ir Rasinas, davė tobuliausios satyros ir aiškiausio galvojimo pavyzdį. Pagaliau, nežiūrint visų negalavimų, abstrakcijos pagalba išsprendė pačias komplikuočiausias geometrijos problemas ir paliko popieriuje mintis, liečiančias Dievą ir žmogų. Šitas pasibaisėtinas genijus vadinosi Blaise Paskalis."[1]

Tikrai yra reikšmingi Paskalio nuveikti darbai. Tačiau tai nepadaro jo antlaikine asmenybe. Kaip visi mirtingieji, taip ir jis yra susietas su savo epocha bei aplinka, ir taip glaudžiai, kad kai kas jį net vadina "aplinkybių žmogumi".

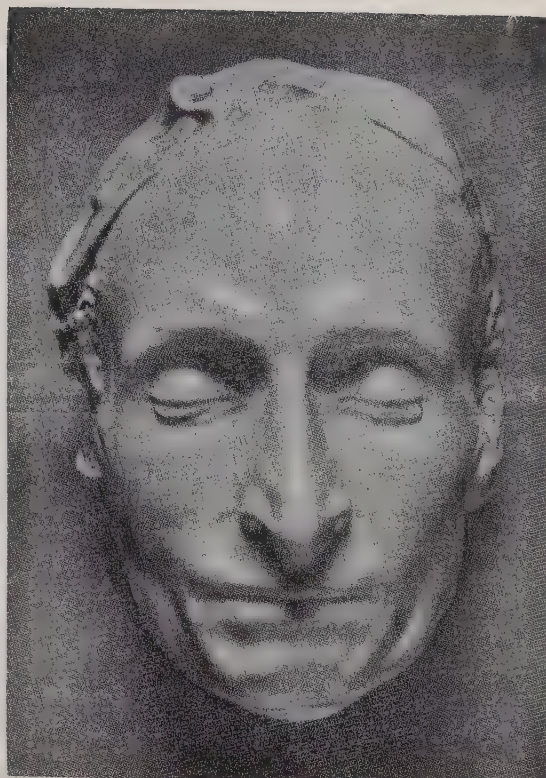
Paskalis yra kūdikis septynioliktojo šimtmečio, gimusio renesanso sukeltos intelektualinės ir moralinės revoliucijos sūkuryje. Tai laikotarpis, kada žmogus pirmą kartą istorijoje pradėjo jaustis lyg ir laisvas nuo gamtos jėgų. Nebegąsdino jojo daugiau ir moralinis fatalizmas. Naujųjų išradimų bei atradimų akivaizdoje gyvenimas jam atrodė ne tiek kelionė į amžinybę, bet menas, nuostabiai viliojantis menas, išmokąs mirtinguosius pasinaudoti proga į pasisekimą ir garbę. Žmogus ėmė šalintis vienuolynų. Vietoj katedrų ir pilių statė įmones ir laivus. Kontempliacija pasirodė nebereikalinga. Jį bežavėjo kūryba ir akcija. Kaip tik apie tą laiką viduramžių Teofilio legendą, kur niekingas nusidėjėlis išgelbstimas Dievo Motinos gailestingu užtarimu, jis pakeitė "Faustu". Asmenybė nerami, bet patraukianti, nebepažįstanti priešingybės tarp dorybės ir nuodėmės. Šičia jau viskas vyksta ant žemės, kur nebėra nei blogio, nei gėrio, bet tik kvailųjų nepasisekimai ir gudriųjų laimėjimai.

Naujasis laikotarpis iškėlė svarbių problemų ir krikščioniui. Ką daryti: priešintis renesanso sukeltam pagoniškam antplūdžiui, kad sustabdžius jojo plitimą, ar įsijungti jo veiklon, mėginant ją sukrikščioninti? Abu metodai turėjo savo šalininkų. Dar nuo Bažnyčios galutinai neatsiskyrę protestantai ir augustiniškosios krypties katalikai pasisakė už pirmąjį. Atmesdami griežtai visus kompromisus, jie norėjo atstatyti primityvinės Bažnyčios praktiką, atsiremiant į Tėvų, ypač šv. Augustino teologiją. O jėzuitai ir jų įtakoje esą teologai laikėsi antrojo metodo. Nors ir neabejodami reformos būtinybe, pastarieji mėgino ją pravesti, atsižvelgdami į religinės minties evoliuciją ir naujojo žmogaus psichologiją.

Žinoma, metodo pasirinkimas neišsprendė pačios problemos. Kaip vieni, taip ir kiti susidūrė su naujai iškilusiu klausimu apie žmogaus vertę bei jo vaidmenį dvasinėje plotmėje. Pirmieji atsakymo ieškojo pas šv. Povilą ir šv. Augustiną. Ir lengva suprasti kodėl. Juk jie abu pirmutiniai kovojo prieš pagoniškąją dvasią, besiskverbiančią į ką tik užgimusią krikščionybę. Šitai atsispindi ir juodviejų raštuose, kur nuolatos pabrėžiamas iš gimtosios nuodėmės išplaukiantis žmogaus sugedimas bei jo bejėgiškumas prisikelti. Taip pat ten dažnai kalbama ir apie reikalingumą malonės, į kurią niekas neturi teisės, bet kurią gauna predestinuotieji. Renesanso priešininkai su pasigėrėjimu cituodavo panašias vietas, kad pateisintų savo bekompromisinę laikyseną. Jėzuitai į minėtą klausimą žiūrėjo kitaip. Jie nesibaimino iškelti žmogaus vertės. Žmogiškoji prigimtis yra nuodėmės pažeista, bet ne visiškai su-

gadinta. Skirtingai interpretavo ir predestinaciją. Jų manymu, Dievas duoda malonės visiems, bet kartu atsižvelgia ir į asmens nuopelnus. Anot Molinos, jei Dievas yra savo dovanų viešpats, tai jis kartu nori, kad žmogus būtų šeimininkas savo likimo.

Prieš šitokį predestinacijos "suliberalinimą" griežtai pasisakė jansenistai. Iš pradžių jansenizmas buvo tik augustinizmo kryptis teologijoje, o moralėje — rigorizmo šalininkas. Srove tapo tik vėliau, po to, kai Port Royal vienuolyną pasirinko savo tvirtove ir Jansenijaus "Augustiną" priėmė kaip savo doktriną. Maždaug tuo pačiu metu vėl perėjo į puolimą su partijom įprastu kovingumu prieš jėzuitus ir jų draugus Sorbonoje. Kova buvo arši, ir Roma net rado reikalą oficialiai įsikišti. Buvo pasmerktos kelios Jansenijaus tezės, tačiau patys jansenistai išliko nepaliesti. Taika buvo atstatyta, bet neilgam. Septynioliktojo šimtmečio pabaigoje vėl užvirė ginčai ir išaugo iki tikro "karo", kuris tęsėsi net iki Prancūzų Revoliucijos (1789). Jansenizmas tapo heretiška sekta. Kaip kiekviena nuo kamieno atplyšusi šaka, taip ir jis, atskirtas nuo Bažnyčios, buvo pasmerktas mirčiai. Šiandien gal iš viso apie jį nebekalbėtume, jei su juo nebūtų susietas Paskalio vardas.

Paskalis
(pomirtinė kaukė)

Krikščionis tiktai iš vardo, Paskalis jaunystėje perdaug nesidomėjo religinėmis problemomis. Save laikė tikinčiu, bet dvasiniu gyvenimu nesidomėjo. Buvo įsitikinęs, kad savo genijumi anksčiau ar vėliau užčiuops Absoliutą. Gal vieną dieną būtų Jį ir suradęs. Aplinkybės tačiau nuvedė jį prie Dievo staiga, greičiau, negu tikėjosi.

Kartą Paskalis užtiko savo tėvo bibliotekoje Jansenijaus "Discours de la reformation de l'homme interieur". Autoriaus tezės apie žmogaus niekingumą Dievo akyse privertė jį susimąstyti. Kas yra Dievas? Begalybė, belaikiškumas, viskas. O žmogus? Tuštybė ir pagedimas. Jis suprato, kad skaičių ir aksijomų pagalba nesučiuops Absoliuto. Tam pasiekti reikia pasirinkti kitą kelią. Kokį? Kurį nurodo jansenistai. Taip pat ir jų moralė, kuri atmeta bet kokį bičiuliavimąsi su pasauliu, pasirodė jam priimtina. Jis pakeitė savo gyvenimą, pasidarė uolesniu krikščionimi. Bet ar tai buvo tikras atsivertimas? Ar iš tikrųjų jis buvo jau suradęs Dievą? Ne. Tai buvo tik pirmas drąsesnis žingsnis į tą pusę.

Galutinai Paskalis Dievo link pasuko daug vėliau, maždaug po aštuonerių metų. Tai įvyko 1654 m. lapkričio 23 naktį. Tą dieną Bažnyčia šventė šv. Klemensą, popiežių ir kankinį. Paskalis skaitė Jono evangelijos 17 skirsnelį. Ir štai staiga jis buvo pagautas lyg ekstazėn. Dievo atsitolinimas, kuriuo jis taip dažnai skundėsi, staiga pasibaigė. Savo širdies gilumoje paslaptingąjį Slėpinį jis jautė realiai ir nepaneigiamai. Tą pačią naktį suredagavo šito įvykio memorialą, kurio nuorašas yra Bibliotheque Nationale Paryžiuje.

Neofito įkarštyje Paskalis nutarė parašyti krikščioniškosios religijos apologetiką. Jos tikslas būtų padėti netikintiesiems surasti Dievą. Greitai įsijungė ir į Port-Royal religinę veiklą. Savo draugus rado žūtbūtinėje kovoje su jėzuitais. Nieko nelaukdamas, išėjo ginti savųjų. Be techninio pasiruošimo įsileidžia į nesibaigiančias diskusijas apie malonę. Koks jų tikslas? Tai demaskuoti priešą, kuris mėgina Evangelijos moralę pakeisti sugedusios žmonijos mentalitetui pritaikytu pseudomoralizmu. Nėra reikalo sakyti, kad šito sąmokslo pagrindiniai organizatoriai yra jėzuitai. Jo manymu, pastarieji, norėdami užsitikrinti pasaulio viešpatavimą, stengiasi patraukti į savo pusę žmoniją, siūlydami jai veidmainišką krikščionybę. Porą šimtmečių vėliau Dostojevskis tą patį kaltinimą metė visai Romos Bažnyčiai.

Šitame ginče Paskalis parodė daug iškalbingumo, bet dar daugiau kandžios ironijos. Gimęs polemistu, jis "tvarkė" savo priešus be pasigailėjimo. Laiškų formoje suredaguotieji pamfletai, kuriems duotas bendras "Provinciales" vardas, liko pavyzdžiu net šios rūšies specialistams — Volterui ir Courier. Jų įtaka buvo milžiniška ir pragaištinga. Paskališkoji kazuistikos ir probabilizmo kritika, laikydamasi principo: viskas arba nieko, suniekina leistinus ir būtinus metodus, kurie yra neišvengiami praktikoje susidūrus su moraliniais klausimais. Juk kazuistika ir probabilizmas yra savotiškas menas gyventi, kur absoliutinės tiesos turi būti suderinamos su gyvenimo aplinkybėmis, kurios yra pripuolamos. Be to, "Provinciales" užkirto kelią ilgokam laikui katalikiškosios moralės vystimuisi.

Ilgainiui ir pats Paskalis pamatė diskusijų beprasmiškumą. Būdamas nuoširdus tiesos ieškotojas, jis suprato, kad ginčydamasis jos nesuras. Todėl metė polemiką ir atsidėjo krikščioniškosios apologetikos rašymui. Aišku, jis ir čia vadovavosi jansenistinėmis tezėmis. Jis nė galvote negalvojo atsižadėti tos doktrinos, kuri jį priartino prie Dievo. Tačiau Paskalis, nors ir likdamas jansenistu, išvengė klaidų. Jis mirė kaip ištikimas Bažnyčios sūnus, aprūpintas paskutiniais sakramentais. O jo tik fragmentuose išlikusios "Pansees" yra statomos šiandien šalia "Kristaus Sekimo" bei kitų didžiųjų mistikų raštų. Krikščioniškoje literatūroje jos užima neabejotinai vieną iš garbingiausių vietų.

"Pansees" autorius stengiasi netikintiesiems nurodyti kelią, kuris veda prie Dievo. Bet jis tuojau pastebi, kad religinis klausimas iš esmės skiriasi nuo kitų. Religija užangažuoja visą žmogų. Tikėti, tai nežinoti. Šičia, be proto, taip pat valia ir jausmas turi didelį vaidmenį. Jo manymu, žmogaus problema gali būti išspręsta tik religinių tiesų šviesoje. Tikroji religija turi atsakyti į klausimą, kurį iškelia žmogiškosios menkystės ir didybės prieštaravimo dialektika. Į jį kaip tik ir atsako krikščionybė. Žmogiškoje prigimtyje glūdinčio prieštaravimo paslaptį ji atskleidžia gimtosios nuodėmės dogmoje. Tikėjimo tiesa šičia virsta moksline hipoteze, kuri išaiškina faktus: Žmogaus didybė yra rojaus laikų liekana, o jo menkystė — gimtosios nuodėmės pasėka.

Su šituo dvilypiu Paskalio žmogumi toliau ir mėginsime kiek iš arčiau susipažinti.

II

Kaip vieną iš esmingiausių paskališkojo žmogaus bruožų galime laikyti jo vidutiniškumą. Žiūrint iš begalybės, jis yra niekas, bet viskas, kai palyginame su nieku. Vidurys tarp nieko ir visko. Jis nėra nei visagalis, nei visai bejėgis. "Žmogus nėra nei angelas, nei gyvylys, ir vargas moko, kad kuris jį nori padaryti angelu, padaro gyvuliu". (358)[2]

Tačiau nemanykime, kad vidurys yra ideali situacija. Priešingai, ji yra tragiška ir sunkiai pakeliama. Kai tik mėgina prisiartinti prie vienos kurios nors kraštutinybės, tuo pačiu jis mėgina bėgti nuo savosios buities, o bėgti nuo jos reiškia artintis prie bedugnės. Vienintelė vieta, kur žmogus galėtų rasti laimę ir ramybę, yra ne viduryje ir ne vienoje kurioje kraštutinybėje, bet abiejų kraštutinybių susilietimo taške bei jų unijoje. Bet jis ten patekti negali. Likimas verčia jį pasilikti stagnacijos stovyje, kurio negalima vadinti pusiausvyra, bet amžina įtampa, nejudamu judesiu tarp dviejų kraštutinybių.

Kur glūdi dabar šito žmogiškojo tragizmo šaknys? Gimtosios nuodėmės tikrovėje, atsako Paskalis. Daugelis laiko šitą tikėjimo dogmą kvailu dalyku, bet ji yra viena iš tų kvailysčių, kuri yra išmintingesnė už visą žmonių išmintį. Ji išaiškina blogio atsiradimą ir žmogiškosios prigimties pagedimą.

Prieš nupuolimą žmogus išlaikė pusiausvyrą. Tačiau nuo to momento, kai panoro pasidaryti "kaip Dievas" ir geidė pažinti ne tik gėrį, bet ir blogį, jis užsitraukė nendrės likimą. Puolusiojo žmogaus tragikai nusakyti Paskalis nebesuranda žodžių. Jis leidžia tad kalbėti pačiai Dievo išminčiai: "Jis norėjo save padaryti centru ir nepriklausomu nuo mano pagalbos. Mėgino išvengti mano viešpatavimo, bet susilyginus jam su manimi troškimu rasti savo laimę savyje, aš apleidau jį, ir sukėlęs po jo valdžia buvusius tvarinius, juos padariau jo priešais. Tokiu būdu šiandien žmogus tapo panašus į gyvulį ir yra tiek atsitolinęs nuo manęs, jog vos beliko jame jo autoriaus neaiški šviesa: štai kaip buvo užslopinti ar sudrumsti jo pažinimai. Nuo proto nepriklausą ir protą dominuoją pojūčiai pastūmėjo jį ieškoti malonumų. Visi tvariniai arba jį skaudina arba gundo, ir viešpatauja ant jo, ar tai priversdami savo jėga, ar tai užburdami savo švelnumu. O šitas viešpatavimas yra dar baisesnis ir įsakmingesnis". (430)

Kad yra praradęs rojų ir paklydęs, tai žino ir pats žmogus. Kur beeina ir ką bedaro, jis jaučiasi svetimas pasaulyje. Nerimastingu ilgesiu ieško jis visur savo prarastųjų namų, bet be sėkmės. Viršum jo ir aplink jį tik klaiki ir nepermatoma tamsuma. Tiesa, ten ruse-

na liepsna, tačiau tai ne tėviškės viltingas žiburys, bet pageidimo ugnis. Raštai jį vadina "blogiu", "priešu", "papiktinimu", "akmens širdimi", "šiauriu". Vardai nors ir skirtingi, bet jie nusako tą patį žmogaus širdyje paslėptą geidulį. Jis įskiepijamas į mūsų prigimtį dar pradėjimo metu. Kaip koks užkrečiantis raugas, jis apima visą žmoniją nuo Adomo iki paskutiniojo mirtingojo amžių pabaigoje. "Visa tai, kas yra pasaulyje, nėra kas kita, kaip kūno pageidimas, pageidimas akių ar gyvenimo puikybė... Vargšė prakeikimo žemė, kad šitos trys ugnies upės labiau ją uždega, negu sudrėkina". (458)

Fragmentuose "Žmogaus menkystė" Paskalis analizuoja pageidimo pasireiškimo formas. Dvi iš jų, savimeilė ir pramogų aistra, išsiskiria iš kitų, iškalbingiausiai paliudydamos žmogaus sugedimą ir jo pasibaisėtiną menkystę.

Kad paskališkoji savimeilės kritika yra pati negailestingiausia, su tuo sutinka visi komentatoriai. Ji yra neatskiriama nuo ano amžiaus galvosenos, kur nuo Jansenijaus iki Bossuet ir Fenelono pačiu didžiausiu žmogaus priešu buvo laikomas pageidimas. Savo esmėje juk savimeilė yra jojo kūdikis. Mylėti save ir nevertinti kitų, tai josios kasdieninė duona. Paskališkoji savimeilē yra giminінga Nietzschēs "Wille zur Macht". Tačiau Paskalis piktinasi ne tiek tuo noru dominuoti, bet mėginimu nuslėpti savąją menkystę. Tikrovę pakeisti iliuzija, melą padaryti tiesa, štai kur glūdi savimeilės blogis: "...jis nori būti didelis, bet save mato mažą; jis trokšta būti laimingu, bet žinosi esąs vargšelis; nori būti tobulas, bet atidengia savyje begales ydų; nori būti žmonių meilės ir įvertinimo objektu, tačiau pastebi, kad jo netobulumai užtraukia kitų pasibaisėjimą ir neapykantą. Šita jį supančioji painiava pagimdo jame pačią neteisingiausią ir kriminališkiausią galimą aistrą — įsivaizdavimą. Nes jis turi mirtingą neapykantą šitai tiesai, kuri jį suniekina ir įtikina esant ydingu. Norėtų ją sunaikinti, bet negalėdamas to padaryti, jis ją sudarko, kiek išgali, savo ir kitų žmonių pažinime. O tai reiškia, kad jis mėgina visais būdais nuslėpti savo ydas sau pačiam ir kitiems, ir negali pakelti, kai jos parodomos jam, ar kai pats jas išvysta". (100)

Kodėl žmogus taip bijo savo ydų? Kadangi jos yra pagrindinė kliūtis į garbę ir savo paties įvertinimą. Savimeilė jam sako, kad nepakanka susidaryti gerą nuomonę apie save, bet turi ir kiti apie jį gerai galvoti. Savo paties sukurtoji iliuzija yra bereikšmė, jei kiti ne susikuria panašios iliuzijos apie jį. Štai kodėl jis taip aistringai ješko savo fiktyvinio "aš", kuris yra kitų vaizduotėje ir į kurį jis labiau tiki, negu į savo tikrąjį "aš". Ir toliau Paskalis priduria: "Aišku, būti pilnam ydų yra negera, bet dar blogiau jas turėti ir nenorėti jų matyti, kadangi tai reiškia pridėti prie jų dar vieną, būtent, valingą iliuziją. Mes nemėgstame, kai kiti mus apgauna; nelaikome teisingu dalyku, kai kiti nori būti daugiau įvertinti, negu užsitarnauja. Todėl nėra gera, kai mes juos apgaudinėjame ir norime, kad jie mus įvertintų daugiau, negu esame verti".(100)

Paskalis užmiršta tiktai mums pasakyti, ar žmogus yra laisvas nusikratyti ta yda, kuri "turi natūralinę šaknį širdyje". Įžūlus kaltinimo tonas lyg ir sakytų tai. Tačiau kitoje vietoje, kalbėdamas apie savimeilę, šį klausimą palieka abejojime: "Tai yra aiški neteisybė, kurioje esame gimę, nes mes negalime išsilaisvinti, nors tačiau reikia tai padaryti."(492)

Bet kiekvienu atveju, laisvas ar ne, žmogus yra konflikto situacijoje. Gi kiekvienas konfliktas praktiškai suranda išeitį, blogą ar gerą. Paskalis piktinasi bendrąja žmonių laikysena: kai užmerkiamos akys tiesai ir atsisakoma save matyti tokį, koks esi. Nes tuomet kiekvienas pasidaro "iškamša, melu ir veidmainyste savo ir kitų atžvilgiu". Pasisakęs prieš tokios išeities ješkojimą, jis siūlo herojišką laikyseną: žiūrėti tiesai į akis ir savimeilę pakeisti savęs neapykanta. Kadangi mūsų prigimtis sugedusi, tai reikia ją "suniekinti", sakydavo jansenistai. Paskalis galvoja panašiai ir sako, kad manasis "aš" yra neapkęstinas. Kaip tik dėl to jis žavisi ir katalikų tikėjimu, kuris vienintelis skelbia savęs neapykantą.

Tačiau kiek bebūtų neteisingas noras būti įvertintam, jis yra žmogiškosios didybės liudininkas. Žmogus neabejoja savo sielos nuostabumu ir nepalyginamumu Kaip tik dėl to jis ješko įvertinimo ir neapkenčia paniekinimų. Tai jį padaro skirtingą nuo gyvulių. Šitai Paskalis pabrėžia, nors ir ne be ironijos: "Gyvuliai nesižavi vieni kitais. Arklys nesižavi savo bendru, nors, tiesa, ir rungtyniauja lenktynėse, bet tai be sėkmės, nes būdamas tvarte, pats sunkiausias ir negražiausias, neužleidžia savo avižų kitam, kaip kad žmonės nori, kad jiems būtų daroma. Jų dorybė yra pasitenkinti savim pačiu". (401) Ir užbaigia norų būti įvertintam: "Pati didžiausioji žmogaus menkystė glūdi garbės ješkojime, bet tai kaip tik ir yra jo kilmingumo pagrindinė žymė; nes ką jis beturėtų ant žemės, kaip sveikas ir kaip patogiai begyventų, jis nėra patenkintas, jei žmonės jo neįvertina". (404)

Kad noras būti vertinamu yra neatskiriamas nuo žmogiškosios prigimties, tai pastebėjo

ir Hegelis, kuriam "pripažinimo idėja" stovi kaip priešingybė įvairioms individualizmo formoms dialektinės minties pagrinde. Kai nei pojūčiai, nei protinės spekuliacijos žmogaus nepatenkina, tuomet kitų įvertinimas įgauna esminę reikšmę.

III

Sekantis žmogiškosios menkystės liudininkas yra pramogų aistra. Turbūt, niekas kitas taip nesijuokė iš to nepasotinamojo pramogautojo, kaip šis vienatvę garbinąs jansenistas. Jo manymu, visos žmonių nelaimės kyla iš vieno vienintelio dalyko — nenorėjimo ir nemokėjimo gyventi ramybėje. Pasilikti vienam savo kambaryje žmogui reiškia mirtį. Nėra abejonės, kad karaliavimui ant žemės niekas negali prilygti. Tačiau jei karalius liks vienas, ar jis jausis laimingas? Anaiptol. Jis pradės mąstyti apie visokias nelaimes, galimus sukilimus, neišvengiamas ligas, mirtį ir t.t. "Žodžiu, jei jis neturės to, ką vadiname pramoga, jis bus nelaimingas, nelaimingesnis net ir už menkiausią savo pavaldinį, kuris žaidžia ir linksminasi". (139)

Žmogus dažnai apsimeta ieškąs pelno ar laimikio, bet tai tėra tik savęs apgaudinėjimas. Iš tikrųjų jis nieko kito negeidžia, kaip tik išsiblaškymo ir pramogų. "Duok jam kiekvieną rytą tiek pinigų, kiek jis per dieną gali laimėti su sąlyga, kad nebeloštų — tai jį padarysi nelaimingą. Kai kas gal sakys, kad jis ieško žaidimo malonumo, o ne pelno. Gerai, leisk jam lošti iš nieko, tai jis nesistengs ir nuobodžiaus. Jis neieško tiktai malonumo: neįdomus ir beaistris malonumas jam nerūpi. Jis turi save ten įkaitinti ir įdilginti, įsivaizduodamas, jog jis bus laimingas, kai laimės tai, ko jis nenorėtų gauti be jokio žaidimo, kad pasidarytų aistringu ir sukeltų savyje troškimą, pyktį, baimę dėl daikto, kurį įsigalvojo — kaip vaikai, kurie išsigąsta veido, kurį patys ką tik numurzino". (139)

Bet kodėl taip žmogus ieško pramogų? Kadangi jis nori užmiršti savo niekingumą. Jis gėdinasi savo silpnumo bei nuodėmingumo ir bijo mirti. Jis jokiu būdu nenori žinoti nieko apie savo tragiškąją būtį. Štai kodėl jis mėgina savę apsvaiginti. Ir tai jis atsiekia ne tik alkoholiu ir narkotikais, bet ir pramogomis.

Paskališkoji pramogos analizė neprarado savo vertės ir šiandien. Modernusis gyvenimas, kuris daugiau negu kad padvigubino šitos rūšies "apsisvaiginimo" galimybes, kalba už Paskalio tezės teisingumą. Keičiasi laikai, aplinka ir žmonės, bet nesikeičia žmogiškoji prigimtis. Romėnų šauksmas "duonos ir žaidimų" savas buvo Liudviko XIV laikų piliečiui, nesvetimas jis yra ir mums. Ar mes imsime medžiotoją, kuris vejasi visą dieną kiškį, kurio nevalgys pats, ar žvejotoją, praleidžiantį valandas prie meškerės, ar tūkstantines minias susikimšusias sporto stadijonuose, visa tai daroma dėl užsimiršimo, jog esama žmogaus. O išmintingieji, kurie tiki, kad "pasaulis yra mažai protingas, visą dieną bėgdamas paskui kiškį, kurio nenorėtų pirkti, nedaug tepažįsta žmogiškąją prigimtį. Kiškis gal ir negarantuotų mirties ir skurdo vaizdo, bet medžioklė, kuri mus nuo to nukreipia, garantuoja". (139)

Tačiau apie iškeltąją pramogos problemą nesusidarytume pilno vaizdo, jei nepaliestumėme kitų teigimų, kurie su pagrindu sukelia nerimo. Vienas iš tokių — tai apšaukimas visų žmogaus veiksmų beprasmiškais. Pramogų sąrašan Paskalis įtraukia ne tik medžioklę ir žaidimus, bet ir vadinamąsias rimtas profesijas. Jis nemato esminio skirtumo tarp kiškio vijimosi ir "buvimo viršininku, kancleriu ar pirmu prezidentu". Moksliniai tyrinėjimai bei karinis herojizmas susilaukia to paties įvertinimo: vienodai kvailas yra tas, kuris prakaituoja kabinete, kad išspręstų kokią algebros problemą, kaip anas, kuris išstato save pavojun, kad užkariautų šitą ar aną tvirtovę. Savo laiške Fermatui panašiai jis kalba ir apie savo mėgstamiausią dalyką — geometriją: "Atvirai kalbant apie geometriją, aš ją laikau augščiausia proto lavyba, bet kartu ji man atrodo taip nenaudinga, kad nedarau didelio skirtumo tarp žmogaus geometro ir miklaus artizano"[3].

O kaip yra su mūsų kasdieniniais užsiėmimais? Duonos pelnymu? Paskalis apie tai nieko nesako. Bet ar yra reikalo užsiminti apie tuos dalykus, kurie jau nuo amžių nešioja Dievo mestąjį prakeikimą? Juk šventraščio žodžiai: "Savo veido prakaite tu valgysi duoną, iki nesugrįši į žemę, iš kurios esi paimtas"[4] nesipriešina jo logikos bendrosioms išvadoms. Ką žmogus bedarytų, jis visados ieško savo sielai tokios užvėjos, kur nėra tylos ir ramybės. Išskyrus maldą ir grynai asketinę artimo meilės praktiką, kiekvienas jo veiksmas dvelkia tuštybe. Žiūrėdamas į triukšmingas ir nuo ryto iki vidurnakčio skubančias mases, Paskalis visu pasibaisėjimu sušunka:"O, kaip žmogaus širdis sugedus ir pilna puvėsių".

Atsiremdami į Vakarų civilizacijos faustiškąją filosofiją — "pradžioje buvo veiksmas", mūsų dienų mąstytojai, ar jie būtų pozityvistinės, marksistinės ar krikščioniškosios minties šalininkai, žmogaus darbe įžiūri kūrybą. Gyvenimo tiesioginis tikslas yra kurti. Paskalis tai laiko beprasmišku dalyku, nes gimtanuodėminė votis persunkia žmogiškąją veiklą. Žmogus juk

A. KAŠUBIENĖ

KRISTUS
(glazura)

V. Maželio nuotr.

yra sutvertas mąstymui, o jo minties logika reikalauja pradėti mąstyti apie save, savo Kūrėją, amžinybę. "Bet apie ką mąsto žmogus?" — su pasipiktinimu klausia Paskalis. "Niekados apie tai, bet apie šokius, liūtnios žaidimą, dainavimą, žiedo ieškojimą ir t.t."(146). O kai žmogus nebemąsto apie save, tai jis nustoja ir gyventi kaip žmogus. Nenorėti žinoti, ką reiškia būti žmogumi Paskaliui yra tas pat, kaip atsisakyti būti žmogumi. Nenuostabu todėl, kad marksistai, kaip H. Lefebvre, šitai paskališkojo žmogaus tragikai nusakyti vartoja hegeliškąją suišorėjimo sąvoką.

Perbėgus Paskalio veiklos ir pramogos dialektiką, nenorom prisimena antikinio pasaulio moralistai. Jau Lukrecijus ir Seneka apverkė žmogaus lengvapėdiškumą bei beprasmį blaškymąsi. O dar prieš juos, žvelgdamas į žmonių kūrinių trapumą, Šventraščio išminčius skelbė, kad viskas, kas vyksta po saule, yra tuštybių tuštybė. Bet Paskalis eina dar toliau. Jis paniekina kiekvieną žmogaus veiksmą. Kad darbas neša kai kada vaisių, mažai tereiškia. Kokie bebūtų rezultatai, jis yra jau niekingas savo išeities taške. Šiuo atžvilgiu Paskalio žmogus yra pirmatakas mūsų dienų egzistencialistų didvyriams, kuriuos sutinkame "The Bridge on the River Kwai". Stato jie tiltus, kad paskui juos patys išsprogdintų ir tuo pačiu skelbtų savojo darbo beprasmiškumą.

IV

Tačiau kaip niekingas ir apgailėtinas bebūtų Paskalio žmogus, jis vistiek, anot Lamartine, yra dievas, tiesa, puolęs, kuris nuolatos prisimena dangų. Bet kur jame galime užtikti dievybės pėdsakus? Minties pasaulyje. Mąstymo galia yra stebuklingiausia dangaus dovana, likusi dar iš rojaus laikų. Kaip Dekartas, taip ir Paskalis suvokia žmogų nepriklausomai nuo kūno, kaip gryną mintį, bet ontologiškai egzistuojantį: "Aš galiu lengvai įsivaizduoti žmogų be rankų, kojų ir galvos... Bet negaliu įsivaizduoti žmogaus be minties — tai būtų akmuo ar gyvulys" (339). Panašiai kalbėjo ir Dekartas: "Aš galėjau apsimesti, kad visai neturėjau kūno".

Tačiau mintis sudaro ne tik žmogaus esmę; ji yra ir jo didybės pagrindas. Mintyje slypintį žmogaus nepalyginamumą Paskalis nusako fragmente "Mąstančioji nendrė": Žmogus tėra tik nendrė, viena iš silpniausių gamtoje, bet mąstančioji nendrė. Jam sutriuškinti, nereikia visos pasaulio jėgos: truputis garo, lašas vandens gali jį užmušti. Bet kad pasaulis jį ir sunaikintų, žmogus vistiek liktų didingesnis už savo užmušėją, nes žino, kad miršta, ir pasaulis turi persvarą ant jo: pasaulis gi to visai nežino".(347)

Šituo gyvu ir pagaunančiu vaizdu Paskalis pakartoja Šventraščio žodžius, kad žmogus yra tvarinijos viršūnė. O jis toks yra, nes turi pažinimo galia apdovanotą sielą, kurios dėka jis tampa panašus į Dievą. Kokia yra dabar praktiškoji šitos galios reikšmė? Šičia kaip tik ir susiduriame su Paskalio pažinimo kritika. Filosofijos istorijoje ji užima atskirą vietą. Ji yra priešingybė Montaigne skepticizmui ir Dekarto dogmatizmui.

Nuo Aristotelio iki Dekarto filosofijoj buvo laikomasi principo, kad tėra galimas tik bendrybės mokslas: kas galioja visiems tos pačios rūšies ar giminės nariams, tas galioja ir paskiram. Kiek vėliau Hegelis ir jo materialistiškieji interpretatoriai įvedė paskirybės dialektinį pažinimą: individą pažįstame visumoje, bet tik dialektiniame judesyje. Tarp šitų dviejų filosofinio pažinimo galimybių Paskalis užima vidurį. Mūsų protas turi apsiriboti dalies bei individualinės tikrovės pažinimu, ypač kai pasileidžiame į biologinį ir psichinį pasaulį. Bet ar galima "kūną ir kaulus turinčias būtis" išanalizuoti matematiniu tikslumu? Ar galima joms pritaikyti mechanistinį principą? Racionalistai, kurie neigia būčių paskiriškumą, atsako į tai teigiamai. Taip pat ir dialektinio materializmo šalininkai yra tos pačios nuomonės. Vieni ir kiti pateisina mechanistinę perspektyvą. Fizikos ir chemijos mokslai gali didesniu ar mažesniu tikslumu nustatyti bendruosius dėsnius, galiojančius ne tik negyvosios gamtos kūnams, bet ir organizmui. To nepaneigia ir Paskalis, o tik primygtinai pabrėžia, kad mechanistinės teorijos dogmatikai niekados nesuras bendrųjų dėsnių, galiojančių organizmo visumai. Šitoje srityje jų aiškinimai liks fragmentiški ir apytikriai.

Tačiau paskališkoji pažinimo kritika šičia nesibaigia. Ji taip pat paneigia pirmųjų principų ir visumos protu pažinimo galimybę. Kadangi negalima pažinti pirmųjų principų, negalima pažinti ir visumos, ir atvirkščiai. Paskalio epistemologinėje dialektikoje šitie du dalykai yra neatskiriami. Žmogus yra linkęs manyti, kad lengviau yra pasiekti dalykų centrą, kaip apglėbti jų visumą. Žvelgdamas į visatą, jis jaučiasi mažytis, o stebėdamas jos dalelytę, įsivaizduoja esąs milžinas ir tiki galėsiąs ją greičiau suvokti. Tačiau yra tiek pat sunku nusileisti iki nieko, kaip apibėgti visumą. Vienu ir kitu atveju reikia begalinio pajėgumo. Paskalis neabejoja, kad tas, kuris "suvoktų dalykų pirmuosius principus, galėtų pažinti ir be-

galybę. Vienas priklauso nuo kito, ir vienas veda į kitą. Šitos dvi kraštutinybės susiliečia ir susijungia, kad atsitolintų, ir susiranda Dievuje, ir tiktai Dievuje".(72) Taigi, tik Dievas gali pažinti visumos begalybę ir dalies mažybę, nes jis yra jų unija — kraštutinybių sintezės realizacija.

Bet ar šitoji pirmųjų principų pažinimo kritika galioja kiekvienai sričiai? Atrodo, kad taip. Tik ji įgauna kitą reikšmę, kai ją pritaikome formaliniams mokslams. Paskalis niekada neabejojo geometrijos pirmųjų principų galiojimu, kaip vėliau Kantas sampročio (Verstand) kategorijomis. Tiktai vienas ir kitas pastebėjo, kad jų neįmanoma pateisinti teoriškai. Jie turi nepaneigiamą galią praktikoje.

Straipsnyje "l'Esprit geometrique", kuris yra parašytas maždaug tuo pačiu metu kaip ir "Pensees", Paskalis įrodinėja geometrijos mokslo pranašumą. Tačiau tai dar nereiškia jį esant tobulą. Kaip kitose mokslo srityse, taip ir geometrijoje negalima visko apibrėžti ir įrodyti. Tai ypač galioja josios pirmiesiems principams. Jų apibrėžimas suponuoja išaiškinimą prieš juos esančiųjų, o pastarųjų — dar kitų, ir taip be galo. "Tokiu būdu, vis toliau ir toliau ieškant, prieinama prie primityvių žodžių, kurių nebegalima apibrėžti, ir prie taip akivaizdžių principų, kurių pagrindimui neberandama įrodymų. Tai parodo, kad žmonės yra natūraliniame ir nepaneigiamame bejėgiškume nagrinėti bet kokį mokslą absoliučiai atbaigtoje tvarkoje. Bet iš to neseka, kad reikia atsižadėti bet kokios tvarkos. Nes yra viena ir tai toji geometrijos (tvarka), kuri yra žemesnė už tiesą, kadangi mažiau įtikinanti, bet ne dėl to, kad ji būtų mažiau tikra"[5].

Bet dabar kyla klausimas: kaip toji tvarka gali būti tikra, jei ji nėra įtikinanti? Kaip galime pasitikėti tikrove, kuri remiasi iš neįrodomų principų išeinančiais įrodymais?

Atsakymą randame viename "Pansees" fragmente: "Mes pažįstame tiesą ne tiktai protu, bet taip pat ir širdimi. Šituo pastaruoju būdu pažįstame pirmuosius principus, ir veltui protavimas, kuris ten nedalyvauja, mėgina prieš juos kovoti. Pironistai, kurie teturi tik šį vieną tikslą, darbuojasi veltui. Žinome, kad nesapnuojame: koks bebūtų mūsų bejėgiškumas tai įrodyti protu, šitas bejėgiškumas parodo tiktai mūsų proto silpnumą, bet ne visų mūsų pažinimų netikrumą, kaip jie kad tvirtina. Nes pirmųjų principų pažinimas, kaip buvimas erdvės, laiko, judesių, skaičių, prilygsta protavimo keliu pasiektiems pažinimams. Ir protui reikia remtis šitais širdies ir instinkto pažinimais ir jais grįsti savo išvedžiojimus. Širdis jaučia, kad yra trys erdvės matavimai ir kad skaičiai nesibaigia, o protas įrodo paskui, jog nėra dviejų kvadratinių skaičių, kurių vienas būtų antrojo duplikatas. Principai yra pajaučiami, o prielaidos padaromos, ir visa tai su tikrumu, nors ir skirtingais keliais".(282) Kitaip sakant, pirmųjų principų formalinis tikrumas priklauso ne teorinei, bet praktinei sričiai, kuri turi savo pagrindą širdyje, o ne prote.

Širdies pranašumas prieš protą taip pat matomas, nagrinėjant juodviejų objektus. Protas tesidomi gamtiniu bei racionaliniu pasauliu. Jo pagrindinis tikslas yra suvokti ir įrodinėti iš principų išplaukiančias išvadas, arba suvesti idėjų įvairybę į principų uniją. Bet visais šitais atvejais jis lieka natūralinėje plotmėje. Tuo tarpu širdis pajėgia įsiveržti į antgamtinį pasaulį. Dievas, nuslepiąs protui ne tik savo valią, bet ir egzistenciją, leidžiasi atpažinti širdžiai: "Tai yra širdis, kuri jaučia Dievą, o ne protas. Štai kas yra tikėjimas: ne protas, bet širdis pajaučia Dievą".(278) Dievas iškelia širdį viršum jos prigimtinių galių. Būdama principų suvokimo natūralia galia, širdis pasidaro visų būčių Principo pažinimo antgamtine pajėga. Štai kodėl paskališkoje pažinimo dialektikoje širdis atstovauja rojiniam žmogui, o protas — puolusiajam.

Kaip matome, paskališkoji "širdis" yra už pojūčių bei proto pasaulių besirandančioji trečioji žmogiškojo pažinimo galia. Jai yra duodami dažnai ir kiti vardai. Paskalis kartais ją vadina instinktu, nes jos spręsmai spontaniški ir tikslūs. Kadangi josios objektas yra subtilus, tai ji nusipelno nuovokos (l'esprit de finesse) vardo. Ji turi daug bendro ir su spręsmu. Bet paprastai šitoji galia vadinama "širdimi" bei "jausmu", nes ji leidžiasi sunkiai įrodoma bei nusakoma, nepaisant josios akivaizdiškumo.

Žiūrint iš istorijos filosofijos taško, galime surasti tam tikrą analogiją tarp Paskalio "širdies" ir Newmano "samprotavimo pojūčio" (illative sense), ir tai dėl trijų dalykų. Visų pirma, vienas ir kitas turi kaip objektą neįrodomybę, t.y. tokį dalyką, kuris dėl visiško aiškumo arba per didelio komplikuotumo yra neprieinamas nei pojūčiams, nei protui. Kaip pavyzdį galime paimti neįrodomus, bet perdėm akivaizdžius pirmuosius principus bei idėjų pasaulį. Tačiau kaip vieną, taip ir kitą širdis bei samprotavimo pojūtis suvokia instinktyviu tikslumu. Antra, abu turi tą patį tikslą — papildyti formalinę logiką bei geometriją ir pranok-

ti argumentų raidę, kad pasiekus tiesą. Trečia, abiejų yra tas pats metodas — ateiti metodui į pagalbą. Norint sveikai samprotauti, neužtenka vien tik metodo, bet dar reikia anos vidinēs galios, gyvojo organon, kurio pagalba atskiriame tiesą nuo klaidos.

Be to, "širdis" turi pranašumo su ana pažinimo galia, kurią Kantas ir Hegelis vadina protu (Vernunft). Kantui protas reikalauja unijos realizavimo tarp empirinio ir racionalinio pasaulių. Hegeliui protas atlieka kitą funkciją: suvokdamas dialektinio judesio triadą, įvykdo kraštutinybių — teigimo ir neigimo — sintezę. Paskaliui širdis ieško "dviejų viena nuo kitos tolstančių begalybių" susilietimo taško, kurio tačiau niekad nesuranda. Bet jau tas pats reikalavimo faktas duoda žmogaus gyvenimui ir net visai istorinei evoliucijai prasmę. Galima net sakyti, kad begalybių sujungimo negalimybė padaro žmogų žmogumi. Štai kodėl paskališkoji dialektika įgauna tragišką atspalvį ir skiriasi nuo hegeliškosios, kur kraštutinybių unija lieka galimybės plotmėje.

Išnašos:

[1] Chateaubriand, Génie du Cristianisme, III d., 2 kng., 6 sk.

[2] Nurodytieji numeriai atitinka Victor Griroux leidinį: Blaise Pascal, Pensees, Paris, Lib. Rombaldi, ir Leon Brunschwigo leidinį: Blaise Pascal, Pensees et Opuscules, Hachette, edition revue, 1922.

[3] Pascal, Oeuvres Complètes, Biblioteque de la Pleiade, 1954, p. 522.

[4] Gen. 3, 19.

[5] Pascal, Oeuvres Complètes, p.p. 578, 579.

PASIPRIEŠINKIME KULTŪRINIAM NUOSMŪKIUI

JUOZAS GIRNIUS

3. Insinuacijos beginant neliestus dalykus

a. Insinuacijos — įprastinė demagoginės kovos priemonė. — 60-ties balsas prieš mūsų kultūrinį lygį smukdančias jėgas pasiekė viešumą ir sukėlė "sąjūdį". Tačiau didele dalimi šis "sąjūdis" liko paprasta masės psichologijos iliustracija, kaip pasakoj apie griūvantį dangų. Tie, kurie pasijunta įžeisti išgirdę diletanto ar grafomano žodžius, tuoj šoko kelti paniką: "niekinama liaudis, niekinama tauta!". Susijaudino ir kiti išgirdę, kad 60 žmonių arogantiškai išniekino "visus": jei niekinama liaudis ir tauta, tai iš tiesų niekinami visi! Ir juo augo pasipiktinimas, juo 60-ties pareiškimas darėsi siaubingesnis netaktas, nelemtesnis nusikaltimas. Žinoma, pats 60-ties pareiškimas liko toks, koks buvo. Bet kas gali po kiek laiko jį tiksliai atsiminti, kartą laikrašty akimi permetus? Galima drąsiai pasitikėti žmonių užmirštimi, tik reikia vengti citatų ir drąsiai nusikaltėlius smerkti. Šiuo keliu ir vyko "sąjūdis" prie 60-ties balsą, pastarąjį iškreipiant taip, kaip kam patogiau atrodė. Net ir kai kurie dėl jo pasisakiusieji, atrodo, savo informaciją sėmė ne iš jo paties, o pakeliui prisiklausė apie jo baisybes ir prisijungė nuo "priešo baisaus" ginti laisvę ir lygybę, patriotizmą ir idealizmą, ginti visus nepultuosius, nuo veikėjų idealistų ligi "eilinio žmogaus". Iš tiesų, kai kurie straipsniai, puolę 60-ties pareiškimą, juo piktinosi taip, lyg 60 pasirašiusiųjų savo balsą būtų kėlę ne prieš kultūrinį nuosmūkį, o patys jo reikalavę...

Tai gudri taktika: jei išgirsti ką nors *sau* nemalonaus, nesiginki pats, bet stoki ginti *kitų* ("liaudies", "tautos" etc.). Nepatogų klausimą paliki nuošaliai ir su šventu pasipiktinimo jausmu ginki visiems brangius dalykus, nesvarbu, kad jie iš tiesų nebuvo neigti ar iš viso liesti. Tai labai efektyvi kovos priemonė: jei žmonės ir bus girdėję antrąją šalį, vistiek bus pakankamai primiršę reikalą, kad galėtumei juos "sumaišyti" ir pagaliau privesti prie nuobodulio ("nusibodo jau tas ginčas!"). Nieko daugiau ir nereikia: nepageidaujamasai balsas nustelbiamas ginčo maišaty, ir savaime laimi tie, kurie norėjo jį nustelbti. Turint tokį patikimą sąjungininką kaip nuobodulį, laimėjimas visada yra tikras.

Šia masės psichologija manevruota ir mūsuoju atveju. Pirmiausia labai gudriai 60-ties pareiškimo akivaizdoj buvo įsižeidžiama ne savo pačių, o "visų kitų" vardu. Toliau lygiai gudriai buvo vengiama svarstyti 60-ties pareiškime keltuosius klausimus: per mažą spaudos dėmesį mūsų kultūriniam gyvenimui ir per didelį partinį interesą net kultūrinių laimėjimų atžvilgiu, reikalą išlaikyti vertybių gradaciją vertinimuose ir kritikos uždavinį patikėti kompetentingesniems asmenims. Nebuvo įmanoma atvirai ginti nuosmūkio apraiškas. Reikėjo 60-ties pareiškime rasti kitokių "nusikaltimų", kad būtų galima imtis ginti "visus" ir visiems brangius dalykus. Tuo būdu "sąjūdy" prieš 60-ties pareiškimą iškilo tokie kilnūs šūkiai, kad tasai, kuris neskaitė paties pareiškimo, galėjo tik stebėtis, kaip mūsų tarpe galėjo atsirasti net 60 tokių baisių reakcionierių, tokių akiplėšų, beveik tokių išgamų...

Insinuacijų, savavališkų prasimanymų ir savų "išvadų", versmės yra dvi, bet jos abi lygiai yra būdingos nuosmūkio liudytojos. Vienu atveju insinuacijų versmė yra intelektualinis nepajėgumas klausimus suvokti, nepaslankumas kito nuomonę lojaliai suprasti, neišsilaisvinimas iš savo "požiūrio", viską imant savo "šviesoj". Sakysime, "Naujienų" redakt., paskutiniais metais sirgęs rūpesčiu, kad naujieji ateiviai niekina senuosius, ir 60-ties pareiškime visų pirma įžiūrėjo "naujųjų" kaltinimą, kad "senieji lietuviai neturį kultūros". Antru atveju insinuacijas gimdo paprasta demagoginė valia, sąmoningas leidimasis į svetimos minties iškreipimą. Iš šalies neįmanoma spręsti, kuriuo atveju turime reikalo su kuria insinuacijų versme, juo labiau, kad dažnai abi šios insinuacijų versmės suteka į vieną šaltinį.

b. "Liaudžiai tarnyba" ir cenzūros baimė. — Pati niekingiausioji ir plačiausiai skleistoji insinuacija buvo ta, kad 60 pasirašiusiųjų save iškėlė vieninteliais pajėgiais ir padoriais, o "visus kitus" ir "eilinį lietuvį" arogantiškai išniekino. Brutaliausiai ją suformulavo "Naujienose" J. Sula: "eiliniam lietuviui atsišaukėliai draudžia ne tik savą nuomonę reikšti, bet ir ją, kaip tokią, turėti". Iš kur toks kaltinimas ištrauktas? Nežinia, nes kaltintojas pagrindo ne-

nurodo. Jei būtų jis nurodęs, iš kurio sakinio pasidarė tokią išvadą, skaitytojas būtų galėjęs ir pats spręsti, ar tokia išvada buvo teisėta ar ne. Patogiau buvo tokio "pagrindo" nenurodyti. Galimas dalykas, kad J. Sula savo išvadą padarė iš to, kad pareiškimas kėlė reikalą iš kritiko reikalauti kompetencijos. Taip spėju iš to, kad kitas "Naujienų" slapukas K.Šleiva savo feljetone drožė, jog "ne autoritetai turi galutinį kultūrinės veiklos ir darbų vertinimo žodį, bet visuomenė", nes "ji geriausiai atskiria, kur yra kūrybos šlamštas". Tai vis dėlto du skirtingi dalykai — drausti kam nors turėti savo nuomonę ir reikalauti kompetentingesnės kritikos. Šiuodu dalyku galima tapačiais laikyti tik tuo atveju, jei apskritai būtų imamasi paneigti kritiką ir ją pakeisti "visuomenės" sprendimu, atseit težiūrėti to, kiek kas rinkoj turi pasisekimo.

Žmonės yra visi lygūs kaip žmonės, bet ši principinė visų lygybė nepadaro visų lygiais specialistais visose srityse. Tačiau 60-ties reikalavimas kultūrinės kūrybos kritiką patikėti labiau dalyką išmanantiems žmonėms tuoj sukėlė audrą, kad neigiama lygybė ir niekinama liaudis. Tyčiojimąsi iš "elito" pradėjo "Naujienų" redaktorius, o toliau jį tęsė kiti to dienraščio bendradarbiai, šaukdami apie "genijų maištą", "bajorišką galvoseną", "baudžiavos meto išrūgas". Kaip "Naujienų" redaktorius skelbė, 60 pasirašiusiųjų niekinę Amerikos lietuvių spaudą "už tai, kad ji stengiasi, kiek pajėgdama, tarnauti liaudžiai, paprastiems žmonėms, o ne "elitui" ".

60-ties pareiškimas nekėlė kultūros filosofijai priklausančio klausimo, kas kultūrą kuria — lygiai "visi" ar atskiri individai. Jei toks klausimas būtų keliamas, sutikčiau su M. Žitkute, rašiusia tose pačiose "Naujienose", kad "kūryba yra kraštutiniai individualus asmenybės pasireiškimas". Laikau, kad ta pati autorė pakankamai atsakė "Naujienų" redaktoriui, ironiškai pastebėdama: "nedaug betrūksta, kad mes sugebėsim demokratiškai piešti paveikslus, rašyti dramas, eilėraščius ir simfonijas". Kondensuotai šį "lygybės" santykį su kultūra "Dirvoj" (1958 nr. 73) nusakė V. Kavolis: "Kultūros tiktai paskleidimas gali būti demokratinis, kad visi galėtų jos geriausiais vaisiais naudotis. Nei kūryboje, nei jos vertinime nėra ir negali būti nieko demokratiško".

Tarnauti liaudžiai anaiptol dar nereikalauja piktintis augštesnio kultūrinio lygio reikalavimu. Priešingai, *kvietimas kovoti už augštesnį lygį drauge yra kvietimas kovoti ir už geresnę "liaudžiai tarnybą". Bloga tokia "liaudžiai tarnyba", kur liaudis randama verta tik surogatų*. Kada 60-ties pareiškimas kreipėsi prieš prastų gaminių neatsakingą rekomendavimą vertingais kūriniais ir kada "Naujienų" redaktorius atsakė prisiekinėjimu apie "liaudžiai tarnavimą", atsiduriame prieš anekdotinę išvadą: liaudžiai tinka ir grafomanija! Be abejo, to nemanė "Naujienų" redaktorius, nes tokia pažiūra reikštų liaudies įžeidimą, o ne jai tarnavimą. Ir "liaudis" verta autentiškų meno kūrinių. Žinoma, visuomenėj yra įvairūs sluogsniai ne tik socialine padėtimi, bet ir kultūriniu lygiu. Tačiau ir pačio žemiausio kultūrinio lygio sluogsniai yra verti būti augščiau keliami, ne žemiau smukdomi. *Jokiu atveju nėra pagrindo neliečiamu kanonu dogmatizuoti primityvų skonį.* Beje, primityvus skonis gali būti sutinkamas ne tik liaudyje, bet ir šviesuoliuose. Labai natūraliai kiekvienas lieka primityvaus skonio toje srityje, kuriai jis yra likęs svetimas. Tarp visų balsų, pasirodžiusių "nuosmūkine" tema, savo atviru nuoširdumu jaudino vieno šviesaus teisininko pasisakymas ("Naujienose"), kaip modernusis menas baisisi tiems, "kurie užaugome Lietuvos kaime ir, vėliau išėję iš jo, bendravom su giminėm kaimiečiais".

60-ties pareiškimas kėlė reikalą mūsų spaudai laikytis tam tikrų principų. Nors tie principai yra savaime implikuoti spaudos paskirty ir jos etikoj, buvo šokta šaukti apie laisvės neigimą, apie cenzūros reikalavimą. Ir šiuo atveju pirmasis laisvės ginti išėjo "Naujienų" redaktorius, 60-ties kreipimesi radęs "labai aiškių tokios "autoritarinės" galvosenos žymių", nes "įsakoma redaktoriams, kaip jie "privalo" ir kaip "neprivalo" redaguoti laikraščius". Be abejo, redaktorius neapsiėjo 60-ties pareiškimo savaip nesutirštinęs. 60 pasirašiusiųjų nesiėmė ne savo laikraščiams leisti "įsakymų". Nebuvo nieko "įsakoma", o tik pasakoma, kad, pasirašiusiųjų nuomone, diletantizmo klausimas netektų savo aktualumo, jei viešąją opiniją formuojanti spauda "atsakingiau laikytųsi kultūrinio gyvenimo atžvilgiu ir vadovautųsi...principais" (toliau jie formuluojami). Kur čia pagrindas rasti "labai aiškias autoritetinės galvosenos žymes? Negi toj kaltėj, kad nebuvo atsiklausta autoritetų ir be jų žinios pasisakyta? "Naujienų" redaktorius iš tikrųjų nusiskundė, kam "su redaktoriais visai nematyta reikalo pasikalbėti". Todėl "Naujienų" redaktorius savo straipsnį prieš 60-tį baigė patetišku užtikrinimu: "JAV — laisva šalis ir spaudos cenzūros čia nėra. Nėra ir nebus!". Už šį užtikrinimą laikytis prieš "diktatorinius pasikėsinimus prieš kūrybinę laisvę" tuoj padėkojo dailininkų vardu M. Šileikis. Iš "Naujienų" cenzūros panika vėliau pasiekė ir "Draugą", kurio politikas J. Varnas diletantų vardu (jo paties pasisakymu) pareiškė,

L. VILIMAS
AMŽINAS ŽYDAS
V. Maželio nuotr.

kad kreipimasis prieš diletantizmą yra "šaukimasis cenzūros".

Patetinę retoriką palikus nuošaliai, cenzūros gali ilgėtis tik viena kuri srovė, nepasitikinti savimi pačia ir, be to, nerespektuojanti kitų laisvės. Tuo tarpu 60 pasirašiusiųjų yra iš visų mūsų visuomenės srovių, ir dauguma tokių, kuriems greičiau būtų galima prikišti individualizmą, o ne norą užgniaužti laisvą minties reiškimą. Kad rimtesnių straipsnių reikalavimas lygus cenzūros reikalavimui, kaip tose pačiose "Naujienose" pastebėjo M. Žičkutė, "juokinga ir diskutuoti tokiu klausimu". Ta autorė toliau labai teisingai pasakė: jei ir sunku rasti gerų bendradarbių, tai bent "išdrįskime pažiūrėti jai (tai problemai — mano pastaba) tiesiai į akis, o ne, spausdindami neišmanėlių straipsnius, dangstykimės spaudos laisvės principais". Dorai pasielgė "Naujienų" redaktorius, įdėdamas į savo paties laikraštį šį blaivų atsakymą jam pačiam ir visiems kitiems, kėlusiems cenzūros paniką.

Laisvėj visa galima, niekas nieko nedraudžia. Bet užtat ir *yra pareiga kovoti, kad laisvė nebūtų išniekinama, ją piktnaudojant skleisti tamsai.* Kiekvieno redaktoriaus valia turėti tokį laikraštį, kokio jis nori. Bet kada esame kviečiami lietuviškuosius laikraščius skaityti ir jiems rašyti, taip pat esame laisvi jų norėti tokių, kad nereiktų iš gėdos rausti.

c. Patriotizmas, realizmas ir "gubos" — Ką tik paliestasai insinuacijų spiečius sukosi

apie "liaudį". Nemenkesnis insinuacijų sūkurys užvirė ir "tautos" vardu, visų pirma nuo 60 pasirašiusiųjų beginant "tautinį meną". Šiai polemikai vadovavo "Naujienų" J. Pr.(onskus?) ir tie dailininkai, kurie save vadina "realistais".

Prieš imantis pasisakyti dėl šio insinuacijų rato, tenka padaryti dar vieną pastabą. Kadangi mūsuose sunkiai įsivaizduojama, kad būtų imamasi kokį nors klausimą iškelti be asmeninio užkulisio, tai ir pasirodžius 60-ties pareiškimui vienoje korespondencijoj skaičiau žmones besiklausinėjant: "kas čia su kuo vėl supyko, kad prisireikė tokių viešų diskusijų". Kadangi buvo žinoma įtampa dailininkų tarpe, tai ir buvo nuspręsta, kad tai visa tėra dailininkų vidaus barnis ("Vienybės" bendradarbis V. Meškauskas dar konkrečiau paaiškino: "kai kurių mūsų dailininkų noras į bendruomenės seimo proga rengiamą parodą neįsileisti kitų dailininkų"). Šią versiją uoliai palaikė ir patys dailininkai "realistai". Vos spėjo "Naujienų" redaktorius pasisakyti prieš 60-ties kreipimąsi, tuoj su viešomis jam padėkomis atskubėjo Z. Kolba ir M. Šileikis. O savo polemikoj "Drauge" A. Rūkštelė nedailininkus išjungė kaip pasirašiusius pareiškimą "kuriuo nors nesusipratimo keliu". Žodžiu A. Rūkštelė garsinosi, kad 60-ties pareiškimas buvęs tik prieš jį nukreiptas. Be reikalo A. Rūkštelė taip save pervertina tik dėl to, kad 60-ties kreipimasis nerimto rašymo pavyzdžiu nurodė jo straipsnį apie Picasso. Panašių straipsnių pakankamai yra buvę ir kitose srityse, ir kitų autorių. Užsimintasis straipsnis akis specialiai dūrė tik tuo, kad jam spausdinti nebuvo jokio reikalo, todėl nė to įprastinio pasiteisinimo, kad "nebuvo kas parašo, o reikėjo dėti". Jei nebuvo gauta rimto straipsnio apie Picasso, be straipsnio apie jį laikraštis tikrai galėjo apsieiti. Kaip ne dėl vieno to nelaimingo straipsnio, taip ir ne dėl vienų dailininkų 60 asmenų paskelbė savo pareiškimą. Nuosmūkinių jėgų veikla pakankamai intensyvi ir kitur, visų pirma literatūros kritikoj.

Grįžtame atgal prie 60-ties pareiškimo insinuacinių iškraipymų. J. Pr. "Naujienose" (1958 IX. 8) taip perteikia 60 pasirašiusiųjų mintis: "Tame manifeste svarbiausia buvo reikalaujama: 1. kad visos lietuvių kultūrinio pasireiškimo sritys, ypatingai literatūra ir spauda, išpažintų tik vieną dieną — moderninį tapybos meną ir tik jį vieną garbintų; 2. kad lietuviai menininkai liautųsi smūtkelius, rugių gubas ir tėvynės ilgesio sukeltus vaizdus piešę, o derintųsi į "tikrąjį meną", kokį skelbia modernistai, ir 3. kad visi vieninteliu meno tėvu pripažintų Picasso ir jo apaštalus modernistus". Pasakiau, kad grįžtame prie insinuacinių iškraipymų. Iš tikrųjų cituotasis J. Pr. 60-ties pareiškimo perteikimas yra daugiau, negu jo iškreipimas. Tai yra tikras vulgarios demagogijos pavyzdys, kiaurai melagingas. Juo liūdniau jis liudytų mūsų spaudos nuosmūkį, jei už J. Pr. slėptųsi ne šiaip koks slapukas, o "Naujienų' redakcijoj dirbąs rašytojų draugijos ir žurnalistų sąjungos narys.

60-ties pareiškimas visiškai neliečia "realizmo" ir "modernizmo" klausimo dailėj, nes apskritai 60-ties pareiškimas nėra susietas su jokia atskira kryptimi. Pasirašiusieji priklauso įvairioms kryptims ne tik pasaulėžiūros, bet ir kūrybinio kelio prasme. Juos visus pasirašyti pareiškimą sutelkė ne srovinė giminystė, o tik bendras rūpestis mūsų kultūriniu lygiu. O *lygis nepriklauso nuo krypties bei srovės.*

Berods, niekam neatėjo mintin 60-ties kreipimesi ieškoti vienos krypties gynimo literatūroj matant tame pat sąraše labai skirtingus vardus. Iš dailininkų gi iš tiesų kvietimą pasipriešinti kultūriniam nuosmūkiui pasirašė "modernistai", o priešais pasirodė "realistai". Imu abu šiuos epitetus kabutėse, nes abu jie mūsų šio meto spaudoj yra įgiję specifinę prasmę, mažai ką bendro beturinčią su tų terminų normalia prasme.

Realizmas buvo poromantinės epochos apraiška pereito amžiaus vidury. Kaip visos istorinės apraiškos, taip ir realizmas turėjo savo istorinę prasmę (buvo "modernizmas" priešais romantizmą). Kitas klausimas, kiek jis mūsų dienomis gali turėti prasmės. To klausimo neliečiu, nes jo nelietė ir 60-ties pareiškimas. Man norisi tik pareikšti abejonę, ar teisingai realizmo vardą savinasi tie mūsiškiai dailininkai, kurie keikiasi "modernizmu". Man atrodytų, kad didesne teise kai kurie jų aktyvistai galėtų vadintis komerciniais sentimentalistais ta prasme, kuria jiems yra būdinga ne grūmimasis su tapybos ir žmogaus joje išraiškos problemomis, o piešimas peizažų ir portretų, skirtų "patikti". O tai, kas "patinka", visada turi tuos pačius bruožus: truputis švelnumo, truputis giedros, truputis melancholijos, žodžiu, melodrama dažais. Tai visada "sujaudina" tą, kuris turi pinigų įsigyti maloniam "gamtos kampeliui" ar sau pačiam drobėj solidžiai "įsiamžinti'. Tačiau nuo šio sentimentalizmo labai toli ligi tikrojo realizmo, kuris buvo kietas, o ne sentimentalus. Antra vertus, bent dalis ir iš tų, kurie vadinasi "realistais", yra formuoti ir porealistinių meno krypčių, pvz. impresionizmo. Vargiai jie patys sutiktų su J. Pronskumi ("Naujienos' 958.VII.2 ir VII.9), kuris drauge su kažkokiu kanadiečiu "realistu" modernistinėmis "mozonėmis" vadino kūrinius ir tokių kūrėjų, kaip Cézanne, Van Gogh, Braque, Chagall, Rouault.

Dar daugiau painiavos su "modernisto" terminu, kuris apskritai neturi konkrečios prasmės. Vienų lūpose jis reiškia tuos, kurie pirmose eilėse kovoja už laiko problemas. Antrų lūpose jis yra keiksmažodis tiems, kurie laužo "tradicijas". Mūsų šiandieninėje polemikoj "modernistais" vadinami tie dailininkai, kurie yra susitelkę į Lietuvių dailės institutą. Tačiau faktiškai institutininkai nesudaro jokios atskiros "mokyklos". Tiesa, beveik visi jie ne tik kaip žmonės, bet ir kaip dailininkai gyvena mūsų amžiuje, atseit daugiau ar mažiau atstovauja mūsų amžiaus (bent jo pradžios) meno kryptims. Tačiau daugelio jų "modernizmas" yra labai nuosaikus. Bet jei mūsų dailininkuose būtų ir radikalesnio modernizmo, kas būtų bloga? Nieko. Kiekvieno laiko menas stovi prieš tam tikras problemas, anksčiau nekeltas, ir ieško jų sprendimo. Tai visai natūralu. Nėra mene kaž kokių amžinų "kanonų" kūrybai, nes patys visi kanonai yra taip pat sukuriami. Kūrėjas visada ieško naujų kelių ir tuo pačiu kuria naujus kanonus. Jei to nebūtų, tai nebūtų nė kūrybos. Užtat *kūryba ir nėra išmokstama*. Galima išmokti ir dailės amato, bet išmokimas piešti peizažus ar portretus dar nepadaro dailininko kūrėju.

"Realistų" ir "modernistų" terminai šiandieninėj mūsų spaudos polemikoj greičiau tėra sukti šūkiai visuomenei klaidinti: žiūrėkite, "realistai", esame su jumis, su visuomene, o anie, va, "modernistai" jus niekina, nusigręžia nuo visuomenės! Čia, šioj demagogijoj, ir atsiranda reikalas kalbėti apie nuosmūkį. Nebūtų nieko blogo, jei mūsų mene stipriai grumtųsi dvi skirtingos, bet lygiai gyvastingos meno kryptys. Galėtų viena jų būti ir realizmas ar kas tik nori. Bet bėda yra ta, kad niekuo nedėtas istorinis terminas yra vartojamas ne tiek skirtingai meno sampratai išreikšti, kiek užslėpti steriliam konservatyvizmui, susirūpinusiam paklausos rinka. A. Rūkštelė "Drauge" (958.VIII.30) nuoširdžiai džiaugėsi, kaip sekasi rasti "šiltą ir gausią auditoriją", ir įtikinėjo, kad rūpestį dėl mūsų kultūrinio lygio padiktavęs tik "silpnojo žmogaus tragizmas", "baimė nepatekti į istoriją". Labai sveika dar gyvam jaustis įrašytam į istoriją, ne tik pardavusiam paveikslų. Niekam negalima pavydėti geros savijautos, bet lieka teisė abejoti, ar gera savijauta jau liudija ir gerus kūrinius sukūrus. Kartais taip, kartais ne. Sunku už istoriją atsakyti, bet dabar, ne "istorijoj", atrodo, kad kai kuriais atvejais labiau kova vyksta ne tarp "modernizmo" ir "realizmo", o "tarp kūrėjų ir nekūrybingų, bet karingų individų" ("Tėviškės Žiburiai", 1958. IX. 26).

"Modernizmas" yra neblogas baubas, bet ne visus jau jis taip baugina. Daug plačiau žmones jaudino kita insinuacija: "modernistai" neigia tautinį meną, o su jais drauge tą patį daro ir 60 pasirašiusiųjų! J. Pr. "Naujienose" (1958.VI.21) informavo, kad 60-ties pareiškimo autorius "griežčiausiai uždraudęs tautinį meną iš šeimos aplinkos nešti į viešumą". O Z. Kolba padėkoj "Naujienų" redaktoriui pasirašiusiuosius kaltino iškeitus "tautinį stilių į internacionalinį". Taigi, viskas labai paprasta: "realistai" kuria tautinį meną ir tautiniu stiliumi, o "modernistai' draudžia tautinį meną ir propaguoja internacionalinį stilių!

Kuo gi tačiau "realistų" paveikslai priklauso "tautiniam menui" ir kuo gi "modernistų" kūriniai jam nepriklauso? Griežtai imant, nėra nei tautinio, nei internacionalinio stiliaus, nes visų pirma tėra paties individualaus kūrėjo stilius. Kiek tačiau atskiras kūrėjas yra išaugęs iš savo tautos, tiek ji atsispindi ir jo kūryboje. Antra vertus, kiek visų tautų menininkai (bent dabarty) yra savitarpio kontakte, tuo pačiu laiku jie visi stovi prieš tas pačias tapybos problemas. Todėl įvairios meno kryptys nėra ribotos viena kuria tauta, o labiau yra būdingos atskiroms istorinėms epochoms. Aišku iš to visų pirma tai, kad *tautinio meno negalima tapatinti su jokia atskira meno kryptimi*. Realizmas šiuo atžvilgiu neturi jokios išskirtinės teisės jaustis labiau "tautišku" už kitas kryptis. Sutapatinti tautinį meną su kuria atskira meno kryptimi būtų lygu tautą aprėžti vienu kuriuo istoriniu jos laikotarpiu. Ir mūsų tautinio meno negalima tapatinti tik su tuo sentimentaliu realizmu, kuriam atstovavo A. Žmuidzinavičius ir jo bendralaikių dauguma. Priešingai, net to meto pajėgiausi ir tuo pačiu reprezentatyviausi dailininkai K. Šklėrius ir J. Vienožinskis nebuvo realistai, nekalbant apie individualųjį M.K. Čiurlionį. *Tie kūrėjai yra tautiškiausi, kurie yra pajėgiausi, nes tik jie, išsakydami save, išsako ir pačią tautą.*

Kaip tautinio meno negalima tapatinti su viena kuria meno kryptimi ir tik ją vieną vadinti tautine, taip lygiai jo negalima tapatinti nė su vad. tautine tematika. Kūrėjas yra laisvas rinktis bet kokią tematiką, ir kiekvienoj tematikoj jis galės būti lygiai "tautiškas", jei tik bus pajėgus talentas. Yra primityvus nesusipratimas meninį grožį matuoti grožiu to, kas vaizduojama. Ne modelio ir ne aptiktojo gamtos kampelio gražumas padaro paveikslą gražų. Toks pat *primityvus nesusipratimas yra ir ta meno tautiškumo samprata, kuri kūrybos tautiškumą imasi matuoti "tautiniais siužetais"*. Prieš tokį primityvų tautiškumo įsi-

vaizdavimą kreipėsi 60-ties pareiškimas, pasmerkęs kūrybinio impotentiškumo dangstymą apeliavimu į patriotinius jausmus tėviškės gubomis. Ak, tos gubos! Nevienas piktinosi, kad šios vargšės gubos įnešusios "asmeniškumo". Be pagrindo piktinosi tie, kurie manė A. Rūkštelę ar kurį kitą tik dabar gubas atradus. Gubos yra jau sena tipinga mūsų dailininkų puošmena žiūrovams papirkti. Dar prieš I pasaulinį karą gubas piešė A. Žmuidzinavičius, J. Šileika ir kt. Pačios gubos nieko dėtos, kaip ir bet kuris kitas dalykas. Galima ir gubas piešti. Metropolitano muziejuje New Yorke yra P. Brueghelio gubos. Ir kokios puikios gubos! O kaip galingai daugely Van Gogho paveikslų banguoja javų laukai! Ir mūsiškiai dailininkai gali rinkti gubas, laukus ir ką tik nori. Bet kas bebūtų renkamasi, visur galioja ta pati tiesa: tol nebus meno kūrinio, kol nebus jame išreikšta paties kūrėjo individualybė. Kol liks tik gubos nupieštos, be nieko daugiau, būtent be savęs pačio, tol ir bus nupiešti tik šiaudai, visam pasauly tie patys, neturį teisės nei į tautiškumą, nei į meniškumą, nes be kūrybinio individualumo nėra nei vieno, nei antro. 60-ties kreipimasis turėjo teisės perspėti prieš dangstymąsi "apeliavimu į patriotinius jausmus". Nėra ko demagogiškai ginti patriotizmą. *Niekas patriotizmo nesmerkė, niekas jo nesmerkia. Bet spekuliacija patriotizmu yra iš tiesų smerktina.*

Trečioji J. Pr. insinuacija, kad 60 pasirašiusiųjų reikalavo Picasso pripažinti "vieninteliu meno tėvu", nėra verta nė atsakyti. 60-ties pareiškimas nei Picasso augštino, nei jį niekino. Pareiškime Picasso buvo paliestas tik tiek, kiek nerimto rašymo pavyzdžiu buvo prisimintas apie jį straipsnis. Ką kuris iš 60 pasirašiusiųjų galvoja apie Picasso, nežinau. Man pačiam jis nėra joks aistros objektas — nei garbinti, nei niekinti. Kiekvienu tačiau atveju mūsų šimtmečio mene Picasso yra tokio poveikio figūra, kad tenka jį rimtai imti. O menininką rimtai imti reiškia net ir tuo atveju, kai su juo kovoji, jį vertinti meno, o ne kuriuo kitu požiūriu. Picasso savo poveikį mene laimėjo kūryba, o ne komunizmu. Užtat ir buvo nerimta jo meną niekinti šneka apie komunistinį satanizmą. Juk, savo menine kryptimi komunistui Picasso yra giminingas ir katalikas Rouault, žymiausias mūsų amžiaus religinio meno atstovas. Ar ir jį tenka kaltinti šėtoninio komunizmo skleidimu? Nereikia daryti juokų, nenorint pačiam pasidaryti pajuokos objektu.

d. "Gerbiami mėgėjai" ir "pikti kenkėjai". — Pirmieji du insinuacijų sūkuriai (demokratinių principų niekinimas ir tautinio meno neigimas) sukosi apie tai, ko 60-ties pareiškimas apskritai neliėtė. Trečiasis insinuacijų sūkurys pagaliau prieina tą klausimą, kuris buvo 60-ties pareiškimo pagrindas. Tai grėsmė mūsų kultūriniam lygiui vėl slinkti į "primityvų mėgėjiškumą". Kas norėjo 60-ties kreipimąsi lojaliai suprasti, tas ir suprato. Bet kam šis kreipimasis dūrė į širdį, tas puolė isterikon. "Naujienų" Skaitytojas 60-ties kreipimąsi rado "spiovimu į veidą visai gyvajai lietuviškai veiklai šioje šalyje" ir "grubiu paniekinimu šimtų ir tūkstančių mūsų kuklių patriotų—kultūrininkų, kurie, lyg darbščios skruzdės, tyliai dirbo ir dirba šviesų tautinį kultūrinį darbą". O J. Sula išaiškino, kad "nuo dabar dainuos, lenciūgėlį šoks, sales pritūps anie 60 "kultūros apaštalų", o visi kiti lietuviai — po velnių, nesimaišykite Dievo pašauktiesiems po kojomis!". žinoma, jei šie du ir kiti panašūs "kuklūs patriotai — kultūrininkai" (kuklūs, turbūt, dėl to, kad slapukauja) būtų galėję ramiau peržvelgti 60 pasirašiusiųjų sąrašą, būtų pastebėję, kad kreipimąsi pasirašė ir tokie asmenys, kurie patys veda chorus, vadovauja dramos mėgėjams ir pan. Tai būtų vertę atidžiau ir patį pareiškimą perskaityti.

Kultūrinė mėgėjų saviveikla choruose, dramos mėgėjų ar tautinių šokių būreliuose etc. yra prasminga. Niekas jos neneigė. 60-ties pareiškimas visiškai jos ir nelietė. Gal būt, nevieną isterinis šokas ištiko radus 60-ties pareiškime sakinį: "kultūrinė kūryba yra sritis, kurioj mėgėjiškumui viešumoj vietos nėra". Bet tenka šį sakinį taip skaityti, kaip jis parašytas. Būtent, šis sakinys kalba apie kultūrinę kūrybą, o ne apie kultūrinę veiklą apskritai. Chorai, dramos mėgėjų būreliai, tautinių šokių grupės priklauso kultūrinei veiklai, bet vis dėlto netenka jų laikyti kultūrine kūryba. Žinoma, ir jų atveju galioja principas neiti viešumon su kitu titulu, kaip su tuo, kuris teisėtai priklauso, būtent su mėgėjų titulu.

60-ties pareiškimas kreipėsi ne prieš mėgėjų saviveiklą, o prieš diletantų spaudoj įsipilietinimą specialistais, prieš kūrybinių impotentų vedamą įžūlią autoreklamą. Daug nesusipratimo poleminiame sąmyšy kėlė diletanto sąvoka. Tiesa, ši sąvoka, kaip ir daugelis kitų, nėra vienaprasmė. Bendrąja neutralia prasme diletantas yra kurios nors srities paprastas mėgėjas. Šia prasme visi esame diletantai. Dar daugiau: visi esame ir visiški neišmanėliai, profanai daugely, labai daugely sričių. Nieko čia negalime kito, kaip, nepasitenkindami viena iškarpa — savo specialybe, stengtis save praplėsti bent mėgėjiniu domesiu ir kitoms sritims. Nėra nieko blogo kurią nors sritį mėgti. Priešingai, mėgėjinis atvirumas gali būti tik

giriamas. Be reikalo buvo siundomi 60-ties pareiškimu įsižeisti visi, kurie dalyvauja choruose, vaidina ar tautinius šokius šoka, užpildo koncertų ir vaidinimų sales, lanko dailės parodas. Toks siundymas tebuvo sulų ir varnų bei jų draugų paprasta demagogija.

Peikiamojo atspalvio diletanto žodis įgyja specialesne prasme, būtent tuo atveju, kai tesama mėgėju, o viešumon išeinama žinovu ar kūrėju, pirmuoju atveju stokojant nusimanymo, antruoju — kūrybinio pajėgumo. Šiuos atvejus turėjo minty 60-ties kvietimas pasipriešinti mūsų kultūrinio lygio smukdymui. Mėgti iš tiesų dar nereiškia nei pakankamai žinoti, nei pajėgti. Kada, tai pamiršus, išeinama vaidinti specialisto ar kūrėjo, tada iš "gerbiamo mėgėjo" virstama "piktu kenkėju". Tai šitie žodžiai daugelį papiktino. Ir vis dėlto šie žodžiai yra teisingi, nežiūrint viso jų kietumo. Ramiau pagalvokime: ar būtų rimta, jei žmogus paskaitytų pora populiarizacijos veikalų ir jau pasijustų tos mokslo srities mokslininku? Tik pas mus kažkodėl įsivaizduojama kritikai nereikiant pasirengimo, pakankant "mėgimo". Prisimenama kelios sąvokos iš gimnazijos (tegu ir iš universiteto!) ir imamasi "ugdytis" į literatūros kritiką. Kada ir skaitytojuose nuo seno laikosi pažiūra, jog literatūros kūriniui vertinti pakanka "patikimo" ar "nepatikimo" kriterijaus, tai ir diletantiškiausia kritika neatrodo juokinga (apsipratimas nustelbia juoką). Antra vertus, kada tokia diletantiška kritika nebėra atsitiktinis kuriozas, o "kultūros priedų" normalus reiškinys, nebegalima tik juoktis. Žinoma, tam, kuris daugiau nusimano ir mato, ko tokia kritika yra verta, ji nieko nepakenks. Lygiai tokia kritika nieko nereikš ir "istorijai", ateities sprendimui. Bet dabarty neišmanėliška kritika kenkia įvairiais atžvilgiais. Kritikos uždavinys — būti tarpininke tarp kūrėjo ir visuomenės. Viešumoj pasirodęs kūrinys turi teisės būti kompetentingai įvertintas. Jei tokio įvertinimo nesusilaukiama, kūrėjas turi jaustis lyg tuštumai savo kūrinį paskelbęs. Diletantas kritikas su savuoju "patikimo" ir "nepatikimo" kriteriju gali tik kūrinį suniekinti, jei nepatiko, ar tik išgirti, jei patiko. Bet jis niekada nepajėgs skaitytoją kūriniu sudominti. Ką čia daug kalbėti apie sudominimą, jei neretai pas mus kritika baigiama perspėjimu ir geros knygos neskaityti... Toks pat piktybinis atvejis yra ir tada, kai gana kuklios vertės knyga reklamai išaugštinama vos ne epochiniu laimėjimu. Tai išaugštintai knygai padedama rinkon išeiti, bet užtat apskritai knygai užkertamas kelias į skaitytojus: ir paprastą skaitytoją galima tik kartą, tik kitą,

Z. KOLBA ŠV. ROKAS (vitražo eskizas)

o ne visą laiką apgaudinėti. Buvo atėjęs laikas viešai pasisakyti, kad tai nėra normalu. Panašiai ir kitose srityse.

Viešam reiškimuisi spaudoje reikia būti specialistu, ne tik mėgėju, apie dalyką nusimanyti, ne tik jį "mėgti". Antraip visuomenė tik suvedžiojama, ne šviečiama. Bet net ir tuo atveju, kur klausimas eina apie žiniomis išsilavinimą, nepakanka tik "formalių titulų" (diplomų). Reliatyviai kūrybinio talento reikalauja ir kritika. Todėl net ir šioje srity vistiek pirminiu dalyku lieka prigimtinė jėga. Dar labiau tai galioja, kur klausimas eina apie kūrybą tikrąja to žodžio prasme. Čia nieko nereiškia, ne tik mėgti, bet ir "žinoti", čia reikia *pačiam pajėgti.* Kas čia nepajėgia, yra ne tik diletantas, bet ir impotentas (grafomanas, teplomanas etc.). Impotentas yra dar graudesnė figūra už diletantą. Jis nėra kaltas, kam gimė ne su talentu, o tik su nelaiminga manija. Galima jį užjausti ir taktiškai palikti sau pačiam. Taip normaliai ir yra. V. Alantas "Dirvoj" ramino, kad ir anksčiau buvo J. Piliponis ar broliai Tomdykai. Buvo ir romanistė Rūtelionienė, ir dramaturgas J. Labužėlis, ir daug kitų. Bet kadangi jie buvo imami tuo, kuo buvo, niekas klausimo nekėlė. Ir be V. Alanto tai žinojo 60 pasirašiusiųjų: "niekur ir niekada netrūksta diletantų, bet normaliose sąlygose jie nesudaro problemos". Nebuvo pas mus anksčiau šio klausimo, nes, nežiūrint tomdykų ar labužėlių buvimo, grafomaniniai veikalai nebuvo premijuojami (jury komisijai vadovaujant pačiam rašytojų draugijos pirmininkui). Bet ir tada rūpintasi neleisti sąmyšiui plėstis. Prapliupus Rūtelionienės, Gilbonio ir brolių Tomdykų gamybai, "Literatūros Naujienos" (1934. nr. 4) reagavo kietu straipsniu, įvardintu "Literatūros žudikai". Niekas tada nešoko kaltinti "arogancija ir panieka kitaip manančiam bei kitaip veikiančiam" (B. Markaitis, S.J., Laiškai Lietuviams, 1958 nr. 9). *Tomdykai, labužėliai, rūtelionienės tada nebuvo laikomi tik skirtingos krypties rašytojais: jie apskritai nebuvo laikomi rašytojais.* Dabar gi viešoji opinija pasirodė iš tiesų jau tiek dezorientuota, kad lygiomis jai eina ir autentiški kūrėjai ir neabejotini impotentai. Tai, va, šis viso vienan katilan maišymas ir buvo pagrindas 60-čiai pakelti balsą prieš tolesnę dezorientaciją. Kilusi reakcija paliudijo, kad nebebuvo ko ilgiau belaukti.

Beveik choru visi "diletanto" gynėjai įtikinėjo, kad kūrėjai išsivystą iš diletantų. Ši "mėgėjo" metamorfozės į kūrėją teorija man neatrodo solidi. Ten, kur klausimas eina apie intelektualinį pasirengimą, galima sutikti, kad per studijas specialistu išaugama iš "diletanto". Tik šiuo atveju faktiškai ir nėra reikalo bestudijuojantį žmogų vadinti diletantu, nes, kol jis nepasiruošęs, tol jis ir neina viešumon reikštis. Tačiau visiškai klaidinga tikėti, kad kūrėjui reikia pereiti per "mėgėjo" stadiją. Žinoma, reikia darbo talentui išplėtoti. Bet ir tol, kol jis nėra savo talento pakankamai išplėtojęs, negalima pajėgų žmogų vadinti nei impotentu, nei diletantu. Svarbiausia: jei kas stokos talento, jo sau neįdiegs jokiu darbu, tegu ir pačiu atkakliausiu. *Nei uoliausios studijos, nei geriausia mokykla negali talento suteikti, kam prigimtis jo nesuteikė.* Ne diplomas liudija kūrybinį pajėgumą. Teisingai daugelis nurodinėjo, kiek daug kūrėjų nebuvo daktaruoti ir diplomuoti. Bet buvo nesusipratimas tai laikyti argumentu prieš 60-ties pareiškimą, nes šis pastarasis niekur neteigė, kad kūrėju reikštis reikia daktaro laipsnio ar bent diplomo. Priešingai, kaip pastebėjo vienas iš pasirašiusiųjų, A. Rūkas, klausimas buvo skirti diplomuotus amatininkus nuo nediplomuotų kūrėjų. Kas nepajėgus, tas ir mokykloj gali išmokti tik amato, o ne kūrėju išaugti. Kai praeity karalių ir didikų dvarai buvo rinka poezijai, nemaža užsiiminėjo ir eilių amatu, rimuodami panegirikas. Šiandien grafomanija nebėra amatas, o tik mėgėjinis užsiėmimas. Bet portretams ir peizažams rinka tebėra, nors fotografija ir išaugo konkurentu. Nieko čia baisaus: duoną pelnyti nėra gėdos jokiu darbu. Bet jau kitas klausimas, kai verslinėj reklamoj amatiniai gaminiai keliami kūrybiniais laimėjimais, kai viešai giriamasi komplimentais šeimininkių laikrašty kaip "pasauliniu" pripažinimu; kai profesinės sąjungos imamos traktuoti kūrėjų sambūriais ir kai biografijose tokių sąjungų narystė žymima lyg koks oficialus liudijimas esant kūrėju. Toks amato pakėlimas į kūrybą ir amatininkų lygiomis ėmimas su kūrėjais nėra galimas toleruoti, visvien, ar jis vyksta iš paprastos neišmonės ar iš sąmoningo suktumo. Abiem atvejais pagrindinė atsakomybė tenka spaudai, nes ji vykdo šį "viso vienan katilan maišymą". Viešai vyksta šis maišymas, todėl ir 60 pasirašiusiųjų turėjo teisės taip pat viešai prieš jį pasisakyti.

Daugeliu atvejų jeremiados apie lietuviškosios kultūrinės veiklos paneigimą 60-ties pareiškime tebuvo vaidyba sukelti triukšmui dėl to, kas nebuvo pulta, ir tuo būdu nukreipti dėmesį nuo sau nemalonių dalykų. Bet tikiu, kad J. Kreivėnas nuoširdžiai prašė pasirašiusiųjų: "fronte iš pozicijų nevarinėkite žmonių, nes per siauri kadrai" ("Draugas", 1958.VI.21). Žinoma, kad daugiau darbo mūsų laukia, negu tu-

rime darbininkų. Tiek visuomeninėj, tiek kultūrinėj veikloj yra pakankamai uždavinių visiems ir visų pajėgoms. 60-ties pareiškimas nesiėmė nieko iš lietuviškojo baro varyti. Jis tik priminė: "nėra patriotinės pareigos imtis kūrybinių uždavinių, kuriems neturima jėgų. Yra pakankamai būdų atlikti savo patriotines pareigas, nesiimant žeminti mūsų meno lygio". *Visiems yra darbo, tik bet kurį darbą reikia tinkamai atlikti. Tačiau bet kurį darbą galima tik tada tinkamai atlikti, kai nepervertinama savo jėgų.* Geros valios ar nuoširdaus patriotizmo nepakanka. Netinkamai atliktas darbas virsta reikalui kenkimu ir tuo atveju, kai žmogus yra sąžiningai stengęsis "krutėti". Sakysime, iš patriotinės pareigos, o ne iš ambicijos pasiimama vadovauti naujai kuriamai institucijai, bet nepajėgiama uždavinio atlikti, ir visa patriotinė auka lieka tik pakenkusi reikalui, nes bergždžiai užtęsusi negrąžinamą laiką. Todėl vis dėlto reikia žiūrėti savo pajėgų ir "nešokti augščiau bambos" net iš tokio kilnaus jausmo, kaip patriotizmas. *Galima savo patriotizmą įkūnyti ir pasirinkus uždavinius pagal savo pajėgas.* Tas pats žmogus, kuris pirmininkaudamas morališkai sužlugdo garbingą organizaciją, gali būti buvęs neblogas jos reikalų vedėjas taktiško ir išmanančio pirmininko priežiūroj. Tas pats žmogus, kuris yra geras reporteris, pasidaro kenksmingu atsisėdęs į redaktoriaus kėdę, reikalaujančią daugiau išmanymo ir nusimanymo. Tas pats, kuris save pajuokai išstato grafomaniniais bandymais, galėtų pozityviai pasireikšti paprastu laikraštiniu darbu, pvz. pedagoginiais straipsniais. Tas pats, kuris pajėgia sėkmingai chorui vadovauti, be reikalo įsigeidžia ir simfoniniam orkestrui diriguoti, nes, kaip visais panašiais atvejais, vietoj garbės susilaukiama tik gėdos, ir ne tik sau, bet ir visiems, pačiai tautai.

Palieku nuošaliai "Naujienų" redaktorių. Savo požiūriu jis teisingai nurodė, kad Amerikos lietuvių spauda padarė pažangos per 50 metų. Bet jis nesuvokė, kad 60-ties kreipimasis kultūrinio lygio klausimą kėlė ankstesniais normaliais matais, o matuodamas tuo, kokia Amerikos lietuvių spauda buvo prieš 50 metų. Įsivaizduojame ją iš dar užsilaikiusių "atstovų".

(bus daugiau)

VILNIAUS MIESTIEČIŲ SAVIVALDOS ORGANIZACIJA

IR MIESTO VIDAUS SANTYKIAI

(Iš studijos rankraštyje "Senasis Vilnius")

A. ŠAPOKA

Kaip visų magdeburginių miestų, taip ir Vilniaus miestiečių bendruomenės bei magistrato priešaky buvo *vaitas*. Tai augščiausias miestiečių savivaldos pareigūnas, miesto reprezentantas bei miestiečių augščiausiojo teismo pirmininkas. Magdeburginiame mieste vaitas buvo maždaug tai, kas pavietuose buvo seniūnas. Tai suvereno, didžiojo kunigaikščio (privačių asmenų magdeburginiuose miestuose savininko) atstovas. Priešingai visiems kitiems miesto pareigūnams, jis ne renkamas, bet skiriamas. Ta aplinkybė leido vaitui būti visiškai nepriklausomam nuo magistrato bei miestiečių bendruomens. Neretai Vilniaus vaitu būdavo paskiriamas ne vilnietis, net pašalinis asmuo, kartais net ne miestietis, bet bajoras. Skiriamas jis paprastai būdavo iki gyvos galvos, tačiau kartais iki mirties tame poste neišbūdavo, atsistatydindavo. Yra žinoma, kad didysis kunigaikštis grasino vaitams atimsiąs urėdą, tačiau, kad tai būtų buvę įvykdyta, tokio atsitikimo nėra žinoma. Kai kurie miestai vaitystes iš valdovo išpirkdavo ir vaitus toliau patys rinkdavo iš savo tarpo. Betgi Vilniaus miestiečiai savo vaito parinkimui ilgai neturėjo jokos įtakos. Tik 1610 m. Vilnius gavo privilegiją, kad mirus vaitui Chaleckiui, dėl kurio, kaip bajoro, buvo buvę daug nesusipratimų, naujas visada bus skiriamas iš 4 magistrato parinktųjų kandidatų, magistrato narių. Po to Vilnius dėjo didelių pastangų, kad šitos jo teisės parinkti kandidatus nebūtų atšauktos. Jam tai pasisekė. Kad bajorai nebūtų skiriami vaitais, jam pasisekė išgauti net kelias specialias seimų konstitucijas. Tuo būdu tokia tvarka išliko iki pat XVIII a. pabaigos.

Vaitas, kaip minėta, yra miesto oficialus reprezentantas, valdovo atstovas ir miesto augščiausio teismo pirmininkas. Vadinamąjį vaito teismą sudarė jis pats kaip pirmininkas ir keli (Vilniuje du) teisėjai — posėdininkai. Mažesnes bylas, kuriose ginčo objektas neprašoka 10 kapų skatikų, vaitas sprendė vienas, be posėdininkų, vadinamajame namų teisme. Jis pats pagal privilegijas galėjo būti teisiamas tik paties valdovo.

Literatūroje yra pareikšta nuomonė, kad Vilnius pirmaisiais savo magdeburginio gyvenimo dešimtmečiais vaito neturėjęs, kad miestas Jogailos privilegija buvęs paliktas pilies seniūno valdžioje. Šitai nuomonei susidaryti davė pagrindo 1387 m. Jogailos privilegija, kalbanti apie magdeburginių įstatymų suteikimą ir miestiečių pilies sargybos prievolės atšaukimą. Mat, ten tarp kitko yra sakoma, kad miestas turįs likti seniūno valdžioje. Tačiau kalbamasis dokumentas toli gražu nėra magdeburginė privilegija, be to, kalbamųjų jos žodžių ryšys su kontekstu nėra aiškus, o svarbiausia vaito buvimą Vilniuje prieš 1432 m. Zigmanto I privilegiją, kurioje jis pirmą kartą įsakmiai paminimas, mums įrodo vaito paminėjimai ankstyvesniuose Vytauto laikų dokumentuose (pirmą kartą 1414 m.). Taigi prileisti, kad vaito institucija Vilniaus magdeburgijoje bus atsiradusi tik 1432 m., nėra jokio pagrindo.

Kiekviename magdeburginiame mieste vaitas yra neatskiriamas elementas. Be abejo, nuo pat pradžių jis turėjo būti ir Vilniuje. Jei specialios magdeburginės privilegijos Jogaila Vilniui ir nebūtų davęs, tai žinomojo jo 1387 m. akto žodžiai, kad miestas turi likti seniūno valdžioje, dar neįrodo, kad vaito nebūtų buvę. Juk ir vėliau miestai tam tikrais atžvilgiais priklausė vaivadoms arba seniūnams, tačiau tai nekliudė vaitams eiti savo funkcijas.

Vaitas mieste buvo pirmasis pareigūnas, tačiau didžiausios reikšmės turėjo ne jis su savo teismo posėdininkais, bet *miesto taryba*. Tai neribotos kompetencijos miestiečių savivaldos organas. Ji leido paaiškinančius bei papildinančius Magdeburgo teisę "statutus" ir miestiečių gyvenimą tvarkančius nutarimus — potvarkius, jai priklausė visa eilė teisminių bylų, administracija, policija, miesto finansai, miestiečų prekybinių bei ūkinių sąlygų tvarkymas ir t.t.

Legislatyvinės tarybos funkcijos nebuvo plačios. Jos ribojosi protarpiais pasikartojan-

čiais naujais "statutais", vad. "vilkierais", (vok. Willkuer), kurie papildydavo bei paaiškindavo magdeburginius įstatymus, tvarkydavo atskirų magistrato organų funkcijonavimą, jų santykiavimą su miestiečių bendruomenės nariais, jų pajamas ir pan.

Greta minėtų dviejų vaito teismų mieste veikė dar *tarybos teismas*. Jam pirmiausia priklausė visos profesinių bendruomenių (cechų) bylos, spręstos cechų vyresniųjų, apeliacine tvarka, o svarbesniaisiais atvejais ir kaip pirmajai instancijai. Toliau tarybos teismui priklausė visos bylos, susijusios su jos policinėmis funkcijomis bei su socialine veikla — našlių ir našlaičių globa, elgetomis bei prieglaudomis. Jai, žinoma, priklausė ir bylos, susijusios su įvairiais ekscesais ar gatvių triukšmais. Vaito ir tarybos teismai buvo visiškai atskiri, tačiau ypatingais atvejais atsiklausdavo vienas kito nuomonės.

Tarybos teisme, be tiesioginių jo narių - burmistrų ir teisėjų, buvo dar visa eilė žemesnių pareigūnų, tvarkančių techniškus reikalus. Iš jų minėtini raštininkai, vedę kanceliariją, prokuratoriai, ėję šalių gynėjų funkcijas, pavaiskiai, atitikę pavietų vaznius — tekūnus, (mutatis mutandis — teismo anstoliai), prisiekusieji tarnai, kurie vykdė areštus ir bylos metu saugojo nusikaltėlius posėdžių salėje, skutėjas, buvęs ekspertu bylose dėl sužeidimų, šaukūnas, viešai miesto aikštėje skelbęs sprendimus ir kvietęs kaltinamuosius atvykti į rotušę, pagaliau budelis su savo padėjėjais, vykdęs mirties bei fizines bausmes pagal teismo sprendimus.

Dėl administracinių tarybos funkcijų tenka pasakyti, kad šiuo atžvilgiu mieste jai viskas priklausė. Ji rūpinosi ir miesto saugumu nuo priešų (miesto fortifikacijomis, ginklų bei municijos atsargomis, miestiečių kariniu apmokymu), ir prekybinėmis patalpomis (krautuvėmis, rinka), tiltais, gatvių grindiniu, vandentiekiu, priešgaisrine apsauga, o taip pat žiūrėjo tvarkos, ramybės ir saugumo mieste. Taryba, be to, reguliavo miesto amatininkų bei pirklių verslus, kontroliavo bei tvarkė tiek cechų, tiek pirklių bendruomenės veikimą, sprendė jų tarpe kylančius konfliktus, tvirtino sąmatas, tvirtino kasmet renkamą cechų vadovybę, o į pirklių bendruomenės posėdžius siųsdavo po du savo atstovus.

Tarybą sudarė 12 burmistrų ir 24 tarėjai. Iš jų betgi nuolat funkcijonavo tik 2 burmistrai ir 4 tarėjai, kurie keisdavosi kasmet, o kiti dalyvaudavo tik tarybos plenumo posėdžiuose. Veikiantiesiems burmistrams ir tarėjams buvo priskirti 4 raštininkai. Be to, jų dispozicijoje buvo 11, vėliau 6 "prisiekusieji tarnai", dėl uniformos spalvos vad. žaliaisiais, kurių pagrindinė pareiga buvo įvairiausių mokesčių išrinkimas. Be to, dar buvo trimitininkas, viešai skelbęs tarybos nutarimus, ir miesto sargai, kurių XVI a. pradžioje buvo 24, o XVII a. viduryje buvus 12, ir vienas dešimtininkas. Neramiais laikais šitiems sargams pagalbon būdavo pakviečiami miestiečiai, o epidemijų metu ištuštėjusiame mieste būdavo suorganizuojamos specialios sargybinės grupės, turėjusios apsaugoti miestą ir jame paliktą pasitraukusiųjų turtą.

Kada Vilniuje miesto taryba atsirado ir kokios sudėties buvo iš pradžių, mes tiksliai nežinome. Yra nuomonių, kad iš pradžių jos nebuvę, kad ji atsiradusi tik XV a. viduryje ar net gale. Tačiau tai yra tik neapdairus spėjimas. Jei, kaip matėme, sakoma, kad iš pradžių nebuvo nei vaito nei tarybos, tai kokią gi magdeburginę savivaldą galima be jų įsivaizduoti? Jei mums nėra likę šaltinių, kuriuose taryba arba jos nariai įsakmiai būtų minimi, tai iš to dar neseka, kad jos iš viso nebūtų buvę. Kokia ji buvo bei kokios sudėties, mes iš tikrųjų nežinome, tačiau jos negalėjo nebūti. Taryba ir vaitas yra neatskiriamos miestų magdeburginės santvarkos dalys, tad ir Vilniuje tos dvi institucijos turėjo atsirasti kartu su magdeburginės santvarkos įvedimu. Vaito funkcijas dar galėjo eiti kuris nors didžiojo kunigaikščio pilies pareigūnas, bet tarybos niekas pakeisti negalėjo.

Į tarybą, kuri buvo papildoma kooptacicijos keliu, paprastai patekdavo turtingesnieji miestiečiai, daugiausia pirkliai, dažnai giminės, kelių ar keliolikos šeimų nariai, miesto patricijai. Ir kai 1568 m. Zigmantas Augustas magistrato narius paskelbė bajorais, jis tuo pačiu nobilitavo turtingąsias miestiečių šeimas. Pagal tą privilegiją visi magistrato nariai — vaitai, burmistrai, tarėjai, posėdininkai ir raštininkai — gavo bajoriškas teises, lygias su visų didžiosios Lietuvos kunigaikštijos bajorų teisėmis. Tokias pačias teises gausią ir jų palikuonys, jei jie nesiversią nevertais verslais, bet būsią kariai arba mokslo žmonės. Jie galėsią naudotis ir herbais, jei kuri nors šeima juos adoptuosianti, galėsią gauti visas dvasines ir pasaulines dignitorijas, o taip pat galėsią būti pilnateisiais žemių savininkais. Tiesa, šita privilegija gyvenimiškos reikšmės, berods, neturėjo, nes bajorai šitokių naujų bajorų į savo tarpą nepriėmė, žiūrėjo į juos su panieka, tad įsilieti į bajorišką visuomenę miesto patricijams nebuvo lengva, ir daugumas jų senoviškai liko miestiečiais. Vis dėlto ši privilegija ro-

do miesto patricijato pretenzijas išsiskirti iš visos mestiečių masės. Be abejo, šitos pretenzijos ne tik dabar teatsirado, o tai negalėjo neiššaukti vargingesniųjų miestiečių sluogsnių nepasitenkinimo bei antagonizmo, kuris, XVI amž. primajam ketvirčiui baigiantis, buvo privedęs net prie atviro konflikto.

Magistrato ir plačiųjų masių konflikto smulkmenų mes nežinome, tačiau žinome, kad 1524 m. miestiečių skundas pasiekė net patį valdovą Zigmantą II ir kad magistratas buvo kaltinamas apsileidimu ir, kaip rodo Zigmanto II aktas, maištaują miestiečiai, taip sakant, savavališkai buvo išrinkę kažkokių savo atstovų magistrato veikimui kontroliuoti ir kad Zigmantas II juos buvo net patvirtinęs.

Didysis kunigaikštis perspėjo magistratą su "liaudimi" gyventi taikoje ir kartu suminėjo, matyti, skunde nurodytus magistrato apsileidimus:

1) kad neišperkąs iš vaivados kai kurių privilegijų;

2) kad miesto neparuošęs gaisro atvejui. Miestas neturįs odinių kibirų, kirvių, kablių ir kt. O už tai, kad trukdąs miestiečiams skųstis, Zigmantas II pagrąsino 100 kapų skatikų bauda.

Be abejo, tai buvo magistrato pralaimėjimas. Tačiau neilgam.

1526 m. magistratas atsigriebė, jam pasisekė valdovą patraukti savo pusėn. Anoji privilegija buvo atšaukta. Magistratas, esą, pareiškiąs, kad jis naujųjų liaudies pateiktų nuostatų niekad nesilaikęs, o visada elgęsis pagal privilegijas ir papročius. Naujieji pareigūnai buvo panaikinti, o palikti galioje visi senieji magdeburginės santvarkos dėsniai bei senieji organai. Zigmantas II sakosi buvęs davęs privilegijų, pakeičiančių magdeburgines teises, tačiau apsigalvojęs matąs, kad senosios privilegijos buvusios geros, kad miestas jomis naudodamasis kilęs, augęs ir klestėjęs, tad vėl grąžinąs senąją padėtį, magistratą paliekąs veikti pagal senuosius papročius ir senąsias privilegijas.

Tačiau tai nebuvo galutinis magistrato patricijų laimėjimas. Kova tęsėsi toliau. Vėl daug kartų tai viena, tai kita pusė kreipėsi į valdovą, kuris pagaliau ginčijamiesiems klausimamas išaiškinti paskyrė specialią komisiją, sudarytą iš abiejų pusių pasiūlytų kandidatų, kurios išspręstieji ginčijami klausimai buvo patvirtinti specialia 1536 m. privilegija, kartu paties valdovo autoritetu sutvarkiusia ir tuos klausimus, dėl kurių komisija negalėjo susitarti.

Šioje savotiškų priežasčių iššauktoje privilegijoje randame aptartus pagrindinius Vilniaus miesto savivaldybinės organizacijos bruožus, kurie jau nekeisti išliko iki magdeburginių teisių atšaukimo rusų laikais. Dėl to bus pravartu su šios privilegijos turiniu susipažinti kiek smulkiau.

Privilegija pradedama sutaikinimo formule, pageidavimu, kad visi senieji ginčai ir bet kokie vienos ar kitos pusės pareiškimai būtų pamiršti. Jie niekam negalį kenkti, ir toliau visi turį taikoje gyventi. Toliau sakoma, kad miesto taryboje, kaip anksčiau kad buvę, turį būti 24 tarėjai ir 12 burmistrų. Pusė jų turį būti katalikai, o kita pusė rytų bažnyčios tikintieji, nes magdeburginės teisės, esą, abejiems suteiktos. Kasmet turį funkcijonuoti 4 tarėjai ir 2 burmistrai. Savo pareigų metais jie turį gauti algą — burmistrai po 2, o tarėjai po 10 kapų skatikų. Piniginiams miesto reikalams tvarkyti turį būti 4 administratoriai. Iš jų 2 turį būti tarybos renkami iš savo tarpo, o 2 taip pat tarybos paskiriami iš 10 miestiečių bendruomenės išrinktų kandidatų. Kasmet jie turį duoti savo veiklos apyskaitą, kurios turį išklausyti bent 2 paskirti tarėjai. Jei norį, galį dalyvauti ir visi kiti tarybos nariai. Be to, apyskaitos išklausyti iš kiekvieno cecho taryba turi parinkti po vieną meisterį ir 6 tikrintojus iš 18 kandidatų, išrinktų pirklių bendruomenės. Šitie cechų ir pirklių atstovai turį prisiekti, kad niekam neišduos iš apyskaitos patirtų miesto paslapčių bei žinių apie jo turtus. Miesto iždas turįs būti saugomas rotušėje, o ten sukrautas parakas ir kiti daiktai turį būti išgabenti. Iždas ir privilegijos turį būti saugomos po 4 raktais, kurių po 2 turį būti pas kiekvieną tais metais pareigas einantį burmistrą. Iždo sumos turį būti surašytos į specialias knygas ir gali būti naudojamos tik viešiems reikalams ir su visų žinia. Taryba su burmistrais turį posėdžiauti vienoje salėje, o vaitas su posėdininkais kitoje, kad negalėtų vieni antriems daryti įtakos. Kad taryba negalėtų sutrukdyti sprendimų vykdymo, posėdininkai turį turėti savo atskirą antspaudą. Nuo nuosavų paveldimų krautuvių miestiečiai neturį mokėti jokio mokesčio. Jie turį mokėti tik namo mokestį ir nuo priekrautuvio, jei toks yra. Jei kas priekrautuvį kitam išnuomojąs, tai nuomininkas turįs mokėti po 15 skatikų per metus. Cechams leidžiama pasistatyti savus nuosavus namus, o miestui valgyklą ir jau laikomai alinei patalpas.

Tiek buvo išspręsta minėtosios komisijos, o Zigmantas II tai patvirtino. Toliau seka eilė klausimų, paties valdovo autoritetu sutvarkytų.

Čia nustatoma, kad kiekvienais metais cechų vyresnieji turį prisiekti naujai funkcijas pradedantiems burmistrams, burmistrai ir finansiniai administratoriai turį būti teisiami, jei dėl jų apsileidimo miestui susidarytų nuostolių; burmistrais, tarėjais ir posėdininkais ateityje neturį būti artimi giminės — tėvai su sūnumis ir broliai. Tokie artimi giminaičiai betgi galį būti vienas taryboje, o antras posėdininkų tarpe. Be to, burmistrais turį būti renkami pagal vertumą, bet ne pagal užimamąją vietą arba eilę. Toliau, aptarus eilę ūkinių miesto reikalų, sakoma, kad tarybos posėdžiai turį vykti kas ketvirtadienį ir kad neatvykusieji nariai turį mokėti baudą. Miesto siųsti pas valdovą delegatai negalį rūpintis savo asmeniškais reikalais tol, kol nebaigia savo misijos, nėra atleisti ir gyvena miesto sąskaita. Toliau seka vėl visa eilė ūkinių bei teisminių reikalų. Be to, nustatoma, kad miestiečiai negalį būti kalinami su kriminaliniais nusikaltėliais, kad kas nors į miestiečių teisę, kaip ir seniau, galįs būti priimamas tik kam nors laidavus, o kas panorės iš miestiečių teisės išeiti, turįs savo turtą perleisti tik miestiečiams, kad mieste namai turį būti statomi vienoje linijoje palei gatvę — "pagal virvę", nors įvairiai sustatyti senieji galį likti; kad visi turtiniai aktai turį būti sudaromi tik magistrate, o visi kiti neturį jokios galios; pagaliau dar nustatoma, kad taryba be bendruomenės žinios negalinti uždėti jokių naujų mokesčių, juridinės galios turinčių nutarimų skelbti ir t.t.

Šitos privilegijos aptarta magistrato organizacija, kaip sakyta, iš pagrindų jau niekad nebuvo pakeista ir išliko tol, kol veikė magdeburginės teisės.

Be magistrato organizacijos ir miestiečių savitarpio ginčus tvarkančių nuostatų, šioje privilegijoje dar matome ir kitokių ano meto Vilniaus miesto bei magistrato rūpesčių atgarsių. Taip minėtieji nuostatai apie sąlygas miestiečių perėjimo iš magistrato į kitų bendruomenių jurisdikcijas, o taip pat nuostatas apie turtinių pasikeitimų privalomus įrašus į magistrato knygas, yra atgarsiai magistrato kovos su miestiečių turto perėjimu į bajorų rankas.

Kova su miestiečių turto, ypač namų perėjimu į bajorų rankas, buvo prasidėjusi jau Kazimiero ir Aleksandro laikais. Tai buvo iš tikrųjų opus klausimas. Vilniuje, kaip sostinėje, bajorai ir didžiūnai natūraliai stengėsi įsigyti turto bei namų, o jų įsigiję nė negalvojo mokėti bet kokių mokesčių magistratui. Tuo tarpu magistratui tai buvo grynas nuostolis, ir suprantama, kad jis su tuo reiškiniu stengėsi kovoti. Priversti bajorus mokėti miestietiškus

Bažnyčia Rūdininkų gatvėje Vilniuje

mokesčius buvo nelengva. Dėl to tai magistratas iš pradžių bandė kovoti su bajorijos veržimusi į miestą. Jau iš Aleksandro 1492 m. buvo išgauta privilegija, įsakanti miestiečiams be valdovo leidimo neparduoti namų bajorams, grasinant 20 rublių (2000 skatikų) bauda pardavėjams ir pirkėjams.

Tačiau suprantama, kad tai buvo negyvenimiškas draudimas, ir natūralaus proceso jis negalėjo sulaikyti. Pirkimo pardavimo aktų ir toliau būdavo sudaroma nemažai, dažnai slaptai, magistratui apie tai nieko nežinant. Be to, nemažai namų pereidavo iš miestiečių į bajorų rankas per vedybas, miestietėms ištekant už bajorų. Didžiūnai nesunkiai galėdavo gauti

valdovo leidimą vieną ar kitą namą pirkti. Tuo būdu miestiečių namų dalis vistiek perėjo bajorams. Tada magistratas pradėjo rūpintis, kad nežūtų jo pajamos — mokesčiai iš tų namų.

1536 m. minėtos privilegijos nuostatas dėl turtinių pasikeitimų priverstinės registracijos magistrato knygose, be abejo, yra vaisius magistrato pastangų suvaržyti bajorų įsikūrimą mieste, o 1539 m. Zigmantas II paskelbė įsakymą visiems, kas Vilniaus mieste turįs miestietiškų namų, mokėti lygius mokesčius bei prisiimti kitas lygias naštas, nors tokie namų savininkai ir nebūtų miestiečiai, asmeniškai nepriklausytų magistrato jurisdikcijai. Kartu įsakmiai pabrėžiama, kad tokių namų bei sklypų savininkai būtinai išmūrytų per savo sklypus miesto sutvirtinimų sieną, jei ji tėn numatyta.

Kitame tų pačių 1539 m. akte, kartodamas įsakymą dėl visiems nekilnojamo turto savininkams privalomų vienodų mokesčių bei kitokių naštų, Zigmantas II skelbia, kad miestiečiai, kurie turi dvarų krašte, negalį veržtis iš magistrato jurisdikcijos, nebent jis pats ką atleistų. Už tai grasinama miestietiškųjų teisių atėmimu ir namų bei folvarkų konfiskavimu. Visi, kas mieste gyveną ir turį savų namų, turį priklausyti magistratui. Taip pat ir pilyje dirbą amatininkai, nebent jie neturėtų turto ir gautų pastovią algą. Tą patį 1552 pakartojo Zigmantas Augustas.

Vadinasi, magistratas gynė savo teises tvarkyti visą miesto gyvenimą ir sulaukė paramos iš valdovų. Vėlesniais, bajorijos viešpatavimo laikais, jam jau prasčiau sekėsi. Bajorija pasidarė nebesuvaldoma, nes pati viską sprendė. Tačiau tenka dar pabrėžti, kad ir kalbamaisiais laikais magistratas vis dėlto nebuvo pilnas viso miesto šeimininkas, nes ne visas miestas priklausė magistrato jurisdikcijai ir ne visi miestiečiai naudojosi magdeburginėmis teisėmis. Mūsų laikais tai būtų sunkiai suprantamas viduramžinių visuomeninių santykių pagimdytas reiškinys, išlikęs gana ilgai. Kaip valstybėje buvo eilė visuomeninių korporacijų, gyvenančių pagal savas teises, taip ir mieste buvo eilė miestietiškų bendruomenių, gyvenusių panašioje santvarkoje, bet šalia magistratinės bendruomenės.

Iš tokių magistratui nepriklausomų jurisdikcijų pirmiausia yra minėtinos *vyskupo ir pilies jurisdikcijos.* Jų atsiradimas lengvai suprantamas. Dar prieš Magdeburgo teisių suteikimą Jogaila įkūrė Vilniaus vyskupiją ir vyskupui bei kapitulai dovanojo ne tik dvarų krašte, bet ir namų bei sklypų pačiame Vilniuje ir jo priemiesčiuose. Dvasininkai anais laikais sudarė atskirą visuomeninę klasę, turinčią savas privilegijas, gyvenančią pagal savą teisę. Suprantama, kad šita atskira klasė, atskiras luomas, o taip pat jo valdiniai ir turtai negalėjo patekti magistrato valdžion bei jurisdikcijon. Tuo būdu visi miesto gyventojai, kurie vyskupo ir kapitulos sklypuose turėjo pasistatę namus, arba, būdami su jais surišti verslu, gyveno jų namuose, priklausė vad. *vyskupinei jurisdikcijai.*

Be abejo, vyskupo bei kapitulos namai bei sklypai koncentravosi katedros apylinkėje. Jau 1387 m. Jogaila dovanojo katedrai vieną didelį ir 4 mažus namus pilies rajone, o be to, keletą sklypų ir daržų palei pilį. Laikui bėgant, vyskupo ir kapitulos sklypai didėjo, tad ir jurisdikcijos sienos plėtėsi. Plėtėsi beveik pastoviai. Parduodama buvo retai, o perkama ir testamentiniais užrašais gaunama nuolat. Suprantama, kad vyskupo ir kapitulos sklypai bei namai nesudarė vieno uždaro kvartalo, bet buvo išmėtyti po visą miestą. Vis dėlto jie sudarė vieną jurisdikcinį vienetą. Jų administravimas buvo padalintas net į kelias mažesnes jurisdikcijas — atskirus miesto rajonėlius. Jų buvo keturi: 1) Vad. Manvydinė jurisdikcija, kuri dar dalinosi į Manvydinę apie Skapo gatvę ir Manvydinę priepilio jurisdikciją. 2) Altarijos jurisdikcija užupy, už Bernardinų tilto. 3) Šereikiškio jurisdikcija — dalis Maironio parko (senojo Botanikos sodo) ir sklypai už senosios Vilnios palei Trijų Kryžių kalną. 4) Zigmantas Augustas, plėsdamas pilies rūmų pastatus, dalį kapitulos sklypų prie pilies su 23 namais iškeitė į nemažis plotus Antakalny. Tuo būdu ten buvo įkurta vyskupinė Antakalnio jurisdikcija. XVII a. ši jurisdikcija buvo parduota Sapiegoms, kurie ten pasistatė rūmus (dabar ligoninė) ir įrengė parką.

Kaip jau minėta, kapitula ir vyskupas dar turėjo daugybę namų bei sklypų, palaidai išblaškytų mieste, kurie taip pat priklausė vyskupinei jurisdikcijai, iš magistrato valdžios buvo išskirti.

(Bus daugiau)

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

KOSTO OSTRAUSKO "KANARĖLĖ"

Kosto Ostrausko "Kanarėlė", 3-jų veiksmų drama. Leidžia Lietuvių Studentų Santara, JAV. 84 pusl., kaina nepažymėta.

Recenzentas Coppelius, 1957 m. Aidų Nr. 2 rašydamas apie Kosto Ostrausko 3 veiksmų dramos "Kanarėlė" premjerą Čikagoje, priminc, kad šis pastatymas žiūrovuose ir vietinėje spaudoje iššaukė įvairių ir gana kontraversiškų atsiliepimų. Dabar, Studentų Santaros pastangomis, šiai dramai pasirodžius atskiru leidiniu, iš pačių pirmųjų recenzijų spaudoje atrodo, kad veikalas bus nemažiau kontraversiškai interpretuojamas bei vertinamas.

Prieš porą dešimtmečių amerikiečių rašytojas Ernest Hemingway, dabar Nobelio premijos laureatas, pasakė, jog viena iš svarbiausių gero meno kūrinio savybių yra ta, kad kūrinys yra lyg ledo kalnas, kurio tik vienas aštuntadalis tesimato paviršiuje. Sakyčiau, kad tai yra pati pirmoji tokio įvairaus "Kanarėlės" supratimo priežastis, antroje eilėje paminint neįprastą lietuvių literatūroje siužetą bei veikėjus.

Dramos turinys visai kuklus, nesudėtingas. Veiksmas sukoncentruotas aplink vieną pagrindinį įvykį, tiesiog klasiškai, niekur į šalis neiškrypsta. Veikėjai — trys griežtai skirtingų charakterių elgetos ir juos dažnai aplankanti silpnaprotė mergina. Veiksmo vieta — "vargingos, baigiančios pūti, į žemę susmegusios pirtelės vidus".

Aklasis Juozupas, iš visos elgetų trijulės žmonių labiausiai mėgiamas, kai kurių net šventuoju laikomas, vieną vasaros pavakarę pavagia kanarėlę ir parsineša pirtelėn. Kanarėlė nuo pat vaikystės buvo Juozupo svajonė, laimės, gėrio ir grožio simbolis.

JUOZUPAS. Atmenu, dar be kelnių dvare bėgiojau. Pasišaukė kartą ponas - geras buvo - nusivedė mane snargliuotą į palocius ir sako: "Žiūrėk, vaike." Vai, tu sviete! Gieda ir baltus grūdelius lyg kruopos lesa. "Tai kanarėlė", sako. "Ar matei kada?" O man tik kvapą užėmė... Tyliu kaip mietas, ir ašaras ryju... Geltona, smulki ir lengva lyg pūkas, o giesmė tarytum medus pievų saldi. "Nematei, ką?" sako ponas. "Tai ir nematysi daugiau". Ir nusijuokė". (40)

Jokūbas, visą laiką Juozupui pavydėjęs geresnio pasisekimo žmonėse, bei jų pagarbos, sugalvoja jam atsikeršyti ir iškrėsti pokštą. Juozupui miegant, jis įkalba apygirtį Roką laikinai atiduoti kanarėlę silpnaprotei Aneliukei, o jos vieton įsileisti narvelin jos sugautą žvirblį. Rytojaus rytą, beskubėdama su kanarėle atgal, Aneliukė suklumpa, parpuola, ir paukštis iš jos rankų isškrenda...

Tačiau nė Jokūbas neturi laimės savo piktu juoku pasidžiaugti; tą rytą Juozupas pabunda visai apkurtęs. Kankinamas neramių sapnų, per naktį jis yra nusprendęs grąžinti kanarėlę ten, iš kur paėmęs. Tik jam niekad nebus lemta žinoti, kad kanarėlės vietoje narvelyje jis neša žvirblį. Įvykio paveiktas, net storžievis Jokūbas pasidaro geraširdis ir dosnus, o pajutęs savo kaltės nepakeliamą sunkumą, jis kniūpsčias krinta į lovą. Rokas, iki to laiko bekompromisinis savosios parapijos patrijotas, pasineša kiton parapijon, žadėdamas nebesugrįžti. Aneliukė, parymusi prie lango, pusbalsiu liūdnai ir ilgesingai dainuoja:

Skrenda paukščiai debesėliais...
Skrenda paukščiai...
Skrenda... (84)

Kaip matome, išorinio veiksmo "Kanarėlėje" tikrai šykštu, tačiau vidinė įtampa, stipriai užsimezgusi pirmojo veiksmo pabaigoje, auga vis didėjančiu greitumu, kol atomazgoje sprogsta, kiekvieno veikėjo gyvenimą išmušdama iš normalių vėžių. Dėl šių priežasčių, o taipgi dėl savo gilaus subtilumo, pastatymo Čikagoje metu "Kanarėlė" buvo pavadinta kamerine drama.

"Kanarėlės" charakteriai įdomūs, originalūs ir tikri. Su kiekvienu sakiniu Jokūbas atskleidžia dalį savo egoizmo, šykštumo, pavydo, kerštingumo. Jis kraštutinis materialistas. Kanarėlės giesmei jo sieloje vietos kaip ir nėra.

JOKŪBAS. Tai kas? Ir višta gieda. (43)

Rokas jau pirmuose puslapiuose paperka skaitytoją savo paprastumu, geraširdiškumu, artimo supratimu ir meile. Skaitytojas jam atleidžia jo didelį silpnavališkumą, žmonių apgaudinėjimą medine koja, tuojau suprasdamas, kad ta medinė koja yra jo dalis, taip jo įsikalbėta, taip įtikėta, kad jis ir tą koją nusiėmęs šlubuoja. Rokas net supykti rimtai negali. Štai, nors ir pačiu dramatiškiausiu momentu, nervams taip įtemptiems esant, kad net geras nusikeikimas būtų atleistinas, Rokas Aneliukei tepasako:

ROKAS (trypdamas). Kad tave, vaikeli, kur devynios... (76)

Ir tas vienas žodis "vaikeli" apie Roką pasako daugiau, negu ištisi dialogai. Tačiau geriausiai jį charakterizuoja monologas, kuriame jis išpažįsta lokalinį patriotizmą savajai parapijai.

ROKAS (numojęs ranka). E, nei tu žinai... Man regis, jeigu staiga ateitų kad ir pats klebonas iš kitos parapijos, tartų "garbė Jėzui Kristui" ir sakytų: "Eime, Rokai, eime, meldžiamasai, į mano parapiją. Pas mus ubagai terbų nepavelka". Neičiau. Kaip mane gyvą matot, nepakrutėčiau! "Kad

locka", tarčiau. "Tebūnie, klebonėli, kaip Dievas davė. Man ir čia gerai: vešli žemė, žmonės dosnūs ir geri... Tik šlovink Viešpatį ir eik laukais". (Juozupui). Tai, va, aš ir sakau: tu nesikrimsk, Juozupėli. Nieks čia nepadyvis, nieks ir nesibars. (Žiūrėdamas į kanarėlę). Juk toks geltonas paukštis, šitaip gieda... (38)

Akląjį Juozupą skaitytojui pristatyti autorius sumaniai leidžia Rokui ir Jokūbui. Šie jį nupiešia, žiūrėdami iš dviejų skirtingų taškų. Dar Juozupui nepasirodžius, skaitytojas jau yra užintriguotas.

Juozupas — švelnios sielos svajotojas, ieškotojas, idealistas, dramos pabaigoje savotiškas revoliucionierius.

JUOZUPAS. Žinoki, Rokai... ir tu, Jokūbai... Težino ir visa parapija: kanarėlės giesmę Viešpats kožnam skyrė, tik ne visi išgirst ją gali — yra žmonių ne vien tik duonos kąsniu nenorinčių dalintis... (Su nežymia šypsena). Aš nevogiau, oi, ne — tik praradau kantrybę. (Palūkėjęs). "Tebūnie nuodėmė tam, kurs ją narvan uždarė". Ten ir nesu. (Paieškojęs ranka Aneliukės). Eime. (79)

Juozupo lūpomis čia nusakoma ir pagrindinė "Kanarėlės" idėja.

Būdamas idealistas, Juozupas tačiau supranta, **kad jis irgi padarė** klaidą, pasiimdamas Kanarėlę sau. Kanarėlė ne jam vienam priklauso. "Tau čia ne vieta... — aš ne gaspadorius". (68). Ir jis dėl to kankinasi. Jo taip tragiškame apkurtime galima įžiūrėti net savotišką atpildą už jo ieškojimą, savotišką palaimą: jo ausys niekada nebegirdės gobšaus materialistiško pasaulio; jose amžinai skambės kartą išgirsta ir pasilikusi kanarėlės giesmė.

Kontrastišku silpnaprotės Aneliukės personažu autorius parodo, kad į grožį, į laimę veržiasi pati žmogaus prigimtis, kad grožį suprasti, jį pajusti ir išgyventi kartais tegalima širdimi, siela. Aneliukės pasąmoniniai kliedėjimai, daina apie linelį, nuskamba vaikystės, prarastojo rojaus aidu.

"Kanarėlės" veikėjai nėra schematiški ar šabloniški. Visi jie gyvi ir tikri. Autorius sugebėjo kiekvieną savo sukurtą personažą priversti gyventi savitu gyvenimu ir mintyti savo, o ne autoriaus mintimis. Kiekvieno veikėjo kalba savotiškai skirtinga ir spalvinga. Veikėjų lūpomis autorius paberia daug vaizdingų, rečiau vartojamų žodžių, posakių, gana dažnai nevengdamas nė barbarizmų, nors šiaip žodžiuose jis labai taupus ir raiklus.

Kosto Ostrausko stiprybė yra ir dialogų dinamiškumas.

JOKŪBAS. O kaži kur jau jis taip regėjo?

ROKAS. Nežinau, tur būt, bažnyčioj...

JOKŪBAS. Rieti. Juozupas aklas. (Rodydamas į puodą). Imk. Vieną.

ROKAS (greitai berdamas žodžius). Dievas tau atlygins šimteriopai!

JOKŪBAS. O kur jis taip ilgai?

ROKAS. Kas, ar Dievas?

JOKŪBAS. Blūdiji — Juozupas. (20)

Arba ši pynė.

JOKŪBAS. O žinai, Rokai, kad aš girtas.

ROKAS. Eik jau.

JOKŪBAS. Ale sakau.

ANELIUKĖ. Pelčerio poniai pavogė.

ROKAS (nuduodamas didžiai nustebusį). Ajajajai!..

JOKŪBAS. Ir kas galės tikėt, kad keli gurkšniai... (Persvarstęs). Žinia, ne lašas.

ROKAS. Regis, seniai buvai ragavęs.

ANELIUKĖ. Su visu narveliu nuo palangės paukštį nusinešė. (24).

Kaip recenzentų buvo teisingai pastebėta, "Kanarėlė" yra simbolinė-psichologinė drama, svarstanti laimės, grožio, gėrio problemas. Manyti (kaip mano dr. P. Celiešius "Draugo" 1958 m. spalio 4, kad "Kanarėlė" "...pavaizduoja kraštutinę menkos lietuviškos buities Lietuvoje realybę: ubagiškiausių ubagų gyvenimą", kad ši drama "perteikia iškraipytą lietuviškos buites vaizdą" yra visiškas veikalo nesupratimas. Galvoti, jog "žiūrovas gaus įspūdžio, kad toks nepaprastai skurdus lietuvio ubago gyvenimas yra visų būdingas gyvenimas", yra visiškas to paties žiūrovo nuvertinimas. Iš šitokių teigimų išplaukianti išvada, kad "Kanarėlė" netinka rodyti tremtinių gyvenamosios vietos scenoje", yra ne tik kad nebejuokinga, bet tiesiog absurdiškai tragiška. "Kanarėlė" nėra nei buitinė nei socialinė drama. Nei vieta, nei laikas "Kanarėlės" nesąlygoja. O tokia buitis pasirinkta todėl, kad ji labiausiai tiko veikalo idėjai išryškinti.

Dargi norėtųsi pabrėžti, kad "Kanarėlė" yra šviesus veikalas, nes atskleidžia pačius šviesiausius žmogaus sielos užkampius; grožio, laimės ir gėrio svajonę ir ilgesį. Tie, kurie pažino Kostą Ostrauską tik iš kelių frangmentinių gabaliukų periodinėje spaudoje, jo debiutu tikrai apsidžiaugs. "Kanarėlė" tiek sceniniu, tiek literatūriniu atžvilgiu yra vertingas kūrinys.

Dail. Vytauto Virkau meninis leidinio apipavidalinimas gana patrauklus, tačiau knygos formatas tikrai nepraktiškas. Kada didžiosios lietuviškų knygų leidyklos tremtyje pagaliau susiprato ir pradėjo savų leidinių formatus standartizuoti, norėtųsi, kad ir atsitiktiniai leidėjai (šiuo atveju Lietuvių Studentų Santara) prie jų derintųsi. Ypač, kad šis leidinys nusipelno vietos kiekvieno lietuvio bibliotekoje.

Titus Alga

ANTANO ŠKĖMOS "BALTA DROBULĖ"

Antanas Škėma: BALTA DROBULĖ. Romanas. Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 23. Londonas. 1958 m. 192 p. Kaina 1 dol.

Antanas Škėma iškilo į pirmas mūsų dramaturgų eiles. Šalia to, jisai reiškiasi ir grožinėje prozoje. Pagaliau dar viena jo literatūrinės veiklos sritis — lyrinio pobūdžio kūriniai prozoje.

Kaip beletristas, Antanas Škėma jau yra išleidęs novelių rinkinį "Nuodėguliai ir kibirkštys" ir paskui kitą novelių knygą — "Šventąją Ingą". "Balta Drobulė" yra paskutinis jo veikalas šioje srityje.

Romanas yra jau susilaukęs keleto atsiliepimų. Dar prieš išspausdinant, Henrikas Nagys rašė, kad naujų dviejų A. Škėmos prozos knygų ("Celestos" ir šio romano) pasirodymas "bus ne tik aiškus įnašas mūsų naujon prozon, bet ir tikras žingsnis šviežesnės tematikos ir novatoriškų eksperimentų link ("Dirva", 1958 m. birželio 9 d.). Rankraštyje šis romanas buvo vadinamas berods "Keltuvu". Knygai išėjus, "Laiškai Lietuviams" trumpa drūtai bakstelėjo autoriui: "Tikimės, kad jis pasipriešins (nuosmūkiui - A.R.) ir daugiau panašių veikalų nerašys ar bent nespausdins" (Nr.7).

"Balta Drobulė" struktūros atžvilgiu yra dviaugštė, ar gal net ir triaugštė. Viena plotmė — Antano Garšvos gyvenimas New Yorke. Antra — jo užrašai, iš kurių atsispindi jo praeitis. Tačiau yra keletas praeities momentų ir šalia užrašų. Tai ir galėtų sudaryti trečią augštą. Literatūroje šis metodas apskritai nėra kokia naujiena. Jis pažįstamas ir mūsų raštuose. Seniau gražų tokio dvilypio pasako-

jimo pavyzdį galėtume rasti Igno Šeiniaus "Kuprelyje", o paskesniu laiku jį vykusiai panaudojo B. Pūkelevičiūtė savo romane.

Antanas Škėma išsiskiria tuo, kad jis yra modernistas, mūsų beletristikoje dabar gal net vienintelis, kai jau neturime Jurgio Savickio, kai Petras Tarulis seniai tapo realistinio pasakojimo šalininku. Gretimai Škėmos beliktų gal A. Landsbergis, nors ir daug klasiškesnis. Reikia pripažinti, kad Antano Škėmos psichologiniame priėjime, jo žvelgime į pasaulį modernistinis perpūtimas jaučiamas stipriai. Jis yra kiek eklektinis: sudėtas iš surrealizmo, Kafkos, egzistencialistų ir kitų naujesnių vėjų. Imant pasaulinės literatūros mastu, kai kurios iš šių apraiškų jau spėjo nueiti ir į istorijos lapus, sakysime, toksai surrealizmas, su kuriuo Andrė Breton piktino klasikus jau prieš trisdešimt metų.

Tačiau greta modernistinių vietų "Baltoje Drobulėje" randame beveik ištisus skyrius, parašytus realistiniu stiliumi, kartais beveik žurnalistine maniera. Iš čia plaukia knygos nevienodumas nuotaikos ir stiliaus prasme. Yra bandymų literatūroje, kai sąmoningai mėginami panaudoti įvairūs literatūriniai stiliai, betgi visumoje jie turėtų palikti vieną, sulydintą įspūdį. Apie šį veikalą to pasakyti negalėtume. Kai kur jaučiama, kai tiesiog valingai, mechaniškai šokama iš vienos technikos į kitą, iš vienos nuotaikos į kitą, priešingą. Tai gal yra literatūriniai kontrastai, tačiau A. Škėma čia neišvengė savotiškos pozos, netgi teatrališko mosto. Atrodo, tyčia po patetiškos scenos ar vaizdo sviedžiamas ciniškas ir vulgarus paveikslas, lyg nugąsdinti "geros valios žmonėms". Kadangi tokių scenų ir paveikslų autorius ypač nešykšti, tai jos virsta savotišku metodu, tam tikru sąmoningu nusistatymu, ar įpratimu. Ryškiausias tokio įpratimo, tampančio tiesiog štampu, pavyzdys yra seksualinės scenos, kurių autoriaus šioj knygoj itin prikaišiota. Tad po keliasdešimt puslapių iš anksto žinai, kas atsitiks panašioje situacijoje sekančiuose puslapiuose. Reikia pasakyti, kad panašia liga daug kas serga ir dabartinėje amerikiečių literatūroje, net ir žymiau išreklamuoti autoriai. "New York Times" recenzentas, apžvelgdamas paskutinį John O'Haros "From the Terrace" romaną, panašų nusidėvėjimą pavadino "boring absurdity" (N.Y.Times Book Review, Nov. 23).

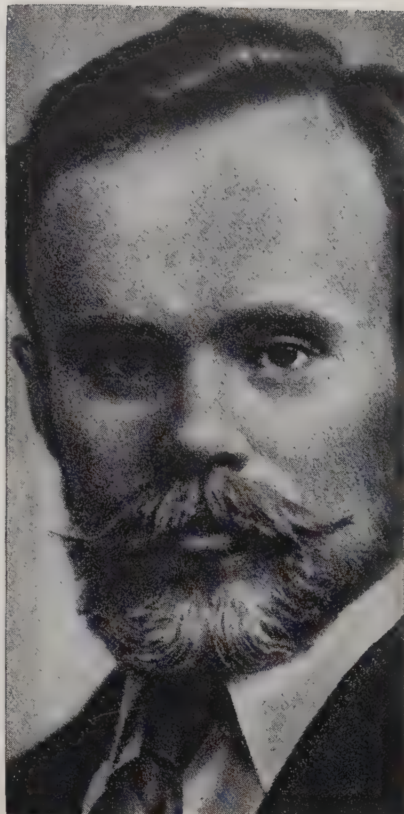
Šis nuobodulys ir pasikartojimai kitos rūšies scenų yra stambi "Baltos Drobulės" spraga. Sakysime, beveik jokių paįvairinimų nėra keltuvo scenose. Nebent tai galima būtų aiškinti knygos ritmo reikalu. Bet ir tada lauktinas įvairesnis ritminis įspūdis.

Antanui Škėmai metodu yra virtusios ir tam tikros literatūrinės priemonės. Viena iš jų yra aparatas iš kultūros istorijos, iš muzikos, meno, siekiant net urvinio žmogaus dailę, iš tautosakos, raudų, Yra užsiminimų iš Krėvės ir kitų. Pasitaiko vietų, kurios nuskamba herbačiauskiškai. Tokias išvykas jis gausiai panaudoja stilistinėmis priemonėmis, kaip: "Maža moteriškaitė pilka suknele, pilkšvais plaukais, pilkom akim ir Baldovinetti madonos veidu" (44 p.). Šitokis metodas, nors jis mums naujas, kitur jau plačiai žinomas. Sakysime, jį seniai randame Jean Giraudoux raštuose.

"Baltos Dobulės" pagrinde autorius pastatė Antaną Garšvą, vesdamas jį į išprotėjimą, kuriuo ir baigiama knyga. Čia nebandysime analizuoti šio personažo, jo pasaulio ir jo laikysenos gyvenimo akivaizdoje. Yra veikale visos priežastys, visi praeities motyvai, kurie vėliau ar anksčiau turi Garšvą nugramzdinti, tačiau mums čia rūpi paties privedimo literatūrinis išvystymas. Pasilieka įspūdis, kad Antanas Vienuolis savo "Inteligentų palatoje" kažkaip natūraliau ir meistriškiau susidorojo su šia problema. Skirtumas gal tasai, kad Antanas Škėma nesilaiko chronologinės įvykių eigos. Tad ir jo personažą galutinoji krizė ištinka tenai, kur nebūtinai galėtume jos laukti. Tektų pažymėti, kad skyrių, net ir pačios knygos užbaigimas, žiūrint iš techniško taško, nėra autoriaus stiprybė.

Visus galus galan suvedus, kaip sakė kadaise Stasys Anglickis viename savo eilėraštyj, belieka tarti, kad Antano Škėmos romanas yra nevienodas literatūriniu požiūriu ir savo pasakojimo tempu, kuris panašus į tai, ką amerikiečiai kritikai linkę vadinti "pedestrian". Yra ir ryškių ištryškimų. Vienas iš jų — tai šedevriškas tėvo aprašymas. Gražus plaukimo lenktynių vaizdas Palangoje. Puikiai aprašyta motina. Paskui yra smulkesnių proplėšų, žaibiško ryškumo ir taiklumo. Antanas Škėma ypač taiklus trumpuose apibūdinimuose, išplėštuose iš modernaus pasaulio, iš naujoviško žmogaus, kartais ciniškuose, kartais ironiškuose, kartais suvestuose iš kažkokių surrealistinių netikėtumų ir kontrastų.

Aug. Raginis

IGNAS ŠEINIUS
(1889 — 1959. I. 15)

ATSIŲSTA PAMINĖTI

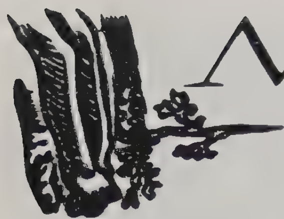
Marius Katiliškis: IŠĖJUSIEMS NEGRĮŽTI. Išleido Terra, Čikaga, 1958. 537 p.

Somerset W. Maugham: DAŽYTAS VUALIS. Romanas. Iš anglų kalbos, autoriui leidus, vertė **Stepas Zobarskas.** Išleido "Lietuvių Dienos", 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif. Dail. P. Lapės viršelis, 312 p. Kaina 3 dol. Romane sprendžiama gydytojo šeimos problema. Veikalas parašytas stipria literatūrine forma.

LIETUVA OKUPACIJOJE. Pranešimai Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimui apie okupuotos Lietuvos kaikurias sritis. Paruošė PLB Seimo organizacinis komitetas. New Yorkas, 1958. 127 p. Turinyje: dr. A. Trimako, Vyt. Vaitiekūno, Juozo Audėno, Jono Aisčio, A. Rimvydo ir dr. St. Bačkio straipsniai.

PLB SEIMO VADOVAS. 64 p.
FIRST LITHUANIAN INTERNATIONAL ART EXHIBITION, August 28 - September 21, 1958. 34 p.

Baltimorės lietuvių tautiško knygyno auksinis jubiliejus (1908 — 1958), 12 p.

MENAS

ĮDVASINTA NEREALYBĖ NUGALI TIKROVĘ

Zuzanos Arlauskaitės-Mikšienės 50 metų lietuviško teatrinio darbo sukakčiai paminėti "Stiklinio žvėrynėlio" spektaklis Detroite.

Penkiasdešimt darbščiųjų, ištvermingų metų įvairių pavidalų (nuo klojiminės iki meninės bei išeiviškos) lietuviškos scenos! Tokios išdidžios sukakties mūsuose dar niekas nėra minėjęs ir vargu ar kas greit paminės. Tačiau spalio 25 d. Detroito Ukrainiečių salėje įvyko Tennessee Williams verstinės pjesės "Stiklinis žvėrynėlis" spektaklis, po kurio (palyginus, labai kukliai) buvo pagerbta taip retos penkiasdešimtmečio sukakties kaltininkė Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė.

Jau Amerikoje, su Detroito Scenos Mėgėjų sambūriu, solenizantė yra suorganizavusi bei surežisavusi net dvidešimt premjerų. Jų tarpe, lietuvių dramaturgų veikalus: S. Čiurlionienės komediją "Pinigėlius" ir dramą "Aušros sūnus", P. Vaičiūno komedijas "Tuščios pastangos" bei "Naujieji žmonės", K. Binkio pjesę "Atžalyną", J. Grušo dramą "Tėvą, pagal K. Inčiūrą dramą — "Vincą Kudirką", V. Alanto naujus scenos veikalus; "Visuomenės veikėjai", "Šiapus uždangos", bei "Sąmokslas prieš savuosius" ir J. Strazdo dramą "Sugrįžo".

Kaikuriuose tuose pastatymuose Z. Arlauskaitė-Mikšienė ir pati yra vaidinusi.

Jubiliejiniam spektakliui jinai pasirinko kūrybingo amerikiečio autoriaus pjesę "Stiklinis žvėrynėlis" (Glass Menagerie), kiek anksčiau lietuviškame vertime , V. Valiuko režisūroje, jau statytą Čikagoje ("Stiklinis žvėrynas" pavadinimu).

Tennesse Williams (tikroji pavardė Thomas Lanier Williams) pagarsėjo didelio pasisekimo sulaukusiais scenos veikalais: "Glass Menagerie", "Battle of Angels", "The Rose Tatt", "Summer and Smoke", "A Streetcar Named Desire", "Cat on a Hot Tin Roof" bei romantine komedija "You touched me". Yra išleidęs eilėraščių rinkinį "In the Winter of Cities", ir kt. Dramaturgas savo temomis rišasi su Amerikos pietų-vakarų būtimi ir aplinka, jo kūryboje vyrauja pietietiški motyvai.

"Glass Menagerie", pirmas autoriaus veikalas statytas New Yorko Brodvėjuje, jam 1945 metais atnešė nemenką atžymėjimą — Critic's Circle apdovanojimą. Galima priminti, jog Amandos Wingfiels - motinos - vaidmenyje išskirtinus charakterius yra sukūrusios Amerikos didžiosios aktorės: Helen Hayes ir Laurette Taylor.

Pjesėje "Stiklinis žvėrynėlis" dvi moterys - duktė ir motina - įasmenina būtybes, paskendusias nerealybės sapnuose ir menkavertiškumo jausmo parblokštas, bet svajojančias apie atjautimą ir meilę. Jų vyras - tėvas yra pabėgęs į laisvąjį jūreivio gyvenimą, tą pačią tikrovę pasirinko ir sūnus - brolis, kuris žiūrovams atgaivina netolimą praeitį. Veikalas atmosferinis, subtilių nuotaikų ir specifinių amerikinių nuostalginių spalvų.

Jei čikaginis pastatymas, atnešęs, tarp kitko, ir atžymėtinų aktoriškų laimėjimų, bandė priartėti autoriaus užmanymui, Detroito spektaklyje režisierė veikalą priartino dabarties savojo žiūrovo altitūdėms ir jo kiek susiaurėjusiems pojūčiams. Išleidusi iš teksto amerikinius "specifiškumus", paliko tik tai, kas suprantama bei jaudina bet kurį publikos atstovą (ir, laimei, Tennessee Williams pjesės lyrinį elementą). Galėjo atrodyti, jog toks suprofanintas (ankstyvesnį terminą panaudojant, - "sulietuvintas") veikalas "užmuš" autorių ir žiauriai suniveliuos pjesės turinį ir josios poetiškumą.

Tačiau įvyko nelauktas stebuklas: žiūrovai veikalu jautriai pasidžiaugė! Retai teko bet kur pastaruoju metu stebėti tokį auditorijos pjesės eiga susižavėjimą ir taip nuoširdų reagavimą. Nepakenkė net ir "per dailus" miesčioniškos buities scenovaizdis (žiūrovo skoniui jis gal buvo artimesnis?) nei kitokie nuo autoriaus tikslų nukrypimai.

Pertraukos metu bandžiau suvokti, kodėl ne tik kitiems, bet ir man pačiam įdomu sekti šį sceninį veiksmą? Ir, berods, radau, tikresnį atsakymą: todėl, kad buvo kažkokia tikra **teisybė**, mums, lietuviams, šiandien ypatingai brangi, aktuali ir jau-

AKADEMINIO SKAUTŲ SĄJŪDŽIO JAUNIMO LITERATŪROS KONKURSAS

Konkurso laimėtojams bus įteiktos šios premijos:

1. ASS jaunimo literatūros premija už geriausią prozos kūrinį — $150.00.

2. ASS jaunimo literatūros premija už geriausią poezijos kūrinį — $150.00.

Prozos kūrinys gali būti apysaka, feljetonas, trumpa novelė, ar kitas prozos darbas, savo esme priklausąs grožinei literatūrai, ir netrumpesnis, kaip 2000 žodžių, bei neilgesnis, kaip 8000 žodžių.

Poezijos kūrinys gali būti eilėraščių grupė arba poema, epinio, lyrinio ar jumoristinio žanro, netrumpesnis kaip 200 žodžių ir neilgesnis, kaip 1500 žodžių.

Premijuoti kūriniai bus visų pirma išspausdinti "Mūsų Vyčio" žurnale.

Konkurse gali dalyvauti visi lietuviai, bet kokių (išskyrus komunistines) pažiūrų, ir priklausą bet kokiems lietuviško jaunimo susigrupavimams, o taip pat ir tie, kurie visiškai nedalyvauja lietuviškose organizacijose, bet jaučia lojalumą Lietuvai ir jos kultūrai. Amžiaus riba — iki 30 metų.

Konkurso temų pasirinkimas yra laisvas. Nenustatoma jokių ideologinių rėmų, išskyrus tai, kad konkursui pasiųsti rašiniai privalo sudaryti įnašą į lietuvių literatūrą. Pagrindiniai reikalavimai yra augštas meninis lygis, ir ištikimybė autoriaus išpažįstamiems meniniams ir moraliniams principams.

Rašiniai turi būti pasirašyti slapyvardžiu, o atskirame voke turi būti pateikta autoriaus pavardė, vardas, adresas ir gimimo data.

Rašinius prašoma siųsti šiuo adresu: R. Šilbajoris, 108 East College Street. Apartment 3, Oberlin, Ohio.

Rašiniai gauti vėliau, negu 1959 m. balandžio 30 d. nebus jury komisijos vertinami. Tie, kurie nori gauti savo rašinius atgal, turi atsiųsti pakankamai pašto ženklų persiuntimo išlaidoms padengti.

Jury komisiją sudaro: M. Katiliškis, A. Landsbergis, H. Radauskas ir R. Šilbajoris.

dinanti. Dvasinės krizės poveikiuose ieškome į kankinančias problemas atsakymo, jaučiame, kad žūsta ne tik mūsų pačių sielos, bet ir ateinančių išeivijoje generacijų mums būtinas dvasinis gyvenimas. O "Stikliniame žvērynėlyje" (tegul mums specialiai ir pritaikytam) instinktyviai suradome savuosius stiklinius žvėrelius, užtikome savąjį į sapnus kelią, nusišypsojome iš drąsių į nesugrąžinamą praeitį ekskursijų. Ne be to, kad paveikė ne vien veikalo originali konstrukcija, bet ir rafinuotas jo poetiškumas.

Antras tos teisybės poreiškis buvo interpretacijoje. Z. Arlauskaitė-Mikšienė, pati taurios realistinės mokyklos atstovė, tikrovės pajautimą skiepija ir teatrinį darbą su ja keliantiems. Todėl scenoje būna momentų, kada išnyksta forminis nudavimas bei vaidybinės pastangos, o užvaldo "naturalus gyvenimas" verčiąs žiūrovą užmiršti, jog seka tik vaidinimą, o ne tikrovę.

Paminėtų abiejų "teisybių" įtakoje žiūrovas gavo pažinti rašytoją Tennessee Williams ir jo kūrinį. Tegu ir "suprastintoje" versijoje, bet vistik paveikusi mintis ir sujaudinusi širdis. Dėl to drįstu pakartoti viešai pareikštą teigimą, jog spektaklis davė žiūrovams progą ne tik daug naujo "pamatyti" gyvenamame krašte, bet ir kad autoriaus dėka, savyje pjesės personažų jautimus, užmiršimo sapnų klajones ir nuo tikrovės pabėgimo slaptas tendencijas.

Pastatymo atžvilgiu režisierės darbas, dėl "vietos sąlygų" ir dėl pjesės žiūrovams taikymo, nebuvo įmantrus ar išmaningas, bet siekė išlaikyti autoriaus pjesės techniškąją konstrukciją. Šviesos keitimo kiek užtrunkąs procesas buvo naudingas, nes publikai buvo duota proga išgyventi pasibaigusio paveikslo temą. Laiptų aikštelė (dešinėje nuo žiūrovų) rišo sceną su "išorės pasauliu" ir sudarė gerą realaus gyvenimo (iliuzijos!) angą. Toji aikštelė pasirodė tinkama vieta ir Tomo prisiminimams.

Mizansceninio išradingumo nebuvo, bet sceninių padėčių taškai buvo logiški ir aiškūs. Mizanscenų suprastinimas kai kada pasirodė net naudingas (pvz. Džimo ir Lauros prie vienos žvakės ant grindų pasikalbėjimas).

Apšvietimas, sudarąs Tennessee Williams pjesei nemenką svarbą, buvo taip pat "suprastintas", nors bandyta peržengti mėgėjiškos scenos įprastines ribas.

Ansamblio parinkimas vykęs. Visi keturi personažai (publika net gal nepajuto, kad jie buvo tik 4) laikėsi vieno "tono", jautėsi tarpu savy susigyvenę. Siekdama savosios veikalo versijos tikslų. Amanda - Z. Arlauskaitė-Mikšienė vaidmenį traktavo, pasitenkindama negausiomis spalvomis, nebandydama atskleisti motinos charakteryje tų svetimų auditorijai bruožų, kuriais personažą apdovanojo autorius. Jos Amanda buvo labiau mylinti ir vaikais besirūpinanti "normali" motina ir gal kiek prarado nuo tikrovės atitrūkimo ir realybės sapnavimo šydą. Bet daug kas turėtų iš nusipelniusios aktorės Zuzanos Arlauskaitės pasimokyti nemenko sceninės teisybės meno!

Zuzana Arlauskaitė-Mikšienė

Laura - jauna vaidintoja D. Mikaitė. Minkštas, švelnus balsas, šviesi mergautinė išžiūra, kuklumas bei sceninis patrauklumas leido patikėti, jog jinai yra toji - truputį raiša, drovi, trapių stiklinių žvėrelių - gražių sapnų savininkė. Dar nedidelis sceninis patyrimas, per jaunas amžius ir vaidintojos dvasinė būsena neleido jai giliau suprasti personažo gilumo bei tragiškumo. Bet D. Mikaitė padarė pažangą ir spektaklyje buvo jaukus spindulėlis, tinkamas Lauros pakaitalas.

Tomas - Vincas Zebertavičius, daugelio centrinių vaidmenų Detroito sambūry pildytojas, buvo geras ten, kur jo mintis rodė kelią veiksmui, o nusidėjo tuomet, kai veikė mechaniškai ar apsimesdamas. Pasakotojo tinkamiausias "kamertonas" - baigiamasis papasakojimas, persunktas gilios nuotaikos (iš visų labiausiai pavykęs). Tomo realusis, tikrojo gyvenimo vaizdas juk taip pat yra sapnavimo, ne tik iš smaugiančios tikrovės pabėgimo išdava. Jis yra "Šekspyras" ne vien draminių situacijų, bet ir lyrinių sonetų vaizduotėje kūrėjas. Kai ateina girtas, yra net juokingas, bet jo gaila. Kada nusileidžia motinos valiai, slepia savyje "išsigelbėjimo" viltį. Vaidmenį kartojant per ateinančius vaidinimus, patariu pagalvoti ir įsivaizduoti Tomą įvairiose veiksmo padėtyse. Ir "stiklinio žvėrynėlio" atmosferoje!

Svečią Džimą vaidino J. Polikaitis. Buvo, kaip recenzentai sako, "savo vietoje". Malonus amerikietis, aiškios dikcijos, laisvų judesių jaunuolis. Gal tik reikėtų pabrėžti, jog yra išmokęs "vadovauti" ir į paskirą žmogų lyg į minią kalbėti bei kiekvieną sutiktą sau palenkti. Toji spalva pabrėžtų charakterį.

Detroitiečių pastatyme atžymėtinas ne vien veikalo interpretacijos savitumas, bet ir drąsa realybę praskaidrinti įdvasinta ir prasminga nerealybe.

St. M.

POKONCERTINIAI MĄSTYMAI

(Simfoninės muzikos koncertas Bostone)

Muzika ir dailė yra tos tarptautinės kalbos, kuriomis lietuvis kūrėjas gali prabilti kiekvienoj svetimoj auditorijoj. Nežiūrint kiek tas menas bus individualus ir tautinis — jis ir svetimųjų gali būti pajaustas, suprastas ir įvertintas.

Berods mažų tautų meno kūrėjams, nors ir genijaus sparnų paliestiems, niekad nebuvo lengva į didžiąsias scenas prasiskverbti. Tas liečia ne tik grožinę literatūrą, bet ir tas plačiai suprantamas "kalbas" —muziką ir dailę. Ypačiai sunkus mažųjų kelias mūsų dienom. Didieji per dažnai jeigu nepavergia mažesniųjų tautų minties, tai sugeba šalia jų augančių kultūrų nepastebėti arba net jas ignoruoti.

Lietuvių meninė kūryba XX amžiaus antrojoj pusėj atsidūrė ypatingai kritiškoj būklėj. Gerai žinom kokiomis "gairėmis" yra nubrėžtas tėvynėj likusių poetų, dailininkų ir kompozitorių kelias. Ten yra cenzūruojama ne tik mūsų menininkų kūrybos **turinys**, bet ir **forma**. Vargu tokioj nelaisvėj gali suskambėti meniniu požiūriu vertingas kūrinys. Bet nors kokia ironija skambėtų tariama mintis, mūsų kultūrinės kūrybos centras ir

tose sunkiose sąlygose tebēra pati Lietuva.

Svetur šiuo metu mes turim gausias gretas savo meno kūrėjų. Bet viena mums visiems turėtų būti aišku; nei Anglijoj, nei Australijoj, nei Kanadoj, nei Pietų Amerikoj, nei čia JAV neatsiras tokių kilnių asmenybių, kurios lietuviams menininkams padėtų nors truputį gerėlesnes kūrybinio darbo sąlygas susidaryti, kurios pasistengtų, kad nors kruopščiai atrinktos lietuvių kultūrinės vertybės plačiau pasklistų ir su didesniu atsakingumu būtų aptartos. Mūsų kontaktai, kokių pajėgiame sumegzti, dažniausiai lieka oficialių komplimentų rėmuose. Komercinis pradas, kurio laisvajam pasaulyje dabar labai paisoma, dedant ant svarstyklių meno veikalus, yra tokis kietas riešutas, kurį mums tikrai sunku perkąsti. Mes esame ne tik niekam nežinomi, bet liūdniausia, kad mūsų kūrybinėm pastangom beveik niekas nesidomi. Vienas kitas atvejis, kai lietuvis menininkas sulaukia svetimų pripažinimo, yra perdaug retos išimtys.

Tikra ir vienintelė dirva savo kultūrai ugdyti esam mes patys. Trupųtis daugiau rūpesčio, daugiau širdics ir daugiau medžiaginės paramos — jau būtų gana stipri atrama savam rašytojui, dailininkui ar kompozitoriui. Bet, deja, jau pradedam stokoti ir to trupučio. Sotus ir šiltas svetimų kraštų gyvenimas kas kartą vis giliau mus skandina beveidėje minioje. Kartais susidaro įspūdis, kad lietuviai, nors buvo geri valstybininkai, geri kariai ir geri artojai, niekad perdaug nesirūpino savo tautos ateitį apdrausti kultūrinėmis vertybėmis. Kas yra sena ir vertinga — yra liaudies menas, visų mūsų menas. Atskiro lietuvio individuali kūryba vis dar tebėra labai jauna ir vis sunkiai prigyja šaltose brolių ir seserų širdyse. Meilės stokojam savo menui. Daugiausia tik meilės, tik tos vidinės šilimos, be kurios galima sušalti, bet ne gyventi ir kurti.

Savo kultūros reprezentacija svečiose šalyse taip pat yra mūsų valioj. Kiek ir kaip padarysim — tiek ir dvasinio pasitenkinimo iš to turėsim. Todėl, kai einam į svetimus, savo tautos ir kultūros vardu, turim rodytis tik su tais, kurių yra kompetentingiausi ir geriausiai pasiruošę mums atstovauti.

Atrodo, reta proga buvo mūsų kompozitorių simfoninei ir kantatinei muzikai pademonstruoti praėjusią vasarą New Yorke įvykęs Bendruomenės seimo koncertas. Geras orkestras, garsi salė, kaimynystėj žymiausi JAV laikraščiai. Kaip žinom, pradžioj to koncerto rengimo reikalas buvo tiesiam kely. Žimonasis mūsų dirigentas Vyt. Marijošius sudarė jo programą, rimtą ir solidžią, planuodamas jį baigti komp. Vl. Jakubėno naujai tam reikalui sukurta kantata. Bet... įsikišo JAV Liet. Bendruomenės valdyba ir tą Vyt. Marijošiaus rengiamą koncertą "nuėmė". Vietoj to buvo atvežti keturi chorai, o prie dirigento pulto pastatyti A. Mikulskis ir J. Steponavičius (net ne St. Gailevičius, kuris keturių chorvedžių tarpe buvo kompetentingiausias tokiam ansambliui diriguoti).

Nieko negalima tarti prieš chorinio dainavimo meną, mūsų daugumai pažįstami ir nusipelnę chorų vadovai A. Mikulskis ir J. Steponavičius, tik, neapsakomai gaila, kad nei vienas judviejų kaip dirigentas tame koncerte egzamino neišlaikė. Vienas pasimetė Vl. Jakubėno kantatos partitūroj, o kitas Br. Budriūno dainoj. Jeigu koncertas keliais atvejais dėl dirigentų kaltės nesugriuvo, tai tik dėka prityrusio orkestro ir nusigandusių, bet ausylų chorų. Ko Bendruomenės koncerto rengėjai tuo eksperimentu siekė? Apgauti svetimus ar savuosius? New York Times davė atsakymą, tik kronikos žinute tepaminėdamas tą mūsų kultūrinį pasirodymą, neminėdamas nei kompozitorių, nei dirigentų, nei solistų pavardžių, nei vienu žodžiu neužkabindamas atliktų kūrinių. Argi jie tik to ir tebuvo verti? Berods, pamoka buvo per brangi ir per skaudi.

Chorų veiklą, kaip ir kiekvieną kitą kūrybinę pastangą, reikia remti, bet tokio pobūdžio koncertų rengėjai, turėdami pakankamai atsargumo ir atsakomybės jausmo, turėtų kreipti dėmesį ne tik į narsių vyrų pretenzijas, bet ir į tokius svarbius dalykus, kaip pasiruošimas, patirtis, talentas, sugebėjimas. Jei iš Bendruomenės padarytos klaidos bus pasimokyta — kitą kartą galėsim pasakyti, kad šį tą laimėjom.

Bostono lietuviai, palyginti negausiai mūsų gyvenama sala, visai nenorėdami ką nors pamokyti ar kam nors būti pavyzdžiu, simfoninės muzikos koncertą **išdrįso** surengti. Tai Balfo Bostono skyriaus ir jo specialiai sudaryto komiteto darbas. Koncertas įvyko pernai lapkričio 16 d. 3 val. popiet žinomoj Bostono Simfonijos salėj ir buvo skirtas Lietuvos Nepriklausomybės 40 metų sukakčiai paminėti.

Koncertas savo pobūdžiu nebuvo tokis, kokio mes norėtumėm ir lauktumėm. Pirma, jis buvo **sudėtinis**, o antra, nors ir gerai grojantis, bet dar studentų orkestras. Norėdami tą orkestrą gauti, Bostono lietuviai pirmąją koncerto dalį, kaip tradicinę, turėjo palikti pačiam Bostono Universitetui. Toj daly buvo atlikta L. Beethoveno Egmonto overtiūra, Aarono Coplando Ramus miestas ir N. Rimskio-Korsakovo Ispanų Capriccio. Kaip matom, dalykai plačiai žinomi, nepersunkiai pagrojami, savo forma ir turiniu efektingi. Tos dalies vadovas, nuolatinis Bostono Universiteto Simfonijos dirigentas **Marvin Rabin**, minėtus kūrinius diriguodamas, pasirodė kaip įgudęs ir gilios kultūros muzikas. Jo dirigavimas, nors santūrus judesiais ir mostais, yra aiškus ir tvirtas. Atliekamų veikalų stilius, tempai ir dinamika, kiek viso to galima išgauti iš studentų orkestro, buvo tikri ir vadovo išgyventi. Ypač gražiai, Marvin Rabin diriguojami, praskambėjo Beethoveno Egmonto overtiūra ir A. Coplando Ramus miestas. Šiame pastarajame veikale, kaip trūbos solistas, stipriai pasireiškė W. DeJong.

Gal nereikia aiškinti, kad pirmoji koncerto dalis "neišbandytai" lietuvių simfoninei muzikai buvo pavojinga savo populiarumu ir efektingumu. Ne vienas į koncertą ėjo su nemenku rūpesčiu, ypač po to, kai Bendruomenė New Yorke savos simfoninės muzikos koncertą taip iškilmingai buvo atsisakiusi rengti. Tačiau Bostono Simfonijos salėj tas mūsų rūpestis bematant pradėjo nykti. Net nesmagu darėsi, kad buvom tokie lengvatikiai. Komp. J. Kačinskas, buv. Vilniaus Filharmonijos ir operos dirigentas, kuriam buvo pavesta lietuviškąją koncerto dalį paruošti ir diriguoti, savo uždavinį atliko su jam įgimtu sąžiningumu ir rimtumu. Visų pirma jis susipažino su Bostono Universiteto Simfonijos orkestru ir parinko tokius mūsų kompozitorių kūrinius, kurie orkestrui nesudarytų per didelių sunkumų. Antra, Marvin Rabin asmeny jis rado žmogų, kuris mūsų muzikai surepetuoti paskyrė daugiau repeticijų, negu buvo numatyta. Paties komp. J. Kačinsko išeita dirigavimo mokykla ir Vilniuje įgytas patyrimas lėmė kad "neišbandytos" muzikos koncerto dalis nepasidavė jau gro tiems ir pergrotiems dalykams. O tai reiškia, kad šiuo koncertu su savo simfonine muzika egzaminą išlaikėm ir pasiekėm neabejotino kultūrinio laimėjimo.

Lietuviškąją koncerto dalį sudarė J. Kačinsko Lento simfoniniam orkestrui, Jul. Gaidelio IV-sios simfonijos antroji dalis ir beveik pilna Vl. Jakubėno suita Miško šventė. Be to, trys vokaliniai dalykai K. V. Banaičio Sako, medžiai naktį kalba, J. Kačinsko Laivai palaužtom

burēm ir U. Giordano arija iš op. Andrea Chenier, kuriuos atliko dramatinis tenoras Stasys Baras, palydimas orkestro.

Komp. J. Kačinsko Lento yra sukurtas naujame atematiniame stiliuje, kur esminiu dalyku laikoma nesikartojimo principas. Tame veikale nebuvo galima išgirsti nuolat sugrįžtančių ir pasikartojančių motyvų. Tačiau kūrinys, nors kompozitorius jį kurdamas ir nesinaudojo senomis ir išbandytomis formomis, buvo vientisas ir nuo pradžios iki galo pasirinktame stiliuje išlaikytas. Spalvingas jis yra savo harmonija, melodijomis ir instrumentacija, šiltas ir jaukus savo mintimi ir ramia nuotaika. Sunku būtų ką nors tam darbui prikišti. Orkestras komp. J. Kačinsko Lento pagrojo pagirtinai gražiai ir darniai.

Komp. Jul. Gaidelio IV-sios simfonijos 2-ji dalis, nors sukurta laikantis tradicinių simfonijos formų, yra sudėtingos harmonijos, kupina nuolat besikeičiančių ritmų, savo prigimtimi ekspresionistiška. Tai darbas simfonisto, neabejotinai turinčio didelius gabumus. Šis J. Gaidelio kūrinys, tai neramios, ieškančios ir kenčiančios širdies giesmė, giedama savaimingai panaudojamų orkestro instrumentų. Tačiau ji yra sunki ir komplikuota. Sunki dirigentui perdažnai besikeičiančiais ritmais, labai nelengva orkestrui savo dinamika ir reikalaujamais tempais. Bostono Universiteto simfoniniam orkestrui tas J. Gaidelio darbas buvo sunkiai įveikiamas, todėl dirigentas turėjo lėtinti tempus, o nuo to nukentėjo veikalo charakteris, sumenko jo daromas įspūdis. Būtų labai įdomu kada nors išgirsti visą komp. J. Gaidelio IV-ją simfoniją, grojamą pajėgaus ir prityrusio orkestro. Tada, žinoma, būtų galima ir daug tikresnę nuomonę apie ją susidaryti.

Vl. Jakubėno suita Miško šventė yra nuosaiki savo modernume, maloni ir žavi, meistriškai panaudojama lietuviška melodika, imponuojanti formos valdymu ir kiekvienos kūrinio dalies išbaigimu. Vl. Jakubėno Miško šventėje girdima lyrizmo kupina lietuvio širdis, turtinga yra jos harmonija, lengvi ir grakštūs ritmai, nors orkestravime ir nevengiama spalvų tirštumo ir tamsumo. Savo pobūdžiu Miško šventė yra artima romantinei muzikai. Jos kompozitorius, matyt, gerai pažįsta orkestrą, todėl ir studentiška Bostono Univ. simfonija jo kūrinį atliko spalvingai ir be didesnių priekaištų. Pats Vl. Jakubėnas iš Chicagos atvyko į Bostone surengtą koncertą ir, kiek teko patirti, išsivežė gražius įspūdžius.

J. Kačinskas jautrios sąžinės, gero skonio ir turtingo vidaus dirigentas. Šiame koncerte, kaip orkestro vadovas, jis imponavo lengvu, laisvu ir aiškiu mostu, imponavo giliu įsijautimu į atliekamą muziką, stengdamasis išryškinti jos būdinguosius bruožus ir iš orkestro išgauti visus atliekamo kūrinio muzikinės dinamikos atspalvius. Orkestras pakluso jo rankom, nestokojo niuansų, dailiai išbaigtų frazių, piano ir pianissimo, forte ir fortissimo. J. Kačinskas muzikoj ieško muzikos, kas yra itin svarbu dirigavimo mene, todėl jis nei šaltas, nei sausai akademiškas, o tik gilios dvasios ir elegantiškų mostų dirigentas. Jis yra didelį darbą padaręs, paruošdamas ir padiriguodamas liet. simfoninės muzikos koncertą Bostono Simfonijos salėj. Šio miesto lietuviai džiaugiasi, kad J. Kačinskas vėl jų tarpe gyvena ir dirba.

Stasys Baras — šauni ir žavinti vokalinė pajėga. Geros valios lietuviai apie tai žinojo daug anksčiau, negu jis laimėjo pirmą vietą plačiai išgarsintame Chicagoland dainavimo konkurse. Visų pirma yra didi Dievo dovana jo galingas, lankstus ir nepaprastai gražaus tembro balsas, Dievo dovanos yra įgimtas jo muzikalumas ir kultūringumas. Daug dirbęs, nemažas aukas sudėjęs dainavimo meno studijoms, dabar St. Baras, kaip dainininkas, yra savo meno aukštumoj. Bostone K.V.Banaičio ir J. Kačinsko įdomias, bet vokališkai nelengvas dainas jis dainavo taip, kaip jas dainuotų Ben. Gigli (tarp kitko, Banaičio dainą orkestrui instrumentavo Vl. Jakubėnas, o ne J. Kačinskas, kaip Darbininke parašė Iz. Vasyliūnas). Vieną sunkiausių operinių arijų, U. Giordano Andriaus Chenier monologą, St. Baras padainavo taip gerai, kaip jis yra dainuojamas geriausiose operos teatrų scenose. Už savo dainavimą Bostono Simfonijos salėj jis susilaukė tokių ovacijų, kokių dabar koncertų salėse jau sunku išgirsti, teisingai pastebėjo vienas muzikos kritikas amerikietis. Mes, lietuviai, turim visomis širdimis linkėt, kad šaunusis mūsų tenoras, pagaliau, savo balsu ir darbu pasiektų to garso, kurio tikrai jis yra vertas.

Malonu Aidų skaitytojams pranešti, kad didžioji Bostono spauda mūsų simfoninės muzikos koncertą įvertino palankiai. Ta proga buvo prisiminta Lietuva, pagirti kompozitorių darbai, teigiamai įvertinti dirigentas J. Kačinskas ir solistas St. Baras. Tai padarė The Christian Science Monitor, The Boston Herald ir The Pilot. Tik vienas The Boston Daily Globe, kurį skaito gal keli tūkstančiai Nauj. Anglijos lietuvių, savo kritiko lūpomis tarė, kad J. Kačinsko diriguojamos liet. muzikos jis negirdėjo, nes turėjo išeiti į kitą koncertą. Kadangi mes žinom, jog tas laikraštis turi ne vieną muzikinį kritiką, tai mums, ypač bostoniškiams, reikėtų gerokai pagalvoti apie to spausdinio pamėgimą...

Simfoninės muzikos koncertai visada išjudindavo mano vaizduotę ir sukeldavo įvairių minčių. Kai kuriem individam jie gali būti šaltiniai, iš kurių rieškučiomis semiamas įkvėpimas. Mano mintys, beklausant simfoninės muzikos koncerto Bostone, sukosi apie mūsų tautos dalią, jos kultūrą ir ypačiai jos muziką.

Nelemtų istorinių aplinkybių priversti, mes neįnešėm savo įnašo į klasikinės muzikos kūrybą. Tos pačios piktos lemties prislėgti, neįsijungėm į muzikinį romantizmą, impresionizmą, verizmą ir kt. muzikines sroves. Viena kita tų srovių nūdienėj mūsų muzikoj atliepia tik vienu kitu daugiau ar mažiau pavykusiu kūriniu.

Taigi prieš akis milžiniška dauba, o mes ryžtamės ją peršokti ir savo muzika prabilti gal dar įmantriau už Stravinskį, Prokofjevą, Hindemithą ir Bartoką. Pastangos, atrodo, yra tragizmo ženkle, kaip tame pačiame ženkle dabar gyvena visa mūsų tauta...

Žinoma, juokinga būtų norėti, kad mūsų kompozitoriai grįžtų į Haydno ar Mozarto laikus arba, kad pradėtų komponuoti kaip Schumannas ir Čaikovskis. Bet vieno vis dėlto galim pageidauti —tai kad mūsų kompozitorių kūryboj suskambėtų lietuviškoji melodija, mintis ir širdis. Gal mažiau to modernumo **dėl modernumo**, o daugiau to savojo lietuviškojo Aš, kuris žavėtų ne tik mus pačius, bet sklistų ir į svetimąją aplinką. Bostone įvykęs koncertas duoda vilčių, kad liet. genijus suras savo kelią ir mūsų muziką išves į pasaulį.

St. S.

BOSTONO SAMBŪRIS NUGIRDĖ ČIKAGĄ RAUDONUOJU VYNU

Kiek nejauku prisipažinti, tačiau, manau, kiekvienas sutiksime, jog savo kaimynų latvių naująją literatūrą ar dramą mes (reikia spėti, kad ir jie mūsiškę) mažiausiai tepažįstame. Nepriklausomoje Lietuvoje tokiam pažinimui buvo įsteigtos tarpusavio bendradarbiavimo draugijos, kultūriniai klubai, buvo išversta literatūrinių ir pastatyta dramos veikalų, pasikeista teatro gastrolėmis etc., gi šiandien, tremtyje, pasitenkiname tik vienu kitu bendro pobūdžio atsitiktiniu straipsneliu laikraštyje per kelerius metus. O esame bendro likimo broliai, ir vien jau tas faktas turėtų skatinti į gilesnį vienas kito pažinimą. Kaip žingsnis tąja linkme ypač sveikintinas Bostono Lietuvių Dramos Sambūrio išvertimas iš latvių kalbos ir pastatymas jų vieno prakiliausių tremties rašytojų Valdemaro Karklinio 3 veiksmų komedijos "Raudonasis vynas".

Nepriklausomoje Latvijoje pasižymėjęs kaip gabus ir produktingas vertėjas (išvertęs per 100 veikalų iš prancūzų, vokiečių ir anglų kalbų), bei parąšęs porą mažai reikšmingų biografinių knygų, V. Karklinš per trumpą laiką tremtyje davė keletą brandžių beletristinių veikalų: "Vienatvės kalnas", "Legenda apie septynis laivus", "Laiškas iš tėvynės", "Dievo žemė" ir "Mergelių gatvė". V. Karklinš veikalai pasižymi stipria kompozicija, įdomiais ir išbaigtais charakteriais ir puikiai valdomu sakiniu. Latvių kritikai Valdemarą Karklinį ypač vertina dėl to, kad su kiekvienu kūriniu jis ateina visiškai naujas, pagrindinai pakeitęs tematiką, veikėjų charakterius, net ir stilių. Visas šias gerąsias rašytojo savybes beletristiniuose veikaluose turėjome progos pastebėti ir jo, rodos, vieninteliame draminio žanro kūrinyje "Raudonasis vynas" (Dr. Br. Mickevičiaus vertimas) Bostono Lietuvių Dramos Sambūrio pastatytame Čikagoje spalio 25 d.

Veikale "Raudonasis vynas", kurį, gal dėl charakterių stiprumo ir nekomiškumo, gal dėl komedijai įprasto išorinio veiksmo stokos, daugelis recenzentų linkę laikyti pjese, sprendžiama šeimos problema. Pagrindinį veikėjų trikampį komedijoje sudaro senstelėjęs aktorius ir rašytojas Alanas Kevendišas (Henrikas Kačinskas), jo prieš dvejus metus vesta jauna žmona Karina (Regina Norvaišaitė) ir jaunas vyriškis Haris Elensonas (Antanas Škėma). Sutikęs Kariną traukinyje, Haris ja susižavi ir atseka į namus. Sužinojęs, kad ji vedusi, Haris nori romansą čia pat baigti, tačiau, paties vyro sulaikytas ir paskatintas, pasidaro jos meilužiu. Karina kurį laiką blaškosi ir, atrodo, pasvyra ją įsimylėjusio Hario pusėn, tačiau lemiamuoju momentu apsisprendžia už savo vyrą ir liekasi pas jį.

Komedijoje apstu nekasdieniškų paradoksiškų situacijų, gyvo ir gilaus sąmojaus, žaismingų ir spalvingų dialogų. Veiksmo fonui išryškinti ir intrygai pagyvinti autoriaus veikalan įvesta ir panašaus pobūdžio komedijoms tipiška tarnų pora: tarnaitė Aneta (Zita Zarankaitė) ir tarnas Džosefas (Antanas Vileniškis). Nors iš veikėjų pavardžių ir kai kurių užuominų atrodo, kad veiksmas vyksta Anglijoje, tačiau nei autorius nei režisorė (Aleksandra Gustaitienė) to fakto neryškina, nes jis šiandieną ir nėra reikšmingas.

Trumputėje lietuviško teatro istorijoje turėjome labai nedaug aktorių, kurie nors iš dalies galėtų lygintis su Henriku Kačinsku. Todėl dažnai graudu, kad šiai savo viršūne pasiekusiai meninei jėgai mes nesugebame sudaryti sąlygų pilnai pasireikšti. Iki detalių ieškotas charakteris, iki detalių išgyventos situacijos padarė "Raudonojo vyno" Alaną vienu ryškiausių šio aktoriaus sukurtų vaidmenų. Savo nuostabiai tiksliu pauzavimu Henrikas Kačinskas mokėjo duoti gilios prasmės ir paradoksiškiausiems dialogams, gi jo spalvinga intonacija net ir paviršutiniškus posakius padarė šviežiais ir gyvais.

Antanas Škėma savo išvaizda amanto rolei (ypač turint galvoje, kad jo varžovu buvo Henrikas Kačinskas) tiko ne geriau negu jam jūrų karininko uniforma antrajame veiksme, tačiau jo nuoširdžiai įsisavintos Hario pažiūros, jo kiek ciniška filosofija šiame nedėkingame vaidmenyje darė jį priimtiną ir įtikinantį. Matyti, dėl bendrų repeticijų stokos padaryti keli klaidingi įstojimai tekste (ryškiausias jų trečiojo veiksmo atsisveikinimo scenoje) Antano Škėmos buvo išpirkti mokėjimu tos scenos rutinos, kuri skiria profesionalus nuo mėgėjų, ir publikoje mažai kieno buvo tepastebėta.

Karinos rolėje Regina Norvaišaitė pasirodė esanti verta savo profesionalų partnerių. Jos sukurta naivi, trapi, jauna aristokratė moteris buvo įdomi ir tikra. Ypač pažymėtinas jos šiltas ir malonus balso tembras. Jos didžiausia silpnybė yra per mažas reagavimas į tai, ką kiti scenoje kalba. Kada jai pačiai nereikia nieko kalbėti, dažnai R. Norvaišaitė lyg užmiršta esanti Karina ir tik šiaip sau, be jokio įsijautimo, laukia savo įstojimo, kada ir vėl atgyja.

Zita Zarankaitė tarnaitės Anetos rolėje neišvengė mėgėjiško "pervaidinimo" ir dirbtinumo. Pažymėtina jos laisva laikysena scenoje, gera balsinė medžiaga bei, ne vieno recenzento jau anksčiau pripažinti, komikės gabumai.

Priešingai Z. Zarankaitei, jos partnerio Antano Vileniškio atlikta tarno Džosefo rolė dažnokai kentėjo nuo kitos mėgėjiškos ydos — "nedavaidinimo". Girtinas paskutiniųjų dviejų aktorių režisorės norų supratimas ir tikslus jų vykdymas savo pajėgumo ribose įgalino juos, perdaug neatsiliekant, žengti pirmosios trijulės diriguojamu žingsniu. Nelygumus švelnino ir dėkingas luomų skirtumas tarp vaizduojamųjų charakterių.

Režisorei Aleksandrai Gustaitienei teko nelengvas uždavinys šiuos nevienodo meninio pajėgumo ir sceninės patirties vaidintojus sujungti į darnų meninį vienetą. Tai jai pavyko daug geriau, negu, žinant nelengvas pasiruošimo sąlygas, buvo galima tikėtis. "Raudonasis vynas", kokį jį matėme Čikagoje, buvo lengvas, žaismingas, elegantiškas, saikingas išorinėmis priemonėmis, bet ekspresyvus vidine dinamika veikalas. Režisorė A. Gustaitienė puikiai pažino savo turimą medžiagą ir mokėjo iš jos išgauti viską, kas buvo įmanoma.

Nors komedija vyko draperijose, panaudojant tik keliasdešimt metrų raudono šilko, A. Gasiūno gero apšvietimo dėka buvo sudaryta visai tinkama veikalui atmosfera ir dekoracijų net nebuvo pasigesta. Atvirkščiai: jų nebuvimas gal net padėjo žiūrovui koncentruotis daugiau į patį vaidinimą, kuris, kaip jau minėjome, ir yra pagrįstas vidine įtampa.

Daug prikalbėta apie Čikagos publikos reiklumą bei kritikos priekabingumą. Net tokie pasaulinio garso meniniai vienetai, kaip Metropolitan opera į Čikagą gastroliuot važiuoja labai nenoriai. Atrodo, kad paskutiniuoju laiku panašus įspūdis

susiformavo ir apie lietuviškąją Čikagos publiką ir recenzentus, nes Bostono Dramos Sambūrio pirmininkas Antanas Gustaitis prieš gastroles savo bičiulių laiškais klausinėjo: "Ar jau daug išgąląsta peilių mums pjauti?" Tačiau visa ta baimė buvo be pagrindo. "Raudonąjį vyną" publika priėmė nepaprastai šiltai, o vietos lietuvių dienraščiai augštai įvertino. Belieka tik pasididžiuoti, kad Bostono lietuvių scenos menininkai tokio įvertinimo pilnai užsitarnavo.

T. Alga

RELIGINIS GYVENIMAS

HABEMUS PONTIFICEM

Gal niekad pasaulis taip nelaukė naujojo popiežiaus rinkimų, kaip po Pijaus XII mirties. Konklavė, kuri turėjo išrinkti pop. Pijaus XII įpėdinį, susirinko didžiausio visų dėmesio ir nekantraus laikimo ženkle. Konklavės faktas nėra naujas, bet niekad jis nebuvo tiek tapęs visų dėmesio centre; visas pasaulis: religinis, politinis, katalikiškasis, protestantiškasis, o net ir kitų tikybų paskutiniais metais, dėl Pijaus XII asmeniškų savybių, yra atkreipęs dėmesį į dvasines vertybes, į krikščioniškosios moralės ir krikščioniškosios doktrinos svarbą, į tą augštą vietą, kurią civilizacijos istorijoje užima Katalikų Bažnyčia. Popiežiaus Pacelli mirtis paliko tuštumą ne tik paprastų žmonelių širdyse, bet ir intelektualinėse sferose, neapakusiose priešišku Bažnyčiai nusistatymu ir pajėgiančiose pajusti tiesioginę ar netiesioginę religijos įtaką. Šią tuštumą turėjo užpildyti asmuo, į kurio asmenybę, programą nukrypo milijonai akių ne tik besidominčių kas bus būsimasis Pijaus XII įpėdinis, bet ir laukiančių, kokią kryptį, liniją užims jis šv. Petro soste.

Šį kartą konklavė susirinko nepaprastu metu: pozityvizmo amžiuje, kada atrodo, jog ima viršų mokslas ir šalta technika, pajungta siekimui ir jieškojimui patogumų, malonumų, gyvenimo lengvumo. Betgi dvasinis popiežiaus autoritetas ir svoris, net ir tokiose aplinkybėse, nė kiek nesumažėja, priešingai, jis įgauna dar didesnės reikšmės. Bažnyčios uždavinys mūsų laikais nėra sumažėjusi ir popiežiaus asmenybė nėra antraeilis dalykas. Bažnyčia ir popiežius vienas antrą papildo: Bažnyčia savo plačiai apimančia organizacija, savo ilgų amžių tradicijomis, o popiežius savo sugebėjimu duoti Bažnyčios gyvenimui kryptį, kuri tam tikru atžvilgiu gali būti naujos epochos pradžia.

Šių samprotavimų šviesoje buvo suprantamas pasaulinės, o ypačiai italų spaudos bandymas kalkuliuoti apie naująjį Pijaus XII įpėdinį. Visi tie kandidatų rūšiavimai į uoliuosius ir moderuotus, į modernistus ir tradicionalistus, į italus ir svetimšalius, į galimus ir negalimus būti išrinktais rodė ne ką kita, kaip nuoširdų viešosios opinijos dėmesį neeiliniam įvykiui ir susirūpinimą būsimuoju popiežium. Betgi tarp tų įvairių, ir kartais prieštaraujančių, samprotavimų nebuvo tokių, kurie rodytų indiferentiškumą, arba būtų bandę sumažinti būsimojo popiežiaus reikšmę. Daug kas kėlė klausimą: koks bus popiežius — politikas ar dvasininkas, t.y. daugiau kreips dėmesio į tarptautinius įvykius, ar apsiribos vien dvasiniais - religiniais reikalais. Viešoji opinija tačiau vienbalsiai pabrėžė, kad dabartinėse sąlygose būsimasis popiežius turės užsiimti tiek religiniais, tiek politiniais ir socialiniais klausimais, kurie išplaukia iš jo augšto pašaukimo. Visi linkėjo, kad Pijaus XII įpėdinis patenkintų visų laukimus. Buvo žinoma, kad tarp 51 rinkikų yra asmenų, pilnai susipažinusių su šių laikų visuomene ir jos sudėtingomis problemomis. Įdomu ir tai, kad net italų spauda buvo šį kartą susigyvenusi su mintimi, kad būsimasis popiežius gali būti ir neitalas (nors tai būtų buvę prieš 4 amžių tradiciją), nes ir toksai, vos įžengęs į popiežiaus sostą, tuo pačiu tampa Romos vyskupu ir paima šv. Petro laivo vairą į savo rankas nepriklausomai nuo savo kilmės ar tautybės.

Viena yra tikra, kad nors popiežiaus rinkimai užtruko 3 dienas, jie vyko visiškoje nepriklausomybėje nuo katalikiškų kraštų vyriausybių ar tautinių interesų, kurie kitados, kartais labai negarbingai, įtaigodavo kardinolus ne tik pareiškiant prieš tam tikrą asmenį savo veto, bet netgi sudrumsčiant ir suardant pačią konklavę. Šios išorinės įtakos šiandien yra visiškai negalimos. Tuo būdu popiežiaus išrinkimas mūsų dienose įgauna grynai religinį charakterį, kuris dėl neišvengiamų ir netiesioginių ryšių su pasauliu, vyksta pasaulyje, betgi tuoj įgyja moralinį svorį, neužtemdytą dinastinių interesų, ar berivalizuojančių vyriausybių.

Taigi 1958 m. konklavė įvyko su dideliu rimtumu, retu pasaulio dėmesiu ir su absoliutiniu laisvumu bei nepriklausomumu. Ir todėl tas, kuris pusšimčio iš viso pasaulio susirinkusių garbingo amžiaus ir gilios patirties atstovų buvo išrinktas ir įsodintas į Apaštalų Kunigaikščio sostą, turėjo labiausiai tikti mūsų ypatingiems laikams. Juo buvo išrinktas Venecijos patriarchas kardinolas Angelas Juozapas Roncalli.

Kai 1958 m. spalių 28 d. vakare kardinolas Roncalli tapo Pijaus XII įpėdiniu ir kaip Kristaus Vietininkas žemėj iš šv. Petro bazilikos balkono suteikė palaiminimą Urbi et Orbi (Miestui ir Pasauliui), buvo aišku, kad prasideda Bažnyčios gyvenime naujas laikotarpis, skirtingas nuo Pijaus XII laikų. Jau pačiame vardo pasirinkime — Jono XXIII — buvo matyti, kad naujasis popiežius vadovaujasi skirtingais nuo kitų motyvais. Tai vardas jo tėvo, vardas nežymios parapijos bažnyčios, kurioje buvo pakrikštytas, bet ypačiai vardas jo Romos katedros ir vardas dviejų artimų Kristaus bendradarbių: Jono Krikštytojo ir Jono Evangelisto. Tuo norėjo pabrėžti, kad ir jis nori būti Kristaus šauklys, raginąs taisyti Viešpaties kelius ir Kristaus meile apimti visą žmoniją. Dar vienas motyvas: pasirinkęs Jono vardą žinodamas, kad visi Jonai popiežiaus soste neilgai gyveno. Pop. Jonas XXIII turi 77 metus ir todėl per trumpą savo gyvenimą norįs atlikti tai, ką Dievo Apvaizda jam yra skyrusi.

Gimęs 1881 m. lapkričio 25 d. šiaurės Italijoje, Bergamo provincijoje Sotto il Monte kaime, smulkaus ūkininko šeimoje. Jo tėvai buvo pas turtingesniuosius pusininkais; pagaliau susitaupę šiek tiek pinigų, nusipirko mažą ūkelį, kuriame buvo daug darbo, pakankamai duonos, mažai poilsio. Betgi gausiai Ron-

calli šeimai — dešimts vaikų, o jų trečiasis iš eilės ir pirmas berniukų Angelo Giuseppe — badauti neteko, nes visi kibo į žemę, į darbą. Neteko nė vaikams be darbo bėgioti. Kiek pajėgę, padėjo tėvams. Kaimelyje mokyklos nebuvo, tad vaikus mokė Carvico parapijos klebonas. Pas jį, nuo darbo atitrūkę, nubėgdavo ir Roncalli vaikai, bet tai nebuvo sisteminga mokykla. Todėl žvalus, sveikas ir stambaus sudėjimo Angelo Giuseppe 1890 m. spalių mėn. buvo atiduotas į netoli esančią Celano mokyklą-kolegiją, kur mokėsi dvejus metus. Aišku, kad iš klebono "mokyklos" atėjęs į tikrą mokyklą, pirmaisiais metais sunkiai apvaldė knygą. Kaip ir visi kaimiečių vaikai, turėjo praktišką protą, pažino gamtą ir jos slėpinius, bet knygų formulės sunkiai lindo į galvą. Dėl to mokytojai kartais nusiskųsdavo Roncalli tėvams, kad jų sūnus, nors labai švelnus, geras, draugiškas, turįs griežtą valią, betgi knygai neturįs meilės. Žinoma, tekdavo jaunam Roncalli nuo tėvų pabarimų ir priekaištų, kad tingįs mokytis. Pasakojama, kad kartą Celano mokytojas įdavė mažajam Roncalli laišką įteikti San Gregorio klebonui (Roncalli šeimos draugui). Laiške klebonas buvo prašomas smarkiai išbarti vaiką, kam neparengiąs pamokų. Tas gi nujautė, kas laiške parašyta, ir laiškas buvo neįteiktas iki šiai dienai. Betgi pamažu sunkumai buvo nugalėti ir Angelo Giuseppe sėkmingai baigė Celanos mokyklą.

Tėvai pastebėjo, kad jaunasis Angelo Giuseppe linksta į dvasinį luomą ir todėl 1892 m. pasiuntė jį į Bergamo mažąją seminariją, kur mokėsi iki 1900. Baigęs filosofiją ir, kaip gabus klierikas, gavęs stipendiją buvo pasiųstas į Romą teologijos studijoms, kurias baigė 1904 m. teologijos daktaro laipsniu. Tais pat 1904 metais rugpjūčio 10 d. įšvęstas kunigu ir atlaikęs primicijas prie šv. Petro kapo, grįžo į Bergamą, kur vietos vyskupas Radini-Tedeschi jį pakvietė asmniniu sekretorium ir paskyrė seminarijon profesorium. Jaunasis kunigas Roncalli savo vyskupui ištikimai tarnavo ligi jo mirties — 1914 m. Švento gyvenimo vyskupo artume daug ko išmoko, o po vyskupo mirties jo atmintį pagerbė rūpestingai parengta biografija.

Pirmojo pasaulinio karo metu pašauktas po ginklu, metus ištarnavo sanitarijos seržentu, vėliau karo kapelionu, pasižymėjęs drąsa, pasiaukojimu, sužeistųjų meile. Karui pasibaigus, grįžo į Bergamo seminariją, kur anksčiau buvo dėstęs Bažnyčios istoriją, apologetiką ir patrologiją, dvasios tėvo pareigoms ir jose išbuvo ligi 1921 metų, kada buvo pašauktas į Romą, į Tikėjimui Platinti Kongregaciją. Čia per 4 metus atsidėjo misijų rėmimo organizavimui ir Laterano popiežiškoje seminarijoje dėstė patrologiją. 1925.III.19 buvo konsekruotas vyskupu ir pradėjo diplomatinę karjerą, pirmiausia pasiųstas apaštališkuoju vizitatorium (nuo 1930 m. apašt. delegatu) į Bulgariją, kur išbuvo ligi 1934 m. galo; čia išmoko slavų kalbų ir pažino Rytų pasaulį. 1935 m. buvo perkeltas toms pat pareigoms į Turkiją, drauge eidamas šv. Sosto atstovo pareigas ir Graikijoje. Sakoma, kad Konstantinopolyje susipažino su stačiatikių patriarchu ir su juo palaikė nuoširdžius draugiškus santykius. 1944 m. popiežius Pijus XII Roncalli paskyrė nuncijum į Paryžių. Atvykęs į Prancūzijos sostinę 1944.XII.30, jau 1945.I.1 įteikė savo kredencialus generolui De Gaulle, kuris tuo metu buvo laikinosios prancūzų vyriausybės galva, ir tą pačią dieną, kaip diplomatų dekanas, sveikino De Gaulle naujų metų proga.

Tasai svarbus nuncijaus postas jam buvo pavestas tada, kai Prancūzija pergyveno kritišką savo istorijos momentą. Vos karui pasibaigus, Prancūzija keitė savo konstitucinę santvarką, buvo pradėta nauja politinė ir socialinė kryptis ir naujų žmonių klasė ėmė valdžią į savo rankas. Tuo tarpu krašte siautė kolaborantų gaudymo ir baudimo karštligė. Net 40 Prancūzijos vyskupų buvo apkaltinti bendradarbiavę su Vichy vyriausybe ir dėl to nauja vyriausybė reikalavo juos pašalinti ir atiduoti teismui Tik nuncijaus Roncalli takto ir diplomatinio sugebėjimo dėka išvengta vyskupų hekatombos: vos tik 3 vyskupai turėjo būti paaukoti, o kiti liko savo vietose. Per 8 metus nuncijus Roncalli parodė prancūzams savo nepaprastus sugebėjimus, savo patirtį, o ypačiai savo širdį. 1953.I.12 buvo pakeltas kardinolu ir paskirtas Venecijos patriarchu.

Venecijiečiai sutiko naująjį ganytoją su džiaugsmo ovacijomis. Vien tik miesto tarybos (kuri buvo kairiųjų rankose) rūmų langinės buvo uždarytos. Miesto tarybos ponai norėjo ignoruoti naująjį patriarką. Tada Roncalli juokaudamas pranašavo; "Atidarysime ir tuos langus", kas vėliau, pasikeitus vietos politinei situacijai, ir įvyko. Roncalli Venecijoje tuoj tapo labai populiarus dėl savo paprastumo ir nuoširdumo. Jis nevengė, išėjęs į miestą paprasto kunigo sutanoje, pakalbėti su gondolieriais, darbininkais, rinkų pardavėjais, atėjusiomis apsipirkti tarnaitėmis. Savo namuose priimdavo visada ir visus įvairiausių pažiūrų asmenis, net ir turistus, kurie, tik iš smalsumo jį pamatyti, lankydavosi patriarko rūmuose. Šis Venecijos patriarko populiarumas buvo žinomas, matyt, ir Lietuvoje, nes kai pereitais metais lankėsi Romoje "maldininkai" iš Lietuvos, jie pakeliui Venecijoje aplankė ir kardinolą Roncalli.

Būdamas Venecijoje patriarkas, Roncalli pirmoje vietoje reiškėsi kaip gerasis Piemuo — Ganytojas, parodęs didelio jautrumo ir supratimo socialinėms problemoms, ypačiai rėmė kovojančių katalikų visokią iniciatyvą. Vienas artimas patriarko bendradarbis taip rašo:

"Kardinolo Roncalli pasektas ir pamiltas pavyzdys yra šv. Pranciškus Salezas, jo diplomatija yra evangeliškoji meilė, jo galingas ginklas — kantrumas su viltimi, kada tikimasi prieš viltį, žinant, kad Dievas negesina net rūkstančio knato, kuris visuomet laukia ant savo namų slenksčio ne tik ištikimųjų vaikų, bet ir sūnų palaidūnų".

Net ir diplomato poste, ir kardinolo purpure Roncalli nepametė savo paprastumo, nuoširdumo, kas yra didelių asmenybių pažymys. Su savo neturtingais giminėmis palaikė artimus ryšius. Į Paryžių buvo nusigabenęs dvi savo seseris, vieną virėja, kitą kambarine. Visą amžių, kai tik galėjo, o ypač paskutiniais metais iš Venecijos, vis parvažiuodavo atostogų į savo tėviškę, kur gyveno dvi seserys ir du broliai, į savo kaimą, į kuklaus ūkininko pastogę. Čia buvo visų laukiamas, mylimas, su visais kalbėdavo vietos tarme, gausiai sušelpdamas vargšus. Kai kartą giminės padarė jam pastabą dėl per didelio savęs skriaudimo, jis atsakė: "Tai kas man, kitus šelpiant, dar lieka, yra kur kas daugiau, negu turėjo mano tėvas visą gyvenimą". Jo giminės (turi 35 brolvaikius) yra paprasti darbo žmonės: du brolvaikiai dirba Belgijoje Ivoir kasyklose, vienas yra klebonas mažoje parapijoje Faenzos provincijoje, sesers viena duktė vienuolė misijose (Asmaroje), kita Romoje. Du nevedę broliai, abu jau seneliai, dirba kukliame ūkyje. Išrinkus kardinolą Roncalli popiežium ir žurnalistams aplankius kuklią naujojo popiežiaus tėviškę, giminės ne tiek džiaugėsi, kiek gailėjosi, kad jų kardinolas daugiau neparvažiuos vasaros atostogų namo. Jie ir toliau liks paprasti vargo pelės, nes ir pop.

Jonas XXIII, kaip ir šv. Pijus X, kuris irgi buvo iš to pat krašto vargdienių ir į šv. Petro sostą atėjo taip pat iš Venecijos, yra pabrēžęs, kad garbingiausias jo giminių titulas (nes paprastai italų valdžia popiežiaus artimiesiems suteikia grafų ar markyzų titulus) yra "popiežiaus giminės".

Suminētos datos, pareigos, užsiēmimai dar neduoda tikro vaizdo, koks yra iš tikrųjų asmuo, kuris išgyveno 77 metus. Visa tai yra tik rēmai, kurie išryškina paveikslo išvidinę, artistinę vertę. Kad supratus realybę, reikētų kalbēti plačiau apie Roncalli kunigišką veiklą: Kat. Akcijos organizavimą Bergamo vyskupijoje, jai vadovavimą, pamokslus, konferencijas, religijos mokymą, "Studento Namų" steigimą po I pasaul.karo tiems, kuriuos karas buvo išmetęs iš normalių studijų eigos. Reikētų suminēti jo mokslinę veiklą, tyrinējimus archyvuose, knygų rašymą (šio darbo nenutraukē nei pirmiau kunigiška tarnyba, nei vēliau diplomatinēs pareigos), studijas, kurių išvadoje išleisti šie veikalai: Il Cardinale Cesare Baronio nel centenario della sua morte (1908), La Misericordia Maggiore di Bergamo (1912), In memoria di mons. Radini-Tedeschi Vescovo di Bergamo (1916), Gli inizi del Seminario di Bergamo e S. Carlo Borromeo (1939), pagaliau 5 tomų kapitalinis veikalas Atti della visita apostolica di San Carlo Borromeo a Bergamo (1936-1952). Reikētų aprašyti jo diplomatinio darbo pasekmes, pasisekimus, jo visišką atsidavimą Šv. Sostui, jo išmintį painiuose diplomatijos vingiuose. Viso to nepajēgdami šio rašinio rēmuose išskaičiuoti, vieną tik galime pabrēžti: Dievo Apvaizdos planuose 77 Roncalli amžiaus metai buvo skirti paruošti jį augščiausiam Kristaus Vietininko postui ir sielų Ganytojo pareigoms. Net ir kalbų mokējimu Jonas XXIII netoli yra nuo savo pirmatako Pijaus XII, nes kalba lotynų, italų, prancūzų, vokiečių, ispanų, rumunų ir kaikuriomis kitomis slavų ir rytų kalbomis (sakoma, kad rusų kalbą mokąs).

Jonas XXIII savyje yra sukaupęs visas tas savybes, kurios yra reikalingos popiežiui dabartiniais sunkiais ir audringais laikais. Žmogus, kuris yra įsigijęs vertingos praktikos vyskupijos valdyme, moksliniuose tyrinējimuose, sielovadoje, mokytojavime, organizacijose, diplomatinēje tarnyboje, visa tai sukaupus viename asmenyje, dar pridējus įgimtą gerumą, giliu protu paremtą stiprią valią, romų charakterį — yra tinkamas paimti Bažny-

Pop. Jonas XXIII

čios vairą į savo rankas tada, kai audros ir povandeninēs uolos gresia Petro laivui.

Gyvendamas Europos rytuose tarp provoslavų Bažnyčios narių, yra gerai pažinęs tuos skirtumus, kurie neleidžia susilieti abiem Bažnyčiom į vieną. Bažnyčių vienybē niekuomet nēra nustojusi savo aktualumo ir yra gyva abiejų konfesijų tikinčiųjų tarpe. Jono XXIII patirtis šioje srityje, reikia manyti, prisidēs prie abiejų Bažnyčių dar didesnio suartējimo. Tą viltį jis yra išreiškęs pirmoje savo kalboje per radiją į pasaulį:

"Kaip Vakarų Bažnyčią, taip lygiai, su tokiu pat jausmu, apkabiname ir Rytų Bažnyčią; atveriame širdį ir išskečiame rankas visiems tiems, kurie yra atsiskyrę nuo šio Apaštališko Sosto, kur pats Petras yra gyvas savo įpēdiniuose 'iki pasaulio pabaigos' (Mat. 28, 20), ir atlieka įsakymą, duotą jam paties Kristaus — visaką surišti ir išrišti ant šios žemēs (cfr. Mat. 16, 19), ir ganyti Viešpaties kaimenę (cfr. Jon. 21, 15-17). Karštai trokštame, kad jie sugrįžtų į Tēvo namus ir todēl kartojame dieviškojo Išganytojo žodžius :'Šventasis Tēve, išlaikyk savo varde, kuriuose man davei, kad jie būtų viena, kaip ir mes' (Jon. 17, 11). Tuo būdu bus 'viena avidē ir vienas ganytojas' (Jon. 10, 17). Todēl maldaujame; teateinie visi su pilna ir meilinga valia... Jie čia ras ne svetimus, bet savus namus".

Ilgas nuncijaus Roncalli darbas Paryžiuje, kur galējo sekti Vakarų pasaulio politikos vingius, leido jam pažinti viso Vakarų pasaulio aktualiasias problemas. Ši patirtis bus naudinga ir sēdint Apaštalų Kunigaikščio soste, kur suplaukia viso pasaulio rūpesčiai ir ne vien tik dvasiniai reikalai.

Vadinamoji Melachijo pranašystē charakterizuoja dabartinį popiežių Joną XXIII kaip "Pastor et Nauta" (Ganytojas ir Jūreivis). Jei simboliškai jo pasinaudojimas Venecijos kanalų gondolomis galima pavadinti jūreivyste, tai ganytojo charakteris, ir be pranašystēs, tuoj žymus iš pirmųjų Jono XXII žodžių ir veiksmų. Vainikavimo metu (1958. XI.4) pasakytame pamoksle kalbējo:

"Šiose didelių paslapčių ir drebējimo dienose, atkreipiant ausis į žemēs balsus, jei iš vienos pusēs Mus guodžia ir džiugina tasai bendras visų džiaugsmas ir entuziazmas, su kuriais buvo sutiktas ir sveikintas Mūsų iškēlimas į augščiausią Pontifikatą, tai, iš antros pusēs Mums kelia rūpesčio ir netikrumo tas įvairumas didžiulių uždavinių, kurie slēgia Mūsų pečius: tai uždaviniai, kuriuos Mums iš visų pusių ir įvairiais būdais nori priskirti, kiekvienas jausdamas pareigą tai Mums priminti pagal savo ribotus horizontus, pagal savo asmeniškus nusiteikimus, pagal savo patirtį ir pagal tai, kaip supranta individo ir kolektyvo gyvenimą. Yra, iš tiesų, tokių, kurie laukia iš naujojo popiežiaus, kad jis būtų valstybininkas, diplomatas, mokslininkas, kolektyvinio gyvenimo organizatorius, arba toks, kuris turētų atvirą širdį visoms moderniojo gyvenimo pažangos apraiškoms, be jokios išimties.

Garbingieji Broliai ir mylimieji sūnūs, visi šitie dalykai yra šalia teisingo sekimui kelio, nes jie apie popiežių sukuria vaizdą, kuris nēra pilnai atsakąs tikrajam idealui.

O iš tikrųjų, naujasis popiežius, gyvenimo įvykių eigoje, yra tartum Jokūbo sūnus, kuris, sutikęs savo brolius nelaimēje, atveria jiems savo širdies jausmus ir verkdamas sako: "Aš esu jūsų brolis Juozapas" (Gim. 45, 5). Naujasis popiežius, norime dar pabrēžti, pirmiausia savyje realizuoja tą spindintį Gerojo Ganytojo paveikslą, kuris yra aprašytas šv. Jono Evangelisto žodžiais, išējusiais iš paties dieviškojo Išganytojo lūpų (cfr. Jon.

10, 1-21). Jis yra avidēs vartai: "Aš esu avių durys" (Jon. 10, 7).

Į šią Jēzaus Kristaus avidę niekas negali įeiti, nevedamas popiežiaus; o žmonēs gali tikrai pasiekti išganymą tik tada, kai jie yra su juo vienybēje, nes Romos popiežius yra Kristaus Vietininkas ir atstovauja ant žemēs Jo asmeniui. Kaip malonu ir saldu prisiminti Gerojo Ganytojo vaizdą, kuris mums yra nupieštas Evangelijoje, su tokia gausybe malonių detalių.

Garbingieji Broliai ir mylimieji sūnūs, Mes pakartojame įspējimą ir pabrēžimą visų laikų Romos popiežių, bet ypačiai Mūsų pirmatako šv. atminties Pijaus XII, ir prie šio tvirtinimo norime ypač pasilikti, būtent, Mums ypatingu būdu rūpi būti visos kaimenēs Ganytoju. Visos kitos žmogiškosios savybēs — mokslas, apdairumas ir diplomatinis taktas, organizaciniai gabumai — gali būti naudingos tik papuošimui ir papildymui popiežiaus valdymo, bet jokiu būdu negali atstoti ganytojo".

Pirmosios pop. Jono XXIII kalbos ir pirmieji valdymo žingsniai iš tikrųjų rodo, kad jis pirmiausia bus **Bažnyčios Ganytojas.** Kiekvienas popiežius, nors turi tas pačias Bažnyčios Galvos prerogatyvas, betgi savo asmenišku charakteriu duoda tam tikrą antspaudą visam savo valdymo laikotarpiui. Pijus XII buvo visą gyvenimą diplomatas par excellence; tai atsispindējo ir jo pontifikate, kai santykius su išoriniu pasauliu rezervavo sau (neskirdamas Valstybēs Sekretoriaus). Jo kalbos, raštai buvo Mokytojo žodis. Kiekviena proga stengēsi duoti krikščioniškos doktrinos, ja nušviesti visus moderniškojo gyvenimo klausimus ir reikalus. Tai buvo krikščioniškos doktrinos nuolatinis skelbimas. Priešingai, pop. Jonas XXIII, atrodo, bus pirmiausia Tēvas — Ganytojas. Savo visose kalbose pabrēžia, kad norįs ne mokyti, ne kokią nors doktriną dēstyti, bet pasikalbēti su savo vaikais paprastu, tarsi prie namų židinio, būdu, iš širdies į širdį, kartais su švelniu, familiariu humoru, kad jo žodis būtų dar šiltesnis, draugiškesnis. Ganytojo savumai reiškiasi ir jo pirmuose patvarkymuose. Nemēgsta formalumų, ceremonijų. Išvykęs pasivaikščioti, be įspējimo aplanko čia vieną, čia kitą Vatikano miesto įstaigą, nori susipažinti su savo valstybēs aparatu. Kaip Ganytojas, Romos vyskupas mēgsta lankytis Romos bažnyčiose (sakoma, aplankysiąs visas Romos vyskupijos parapines bažnyčias), universitetuose, bažnytinēse institucijose.

Pijaus XII paskutiniais valdymo metais Romos Kūrijos kardinolų skaičius buvo labai sumažējęs. Kai kurie jų jau seneliai, užēmē po kelis postus, vadovaudami iškarto kelioms Kongregacijoms. Jonas XXIII tuoj paskyrē visą eilę naujų kardinolų, sulaužydamas tradicinį 70 skaičių (po paskutinio naujų kardinolų paskyrimo XII.15 konsistorijoje kardinolų kolegijoje bus 74), ką norējo padaryti ir jo pirmatakas, pripažindamas reikalą padauginti kardinolų skaičių, bet nedrįsęs nusikalsti tradicijai. Ganytojo pareigos vedamas, paskyrē kardinolus toms žymesnēms vyskupijoms, kurios nuo seno turējo ganytojus kardinolus. Paskirdamas žymų skaičių italų, nepaisē jokios proporcijos, o tik norējo turēti Kūrijoje naujų, jaunesnių žmonių.

Nevyniodamas į diplomatinę vatą savo minčių, nors ir švelnia forma, pop. Jonas XXIII sugeba pasakyti, reikalui esant, ir tiesos žodį. Kai, visoms iškilmēms pasibaigus, priēmē pasaulinēs spaudos atstovus, kurie buvo suplaukę į Romą iš viso pasaulio pop. Pijaus XII mirties ir naujojo rinkimų proga, jiems tēviškai pasakē:

"Spauda yra kažkas baisaus: ji galima tam tikru būdu prilyginti kariuomenei. Bet ši kariuomenē turi tarnauti tiesai. Žurnalisto profesijoje grožis yra štai kur: plunksna galima išreikšti save; tai pirmas pasitenkinimas — matyti savo asmens emanciją; spauda, sakyčiau, yra tam tikras Tvērējo šviesos atspindys per žmonių generacijas. Spaudos užduotis yra labai svarbi ir neša su savim didžią atsakomybę... Paskutines naktis, kada buvo sunku užmigti — nors poilsis buvo taip reikalingas po nuovargio praējusių taip sunkių dienų, kada Mums reikējo atlikti visuotinio tēviškumo novicijatą — užmetēme akį į daugybę laikraščių, tikrai ne tam, kad patenkinti žingeidumą, bet kad norējosi žinoti, kaip pasaulis interesuojasi popiežiumi ir kas yra, pavyzdžiui, rašoma apie konklavę. Taigi, visuotinis reiškinys: bandyta atspēti konklavēs paslaptys ir. žinoma, ten nēra nē dviejų eilučių, kurios atitiktų tiesai. Nors žurnalistų pastangos šiuo klausimu buvo labai didelēs, bet tyla būtų buvusi geriausia byla".

Tuo būdu popiežius tēviškai pamokē ir dementavo laikraščių išvedžiojimus apie konklavēs vyksmą ir jos paslaptis.

Tēvo ir Ganytojo balsas pasigirdo ir pirmoje per radiją pasauliui pasakytoje kalboje. Pirmiausia maldos žodžiais kreipēsi į Dievą, prašydamas pagalbos savo naujose Ganytojo pareigose. Pasveikinęs kardinolus, vyskupus, kunigus, vienuolius-es ir Kat. Akcijos narius, vargšus Venecijos ir Bergamo tikinčiuosius, toliau kalbējo;

"Bet mūsų mintys ypatingu būdu krypsta į vyskupus, kunigus, vienuolius ir visus tikinčiuosius, kurie gyvena tuose kraštuose, kur katalikų tikējimas nebeturi jokios laisvēs, arba ją turi tik dalinai; kur švenčiausios Bažnyčios teisēs yra drastiškai pamintos, kur teisēti ganytojai yra arba ištremti, arba kalinami, arba sukliudyti atlikti laisvai, kaip pridera, savo pareigas. Težino jie visi, kad Mes dalinamēs su jais jų kančiomis, sielvartais, kartumais ir kad meldžiame Viešpatį, visokio gero davēją, kad pagaliau padarytų galą tiems nežmoniškiems persekiojimams, kurie ne tik grąso tų tautų ramybei ir gerbūviui, bet taip pat yra aiškiai priešingi moderniai civilizacijai ir žmogaus per ilgus amžius įsigytoms teisēms".

Taigi pop. Jonas XXIII, pagal savo augštą pašaukimą, žada imtis esminēs religinēs misijos: būti Kristaus Vietininku sielų išganymui ir Gero Ganytojo tēvišku jausmu rūpintis, sielotis visais savo vaikais. Mums tenka tik liturginēs maldos žodžiais palinkēti:

"Viešpats teišlaiko jį sveiką, tegaivina jį, laimingu tepadaro žemēje ir teneišduoda jį į jo priešo rankas".

J. Vaišnora, MIC

P.S. Tik parašęs šį straipsnį, autorius 1958.XII.8 turējo laimēs būti privačioje audiencijoje pas pop. Joną XXIII ir buvo sužavētas jo paprastumu bei nuoširdumu, tiesiog familiariškumu. Tad tai, kas šiame straipsny parašyta, paliudijama asmenišku patyrimu.

J. V.

• Jaunimo žurnalas "Ateitis" leidžia iš Sibiro į laisvąjį pasaulį patekusią originalią lietuvių vartojamą maldaknygę. Maldaknygē, rašyta ranka ir iliustruota atitinkamais piešiniais, atskleidžia lietuvių kankinių maldos pasaulį. Ji tiks vartoti ir čia gyvenantiems lietuviams, kurie norēs dvasia jungtis su Sibiran ištremtais broliais.

• Patersone, N. J., statoma nauja lietuvių šv. Kazimiero parapijos bažnyčia. Projektą lietuviškoje dvasioje paruošē arch. J. Mulokas. Statybai vadovauja klebonas kun. Jonas Kinta.

• Amerikos R. Katalikų kongresas numatomas liepos 4-5 d. Philapelphijoje.

LIET. PASIUNTINYBĖ PRIE VATIKANO

Lietuvos Pasiuntinybės prie Vatikano likimas didžiai sujaudino pasaulio lietuvius. Italų spaudoje pasirodžiusios žinios apie jos uždarymą skaudžiai atsiskambėjo ypatingai šioje Atlanto pusėje. Tebeveikiančios Lietuvos pasiuntinybės bei konsulatai yra gyvi jos laisvės simboliai, turį gilios reikšmės tiek mums, tiek apskritai Vakarų imtynėse su Rytais. Įvykiai po naujojo popiežiaus Jono XXIII išrinkimo iš tikrųjų rodo, kad Vatikane persiorientuojama Lietuvos ir Lenkijos pasiuntinybių atžvilgiu. Laisvojo pasaulio lietuviai šaukėsi į Vatikaną telegramomis ir laiškais, prašydami ir toliau pripažinti mūsų ministerį teisėtu Lietuvos atstovu. Pagaliau Vatikano dienraštis Osservatore Romano sausio 5 d. pareiškė, kad Lietuvos ir Lenkijos atstovybės nepanaikinamos, tik, laikantis tarptautinės teisės dėsnių, jų valdytojams dabartinėse aplinkybėse teikiamas žemesnio laipsnio titulas.

Pagaliau apie susidariusią padėtį prabilo ir pati pasiuntinybė, kurios pareiškimą spaudai, išsiųstą sausio 15 d., čia ir skelbiame. Pradžioje pareiškimo lietuviškai visuomenei dėkojama už dėmesį Lietuvos Pasiuntinybei prie Vatikano, rūpinantis jos likimu susirinkimuose, spaudoje ir siunčiant laiškus bei telegramas į Vatikaną. Toliau taip aiškinama padėtis:

"Pirmieji sunkumai, kuriuos Lietuvos Pasiuntinybei teko pajusti, iškilo, kai lapkričio mėnesį buvo gautas pranešimas, kad nuo lapkričio mėn. 20 d. prie šv. Sosto akredituotų misijų šefai galės prašyti audiencijos pas Šv. Tėvą ir įteikti jam naujus kredencijalus. Ministeris Girdvainis tuojau ėmėsi žingsnių padėčiai išaiškinti ir tuo tikslu turėjo visą eilę pasikalbėjimų su atitinkamais Vatikano augštais pareigūnais. Tuo laiku buvo taip pat paruošta plati ir išsami dokumentacija apie Lietuvos okupaciją, Lietuvos padėtį tarptautinėje plotmėje ir Lietuvos diplomatines bei konsularines atstovybes kituose kraštuose, kartu prašant palikti galioje senus kredencijalus".

"Padėtis pasunkėjo gruodžio mėn. antroje pusėje, kada Pasiuntinybė negavo pakvietimo į popiežiaus laikomas Bernelių Mišias. Šitas faktas, kaip jau yra žinoma, buvo iškeltas gausių spaudos agentūrų ir tuojau pasklido po pasaulį, sukeldamas gyvą atgarsį ne tiktai lietuviškoje visuomenėje, bet ir pas svetimšalius. Pasiuntinybės akcija buvo energingai tęsiama, raštu ir žodžiu panaudojant visus turimus ir tinkamus kontaktus".

"Pažymėtina, kad nors min. S. Girdvainis ir negavo pakvietimo pareikšti Šv. Tėvui Naujųjų Metų sveikinimų, Pasiuntinybės ryšiai su Valstybės Sekretarijatu nei vienu momentu nebuvo nutrūkę ir kad tiek ministeris tiek Pasiuntinybės sekretorius buvo visuomet atitinkamų Vatikano įstaigų priimami. Paskutinis min. Girdvainio atsilankymas minėtose įstaigose įvyko gruodžio mėn. 28 d."

"Gi sausio mėn. 3 d. Šv. Sostas atsiuntė Pasiuntinybei raštą, kuriame buvo pažymėta, jog Pasiuntinybė liks įrašyta į diplomatinį sąrašą, tačiau turės būti vedama "reikalų valdytojo" (gerant des affaires). Sausio mėn. 5 d. "L'Osservatore Romano" įdėjo straipsnį, kuriame buvo pakartoti svarbiausieji minėto rašto punktai, pabrėžiant, jog reikalas buvo sutvarkytas einant tarptautinės teisės normomis. Į gautąjį raštą buvo atsakyta sausio mėn. 7 d. pranešant, jog Pasiuntinybė bus valdoma įgalioto ministerio Stasio Girdvainio ir kad jos diplomatinis personalas palieka kaip buvęs".

"Kadangi naujasis Pasiuntinybės reikalų valdytojo titulas yra, einant diplomatine praktika, naujadaras, tai šiuo momentu dar nėra galima tiksliai apibrėžti jo pobūdžio. Galima tiktai pasakyti, kad Pasiuntinybės reikalų valdytojas ir Pasiuntinybės sekretorius ir toliau turės diplomatinį statusą ir kad jie bus, kaip ir anksčiau, įrašyti į diplomatinį sąrašą. Dėl įvairių klausimų, kurie iškilo ryšy su nauja padėtimi, yra aiškinamasi, ir apie tai bus tinkamu laiku suteiktos visos informacijos."

"Tenka pridurti, kad S. Girdvainis lieka įgaliotu ministeriu, nes tai yra Lietuvos vyriausybės suteiktas asmeninis titulas, kuris nebūtinai rišasi su einamomis pareigomis. Pilnas titulas, todėl, ateityje bus: S. Girdvainis, Įgaliotas Ministeris, Lietuvos Pasiuntinybės prie Šv. Sosto reikalų valdytojas".

"Pasiuntinybė, gerai suprasdama visuomenės nuotaikas, taip pat nori pažymėti, jog ji negalėjo šio viso reikalo kelti viešumon, kaip daugelio buvo pageidaujama, nes tai būtų buvę priešinga diplomatiniams įpročiams ir būtų galėję tiktai pasunkinti jau ir šiaip komplikuotą padėtį, apie kurią tegalėjo būti informuojami visi Lietuvos diplomatiniai ir konsulariniai postai. Galima tiktai pridėti, kad visų paminėtų įvykių metu buvo padaryta absoliučiai viskas, kas buvo galima, ir kad visi Pasiuntinybės žingsniai turėjo labai vertingą min. S. Lozoraičio bei lietuvių dvasiškijos Romoje nuolatinę paramą".

"Paskutiniu metu spaudoje pasirodžiusios žinios apie įvairias priežastis, kurios, esą, privedusios Pasiuntinybę prie sunkios padėties, neatitinka faktams. Tarp kitko l'Osservatore Romano straipsnyje buvo atsiliepta apie min. Girdvainį labai maloniais žodžiais ir buvo patvirtinta, kad jis yra Šv. Sostui persona grata".

"Lenkijos ambasadai prie šv. Sosto buvo kilę tokie pat sunkumai ir jai buvo dabar pritaikyta ta pati procedūra, kaip ir Lietuvos pasiuntinybei".

POPIEŽIUS JONAS XXIII APIE TAIKĄ

Kodėl pagaliau nesantaika bei nesutarimai nederinami, remiantis tiesa ir teisingumu? Kodėl žmonių protiniai sugebėjimai ir tautų turtai dažniausiai nukreipiami ginklų gamybai, gamybai mirties ir sunaikinimo priemonių, o ne visų, ypač mažiau pasiturinčių visuomenės klasių. gerbuvio kėlimui? žinoma, kad pastangos pašalinti nesutarimus sutinka daug sunkių ir painių kliūčių. Tas kliūtis tačiau reikia nugalėti, nes nuo to priklauso žmonijos ateitis. Reikia stoti į darbą su drąsiu pasitikėjimu, remiantis paties Dievo šviesa ir pagalba. Pažvelkite į jums patikėtas tautas ir įsiklausykite. Ko jos iš jūsų laukia ir ko prašo? Jos prašo ne anų baisių karo pabūklų, kurie gali iššaukti visuotinį sunaikinimą, bet prašo taikos. Tautos trokšta tokios taikos, kurioje visa žmonija galėtų laisvai gyventi, vystytis ir klestėti. Jos trokšta teisingumo, kuris suderintų atskirų visuomenės klasių teises bei pareigas; trokšta pagaliau ramybės ir santaikos, kuria remiasi kiekvienas tikras gerbūvis.

Jūs žinote, ką apie taiką yra pasakę didieji žmonijos genijai. "Taika yra žmonių santaika tvarkoje", — sako šv. Augustinas. "Yra ramybė tvarkoje", —sako šv. Tomas. Tačiau tarp taikos ir vergijos yra neperžengiama bedugnė, nes taika yra ramybė laisvėje.

'Negali būti tikros taikos piliečiams, tautoms ir valstybėms, jei ši taika nėra įsigyvenusi jų sielose. Išviršinė taika yra tik vidinės sielų taikos ir ramybės atspindys... Dėl to tik religija gali kurti, stiprinti ir ug-

ĮVYKIAI

• "Draugo" romano konkurso laimētojas šiemet yra Juozas Švaistas-Balčiūnas, kuriam už veikalą "Jo sužadētinē" vasario 1 d. įteikta 1000 dol. premija.

Laureatas yra pažįstamas lietuvių literatūroje. Premijuotasis romanas yra jo vienuoliktoji knyga. Grožiniais raštais reiškiasi nuo 1912 m. Jis yra išleidęs šias knygas: Šilkinē suknelē (1927), Naujan gyveniman (1928), Meilēs vardu (1937). Rašau sau (1947), Siela lagamine (1948), Paskutinį kartą tave klausiu (1948), Aukso kirvis (1952), Petras Širvokas (1952), Eldorado (1953), Trys žodžiai (1958).

Juozas Švaistas gimē 1891 m. Rokiškyje. Baigęs Panevēžio mokytojų seminariją, kurį laiką užsiēmē pedagoginiu darbu, bet netrukus perējo į karinę sritį. Šiuos mokslus baigē Maskvoj, 1917 m. Lietuvoje buvo Karo mokyklos lektorius ir "Kario" redaktorius. Be to, studijavo teisę Kauno universitete. Už nuopelnus karinēje tarnyboje pakeltas pulkininku leitenantu.

Į premijos įteikimą atsilankē apie 1000 svečių. Premijos mecenatas šiemet yra Kazys Laurinavičius, jury komisija: J. Kaupas, A. Rūta, T. Žiūraitis, O.P., A. Astašaitis, J. Pikūnas.

Dienraštis "Draugas" sēkmingai vykdo savo kilnų pasiryžimą, skirdamas kasmet tokią stambią premiją ir jai surasdamas mecenatų. Už tai jam priklauso rašančiųjų ir skaitančiųjų padēka.

• Pasigirdo balsų, skatinančių stiprinti organizuotą kultūrinį bendradarbiavimą su Lietuva. Lietuvių delegacija pavergtųjų tautų seime savo atsišaukime apie tai rašo:

"Sovietų peršami laisviesiems lietuviams kultūriniai mainai su Lietuva nebūtų laisvo pasirinkimo kultūrinis bendradarbiavimas.Juos tvarkytų ir nustatytų Maskva pagal bendras kompartijos direktyvas, nes visi santykiai su užsieniais yra Maskvos žinioje. Nei rašytojai, nei menininkai okupuotoje Lietuvoje laisvų organizacijų neturi. Visas kultūrinis gyvenimas yra griežtai kontroliuojamas Lietuvos kompartijos, kuri nēra savarankiška, o tik Sovietų Sąjungos kompartijos dalinys. Tad. organizuoti laisvojo pasaulio lietuvių kultūriniai mainai su Lietuva faktiškai būtų santykiavimas su okupanto organizacijomis".

"Jokio politinio atspalvio neturi atskirų tautiečių šalpos ir kultūriniai santykiai su savo artimaisiais anoje 'geležinēs uždangos' pusēje. Tai yra giminystēs, tautinio solidarumo ir artimo meilēs ryšiai. Reikia tačiau saugotis sovietinių agentų peršamų laisvojo pasaulio lietuviams organizuotų ryšių su okupuota Lietuva. Tokie ryšiai neišvengiamai virstų laisvųjų lietuvių ryšiais su Lietuvos okupantu bei jo įstaigomis ar organizacijomis, ir pirmiausia tarnautų okupanto be atvangos siekiamam agresijos padarinių Lietuvoje įteisinimui".

"Lietuva tebēra tarptautinēs valstybių bendruomenēs narys. Lietuvos į Sovietų Sąjungą įjungimo laisvojo pasaulio valstybēs nepripažino ir nepripažįsta. Eilēje valstybių tebeveikia nepriklausomos Lietuvos pasiuntinybēs ir konsulatai. Tas nepripažinimas yra stiprus ginklas kovoje dēl Lietuvos suverenumo vykdymo atstatymo. Laisvųjų lietuvių pareiga vengti visko, kas galētų kenkti Lietuvos tarptautinei teisinei ir politinei padēčiai ir tiesiogiai ar netiesiogiai padēti okupanto užmačioms".

• Alto vykdomasis komitetas (L. Šimutis, dr. Grigaitis, M. Vaidyla) lankēsi Vašingtone. Valstybēs Departamente jiems buvo užtikrinta, jog esant sekretorium J.F. Dulles, nēra pavojaus, kad būtų pripažintas Lietuvos prijungimas prie Rusijos. Delegacija dar lankēsi Šv. Sosto Delegatūroje dēl Lietuvos pasiuntinybēs prie Šv. Sosto ir pas kai kuriuos palankius senatorius.

• Minint Lietuvos kariuomenēs 40 m. sukaktį, Čikagoje atidarytas laisvēs kovų muziejus. Šalia jaunimo centro namų suplanuotas ir sodelis, kuriame bus paminklas žuvusiems dēl Lietuvos laisvēs. Muziejaus ir paminklo statymo komitetas prašo visuomenę aukų. Jos siunčiamos komiteto iždininkui šiuo adresu: J. Tumas, 4518 So. Talman Ave., Chicago 32, Ill.

• Australijos lietuviai dailininkai Kalēdų laikotarpy surengē parodą Melbourne. Dalyvavo visos Australijos mūsų dailininkai.

• Atžalos teatras Sydnejuje, vienoje iš gražiausių miesto salių. gruodžio pradžioje pastatē anglo Priestley veikalą "Pavojingas posūkis". Režisavo Dauguvietytē-Šniukštienē.

• Nepriklausomybēs akto signatarui prof. Steponui Kairiui-Kaminskui suējo 80 metų amžiaus. Jubiliatas buvo pagerbtas Niujorke sausio 12 d. Pabaltijo laisvēs namuose. Pagerbimui suruošti iniciatyvos ēmēsi gen. konsulas Jonas Budrys. Dalyvavo gausus būrys lietuvių organizacijų atstovų. Susilaukta daug sveikinimų raštu ir žodžiu. Jubiliato gyvenimą apibūdino V. Sidzikauskas. Po minējimo buvo vaišēs.

• Lietuvių Profesorių Draugija Amerikoje sumanē spausdinti savo narių veikalus. Šiemet išeis doc. A. Rukuižcs paruoštas prof. Povilo Matulionio gyvenimas bei veikla. Matulionis yra senosios kartos veikējas, dirbęs "varpininkų" ir "viltininkų" gretose.

• Antroji dainų šventē rengiama Čikagoje. Laikas dar tiksliai nenustatytas.

• Lietuviai ir kitų pavergtų tautų žmonēs viešа demonstracija — pikietavimu — reiškē protestą Amerikoje besilankančiam sovietų komisarui A. Mikojanui. Gausiausiai jis buvo demonstrantų supamas Čikagoje ir Detroite, mažiausiai — Niujorke.

• Dail. Adomas Varnas sulaukē 80 metų amžiaus. Kilęs jis yra nuo Joniškio. Mokēsi Mintaujoje, Petrapilyje, Varšuvoje. Lankē Vakarų Europą. Visą laiką profesoriavo Kauno meno mokykloje. Dabar gyvena Čikagoje ir tebekuria. Adomo Varno darbais buvo iliustruotas 1955 m. "Aidų" kovo mēn. numeris ir plačiai pateikta žinių apie jo gyvenimą bei kūrybą.

• Gruodžio 7 d. Montrealyje suvaidinta Balio Sruogos "Milžino paunksmē" sutraukē apie 400 žiūrovų. Pagrindiniai aktoriai buvo L. Barauskas, K. Veselka, J. Akstinas. Režisavo Birutē Pukelevičiūtē.

Prancūzijos Lietuvių Bendruomenēs krašto valdyba išrinkta tokia: kun. J. Petrošius — pirm., P. Klimas, jr. — vicepirm. ir ižd., R. Bačkis — sekr. Į revizijos komisiją išrinkta; dr. E. Turauskas, B. Venckuvienē, O. Gečaitē.

• Lietuvių enciklopedijos XVI tomas jau išleistas. Apie trečdalį šio tomo sudaro įvairios lietuvių organizacijos. Šioms medžiaga buvo rinkta plačiu susirašinējimu, taipgi panaudotos ir spaudos žinios.

---

dyti taiką. Teatsimena šią tiesą tie, kurie atmeta Dievo vardą, kurie korie užsispyrusiai stengiasi iš žmonių širdžių išrauti religiją. Šiais sunkiais laikais Mes kartojame Dieviškojo Atpirkējo žodžius ir pažadējimus: "Palieku jums savo ramybę, duodu jums savo ramybę' " (Jon. 14, 27).

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1957 ir 1958 metais.
2. Premija, $500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų ir k.), parašytą lietuvių kalba.
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1959 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd., S. E., Washington 19, D. C. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai.
5. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.

"AIDŲ" GARBĖS PRENUMERATORIAI

B. Starkienė, Santa Monica, Calif.; kun. dr. V. Cukuras, Middletown, Conn.; Kazys J. Rimkus, Dover, Del.; Vac. Indrulėnas, kun. K. Juršėnas, Ant. Kareiva, Vac. Kleiza, Paulius Leonas, Vl. Vijeikis, Chicago, Ill.; prel. Ig. Albavičius, Cicero, Ill.; dr. P. Meškauskas, Lake Forest, Ill.; dr. A. Liskis, La Grange Park, Ill.; dr. V. Ploplys, Monika Stankaitienė, Rockford, Ill.; Milda Daukantaitė, Jonas Klimas, E. Chicago, Ind.; Juozas Vydas, Presque Isle, Me.; kun. J. Riauba, Custer, Mich.; dr. V. Majauskas, Dearnon, Mich.; Kaz. Škėma, Detroit, Mich.; kun. dr. T. Žiūraitis, O.P., Oxford, Mich.; P. Mikalauskas, Omaha, Nebr.; kun. dr. J. Starkus, Bayonne, N. J.; kun. V. Karalevičius, Elizabeth, N. J.; dr. J. Bagdas, P. Juška, W. Koppas, kun. dr. T. Narbutas, kun. A. Račkauskas, Brooklyn, N. Y.; kun. Alf. Gleveckas, Albany, N. Y.; Dr. Juozas Kazickas, New Rochelle, N. Y.; Domicelė Jonaitienė, Woodhaven, N. Y.; Zigmas Jankus, Izabelė Stankaitienė, Cleveland, Ohio; Vyt. Brizgys, dr. J. Skrinska, Willowick, Ohio, kun. Vyt. Zakaras, Wakita, Okla.; kun. E. Paukštis, Chester, Pa.; K. Valaitis, Philadelphia, Pa.; prel. dr. F. Bartkus, Cleburne, Tex.; dr. A. E. Šidlauskaitė, Ottawa, Ont.; Domas Jurkus, Verdun, Que.; dr. J. Sungaila, Toronto, Ont., Canada.

"AIDŲ" RĖMĖJAI

G. Baltrušaitis, Los Angeles, Calif.; Jonas Butkus, Bridgeport, Conn.; B. Paramskas, Washington, D. C.; A. Kindurys, Cicero, Ill.; M. Krasauskas, kun. J. Lechavičius, S. Rutkauskas, Chicago, Ill.; V. Šilėnas, Berpin, Ill.; V. Milkintienė, Jonas Rugienius, Detroit, Mich.; kun. J. Patašius, Great Falls, Mont.; Vyt. Rastonis, Cansas City, Mo.; kun. J. Tautkus, Omaha, Nebr.; kun. M. Čyvas, Amsterdam, N. Y.; kun. Vyt. Pikturna, A. Ryliškis, Brooklyn, N. Y.; Jurgis Čiurlys, Laureton, N. Y.; N. N., N. Y.; Steponas Nasvytis, So. Euclid, Ohio; Vyt. Naruševičius, Liūda Ozebergaitė, Toronto, Ont., Canada.

"Aidų" administracija visiems nuoširdžiai dėkoja.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — Leonardas Andriekus, O.F.M. Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

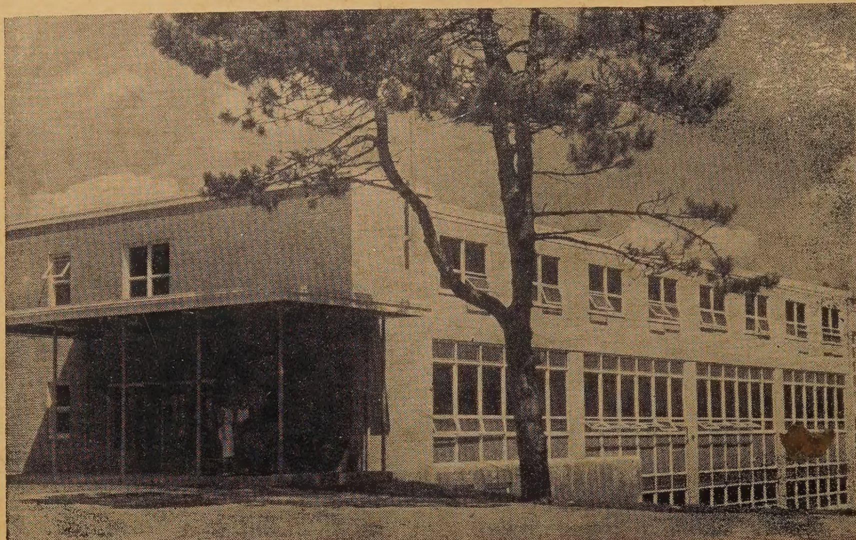
Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai
680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius,
84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis,
304 Anacostia Rd. S E., Washington 19, D. C.

Lietuviai pranciškonai, prieš trejus metus atidarę Kennebunkport, Maine, savo gimnaziją (High School), kviečia į ją stoti pradžios mokyklą baigusius jaunuolius. Šiais metais pranciškonų gimnazijoje jau veikia trys klasės. Gabūs mokiniai, pristatę savo mokslo pažymėjimus, gali persikelti ir iš kitų gimnazijų. Vietos bendrabutyje yra 100 mokinių.

Nuo praėjusio rudens mokykla veikia naujose moderniškose patalpose, kuriose yra bendrabutis, klasės, žaidimų salė, biblioteka ir laboratorija.

Į mokyklą priimami tik lietuviai ir lietuvių kilmės berniukai. Mokyklai ir bendrabučiui vadovauja patys lietuviai pranciškonai. Gimnazija turi visas valdžios mokyklų teises, ir joje išeinamas visas vidurinėms mokykloms nustatytas kursas su lotynų kalba ir lituanistika.

Už mokslą ir bendrabutį atlyginimas tik 400 dol. metams. Neturtingi gabūs mokiniai gali būti dalinai arba ir visiškai nuo mokesčio už mokslą atleidžiami.

Pirmenybė teikiama norintiems stoti į lietuvių pranciškonų vienuoliją jaunuoliams. Vėliau jie vienuolijos lėšomis bus mokomi ir ruošiami misijonieriais, kad tarnautų lietuviams išeiviams ir išlaisvintai Lietuvai.

Visi lietuviai tėvai, kurie sielojasi savo vaikų auklėjimu krikščioniškoje ir lietuviškoje dvasioje, prašomi atkreipti dėmesį į šią gimnaziją. Įstojimo reikalais rašyti rektoriui šiuo adresu:

Tėv. Viktoras Gidžiūnas, O. F. M.
Franciscan Monastery
Kennebunkport, Maine